

علوم اجتماعی

صنف ۱۰

کتاب های درسی متعلق به وزارت معارف بوده، خرید و فروش آن ممنوع است.

curriculum@moe.gov.af

(برای مدارس دینی)

علوم اجتماعی، صنف دهم - برای مدارس دینی

ه. ش

۱۳۹۸

جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت معارف
ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی

علوم اجتماعی

صنف دهم

(برای مدارس دینی)

سال چاپ: ۱۳۹۸ ه. ش.

مؤلفان:

- معاون سرمؤلف قدیم شیرزی بابکر خیل
- سرمؤلف شیرمحمد رونقی
- پوهنمل زلمی هوتک
- مؤلف عبدالروف حکیمی
- معاون سرمؤلف سامعه واعظ
- سرمؤلف محمدرفیق مومند
- سرمؤلف محمد افضل حضرتی
- سرمؤلف میرعبیدالله فاضل
- معاون سرمؤلف محمد انور مشفق

ایدیت علمی و مسلکی:

- سرمؤلف عبدالغیاث غوری
- سرمؤلف نجیب الله امین افغان
- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل

کمیته دینی، سیاسی و فرهنګی:

- حبيب الله راحل مشاور وزارت معارف در ریاست نصاب تعلیمی

إشراف

- دکتور شیر علی ظریفی رئیس پروژه انکشاف نصاب تعلیمی.

بسم الله الرحمن الرحيم

پیام وزیر معارف

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله محمد وعلى آله وأصحابه أجمعين، أما بعد: نصاب تعلیمی معارف، اساس نظام تعلیم و تربیه را تشکیل داده و در رشد و توسعه علمی، فکری و سلوکی نسلهای امروز و فردای کشور نقش بنیادی و سرنوشت ساز دارد.

نصاب تعلیمی با گذشت زمان، تحول و پیشرفت در عرصه های مختلف زنده گی، مطابق با نیازهای جامعه، باید هم از نظر مضمون و محتوا و هم از نظر شیوه و روش عرضه معلومات، تطور و انکشاف نماید.

یکی از عرصه های نصاب تعلیمی که مورد توجه جدی برای تجدید نظر و بهبود می باشد، نصاب تعلیمات اسلامی است؛ زیرا از یک جانب، فارغان مدارس دینی به حیث پیشوایان معنوی جامعه، باید محور تلاشهای معارف قرار گیرند و از سوی دیگر نصاب تعلیمات اسلامی شامل عقاید، احکام و هدایات دین مبین اسلام است که به حیث نظام و قانون مکمل، تمام ابعاد زنده گی انسان ها را در بر گرفته و به عنوان آخرین پیام خالق و پروردگار جهان تا روز قیامت، رسالت رهنمایی و هدایت بشریت را انجام می دهد.

علمای امت اسلامی در طول تاریخ نقش مهمی را در ایجاد، توسعه و غنای سیستم تعلیمات و معارف اسلامی مخصوصاً انکشاف تدریجی نصاب تعلیمی مراکز و مؤسسات علمی جهان اسلام، ایفا کرده اند.

مطالعه دقیق در سیر تطور تاریخی علوم و معارف اسلامی در جهان نشان میدهد که نصاب تعلیمی مدارس و مراکز علمی ما، همواره بنا بر ضرورت های جامعه و در تطابق با احکام ثابت و پابرجای دین اسلام، که برای همه انسانها در همه زمانها و مکانها می باشد، توسعه یافته است.

کشور عزیز ما افغانستان با سابقه درخشان علمی، روزگاری مهد علم و دانش و جایگاه بزرگترین مراکز علمی عصر بوده و در شکل گیری تمدن بزرگ اسلامی نقش عظیمی داشته است، وجود هزاران دانشمند و عالم در عرصه های مختلف علم و فرهنگ مخصوصاً در علوم شرعی؛ مانند: عقاید، تفسیر، حدیث، فقه، اصول فقه و غیره، گواه واضح آنچه گفته شد می باشد.

همزمان با رشد بیداری اسلامی در عصر حاضر، تعلیمات اسلامی در کشور ما شاهد تحول کمی و کیفی بوده و اطفال و جوانان کشور ما با شوق و رغبت فراوان به طرف مدارس و مراکز تعلیمات اسلامی رو می آورند. وزارت معارف جمهوری اسلامی افغانستان بر اساس مسؤولیت و رسالت خویش، در مطابقت با احکام قانون اساسی کشور، به منظور رشد و توسعه کمی و کیفی تعلیمات اسلامی و از جمله نصاب آن، اقدامات قابل توجه نموده است.

در این راستا وزارت معارف با دعوت از علماء، استادان و متخصصان باتجربه و قابل اعتماد کشور، به بهبود و انکشاف نصاب تعلیمی پرداخته و کتابهای رایج مدارس تعلیمات اسلامی را با شرح و توضیح متون، جا به جا ساختن فعالیتها، ارزیابی و تمرینها با معیارهای کتب درسی عیار ساخت.

امیدوارم این تلاشهای قابل تمجید علماء و متخصصان وزارت معارف، در بهبود و انکشاف هر چه بیشتر تعلیمات اسلامی در افغانستان عزیز مفید واقع شده و سبب کسب رضای خداوند متعال قرار گیرد.

وبالله التوفیق

دکتور محمد میرویس بلخی

وزیر معارف

مقدمه

استادان محترم و شاگردان گرامی،

کتاب درسی مضمون اجتماعیات مدارس دینی بنا بر ضرورت و نیازمندی های جامعه افغانی، پالیسی وزارت معارف، با در نظر داشت معیارهای معاصر فن نصاب نویسی و بر بنیاد مفردات درسی، تهیه و ترتیب گردیده است.

مضمون اجتماعیات مدارس دینی مشتمل بر مطالب و مفاهیم تاریخی، جغرافیایی و معلومات مدنی میباشد. در بخش تاریخ، سعی به عمل آمده تا شاگردان مدارس دینی در جریان تحصیل با رویدادها و حوادث تاریخ قدیم، قرون وسطی، جدید و معاصر افغانستان و جهان آشنا شوند و بدانند که انسان ها در سراسر جهان و به طوری اخص در کشور عزیز ما افغانستان کدام مراحل تاریخی را عقب گذاشته اند و هم با آینده چگونه برخورد نمایند.

در بخش جغرافیه با در نظر داشت ضرورت های علمی مطالب طوری توضیح شده که شاگردان در مورد موقعیت ها، طول البلد، عرض البلد، کوه ها، دریا ها، جهیل ها، ابحار، زراعت، مالداري، معادن، ترانسپورت زمینی، آبی و هوایی، نژاد، زبان، مذهب، براعظم ها و کشورها معلومات حاصل نمایند و در پیشبرد امور زنده گی از آن استفاده نمایند.

در بخش معلومات مدنی، راجع به جوامع بشری، ارزش ها، مقررات و قوانین، اعتقادات، اقتصاد، سازمانها، نهادها، ساختارها و تشکلات، احتیاجات مادی و معنوی انسان، مفاهیم و مطالب ضروری و لازمی توضیح شده است. که در حیات روزمره می توان از آن مستفید گردند.

توقع میرود تا با فراگیری یک دوره مکمل (از صنف هفت الی صنف دوازده) مضمون اجتماعیات شاگردان مدارس دینی، مبادی علوم اجتماعی را بدانند؛ با اصطلاحات عمده این علم آشنا شوند؛ از اخبار رویداد های روزمره کشور و جهان مستفید شده و حوادث سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را تجزیه، تحلیل و نتیجه گیری کرده بتوانند، تا اعضای فعال و مطرح در جامعه بار آمده و با مزج علوم دینی با علوم اجتماعی دعوت مؤثر و برپا کننده گان حقیقی دین خدا قرار گیرند.

امیدواریم که محتویات این کتاب مورد دلچسپی استادان و منبع مفید علوم اجتماعی برای شاگردان مدارس دینی قرار گیرد.

والله ولی التوفیق

بخش تاریخ

۱	فصل اول
۱	احمدشاه بابا چگونه افغانستان را احیای مجدد نمود؟
۵	اصلاحات احمدشاه بابا
۹	تیمورشاه
۱۱	شاه زمان
۱۵	پادشاهی اول شاه محمود (۱۸۰۱-۱۸۰۴ میلادی)
۱۷	سلطنت اول شاه شجاع (۱۸۰۴-۱۸۰۹ میلادی)
۱۹	چگونه گی به قدرت رسیدن شاه محمود بار دوم (۱۸۰۹-۱۸۱۸)
۲۱	سلطنت اول امیر دوست محمدخان و تجاوز اول انگلیس ها بر افغانستان
۲۵	به قدرت رسیدن شاه شجاع بار دوم
۲۷	چگونه گی به قدرت رسیدن امیر دوست محمد خان بار دوم
۳۱	پادشاهی اول امیر شیرعلی خان (۱۸۶۳-۱۸۶۶ میلادی)
۳۳	سلطنت امیر محمد افضل خان
۳۵	سلطنت امیر محمد اعظم خان (۱۸۶۷-۱۸۶۸ م)
۳۷	امارت دوم امیر شیرعلی خان (۱۸۶۸-۱۸۷۸ میلادی)
۴۱	تجاوز دوم انگلیس بر افغانستان (نوامبر ۱۸۷۸ تا اگست ۱۸۸۰ میلادی)
۴۵	تحکیم قدرت مرکزی (۱۸۸۰-۱۹۰۱ م)
۵۱	عقد معاهدات
۵۳	سلطنت امیر حبیب الله خان (۱۹۰۱-۱۹۱۹ میلادی)
۵۷	جنبش مشروطیت
۶۱	پادشاهی امیر امان الله خان و نقش او در استرداد استقلال کشور (فبروری ۱۹۱۹ - جنوری ۱۹۲۹ م)
۶۵	استرداد استقلال کشور و جبهات سه گانه نبرد
۶۹	اصلاحات ۱۹۲۸-۱۹۲۱ م
۷۳	سفر اروپایی شاه امان الله خان غازی (۱۹۲۷ م- ۱۳۰۶ ه. ش)
۷۷	عکس العمل در برابر اصلاحات
۸۱	ختم بحران و تحکیم قدرت (۱۹۲۹ م- ۱۳۰۸ ه. ش)
۸۵	ترتیب و تدوین اصولنامه
۸۷	سلطنت محمد ظاهرشاه
۸۹	اولین پلان پنج ساله (۱۹۵۶ م) (۱۳۳۵ ه. ش)
۹۱	دهه دموکراسی (۱۳۴۳ - ۱۳۵۲ ه. ش)
۹۵	کودتای ۲۶ سرطان (۱۳۵۲ ه. ش)

بخش جغرافیه

۹۷	فصل اول
۹۷	نقشه
۱۰۰	نقشه های اقتصادی و مواصلاتی
۱۰۲	مقیاس

۱۰۵.....	استعمال رنگ و تعیین جهات در نقشه.....
۱۰۷.....	استفاده از تصویرهای اقمار مصنوعی.....
۱۱۰.....	فصل دوم.....
۱۱۰.....	محیط زیست.....
۱۱۴.....	حفظ جنگلات و علفزارها.....
۱۱۷.....	حفاظت حیات وحش و پارک های ملی.....
۱۲۱.....	حفاظت خاک، آب و هوا.....
۱۲۳.....	جلوگیری از آلوده گی هوای شهرها و دهات.....
۱۲۷.....	فصل سوم:.....
۱۲۷.....	زلزله.....
۱۲۹.....	خطرات زلزله.....
۱۳۱.....	سنجش میزان زلزله.....
۱۳۳.....	حوزه های زلزله خیز کشور.....
۱۳۵.....	سیلاب.....
۱۳۷.....	خطرات سیل و راه های مقابله به آن.....
۱۳۹.....	اتشفشان.....
۱۴۱.....	حوزه های اتشفشانی قبلی در کشور.....

بخش تعلیمات مدنی

۱۴۳.....	فصل اول.....
۱۴۴.....	قانون چیست.....
۱۴۶.....	موضوع قانون.....
۱۴۸.....	عناصر و ارکان قانون.....
۱۵۰.....	اساس قانون.....
۱۵۲.....	هدف و غایه قانون.....
۱۵۴.....	تصنیف قوانین.....
۱۵۶.....	قانون اساسی.....
۱۵۸.....	قانون اساسی کشور عزیز ما افغانستان.....
۱۶۰.....	فصل دوم.....
۱۶۱.....	فرهنگ چیست.....
۱۶۳.....	سمبول ها.....
۱۶۵.....	زبان.....
۱۶۷.....	عقاید، قواعد و ارزشها.....
۱۶۹.....	خصوصیات فرهنگ.....
۱۷۱.....	فرهنگ و جامعه.....
۱۷۳.....	فرهنگ های کوچک.....
۱۷۵.....	چرا جوامع به فرهنگ ضرورت دارند؟.....

بخش تعلیمات مدنی

فصل اول

در این فصل درس‌های ذیل را می‌خوانید:

- قانون چیست؛ و به بررسی کدام موضوعات می‌پردازد؟
- عناصر اساسی قانون
- هدف و غایه قانون
- انواع قانون
- قانون اساسی را با قانون عادی مقایسه، تفکیک کرده و راجع به قانون اساسی کشور معلومات حاصل خواهید کرد.

اهداف فصل

توقع می‌رود که شاگردان در پایان این فصل به اهداف ذیل دست یابند:

- اهمیت و ضرورت قانون را بدانند.
- به قانون اهمیت قایل شوند و به آن احترام بگذارند.
- به موضوع و ارکان قانون آشنا شوند.
- عناصر تشکیل دهنده قانون را بیان کرده بتوانند.
- اساس و بنیاد قانون، هدف و غایه آن را بدانند.
- قوانین و اقسام آن را تشخیص داده بتوانند.
- قانون وضعی و قانون اسلامی را از هم تفکیک کرده بتوانند.
- قانون اساسی را بشناسند و به طور خاص به قانون اساسی کشور علاقه مند شوند.

طوری‌که میدانیم هدف از تعمیم قانون، تأمین برابری، مساوات و عدالت میان افراد جامعه و جلوگیری از ظلم، حق تلفی، خود سری‌ها و قانون شکنی‌ها است. به نظر شما

- اگر قانون به صورت درست عملی نشود جامعه با چه مشکلات مواجه می‌شود؟ نتیجه بحث گروپ خود را توسط سرگروه‌ها به دیگران بیان کنید.

قانون، یکی از ضروریات لازمه زنده گی اجتماعی است که بدون موجودیت آن پیشبرد زنده گی اجتماعی، مرفه و مسالمت آمیز میسر نمی‌شود. توسط مواد مندرج در کتاب قانون حقوق اتباع یک کشور توضیح گردیده و تطبیق آن از طرف دولت تضمین می‌گردد. قانون ارتباط دهنده روابط میان نهادهای دولتی، مردم و دولت می‌باشد. همچنان حقوق و وجایب طرفین را تعیین و تحدید می‌کند. تطبیق درست قانون و تحکیم حاکمیت آن در جامعه سبب می‌گردد تا جلو یک تازی‌ها و خود سری‌ها گرفته شود.

در مورد تعریف قانون باید گفت که تعریف خاص و مشخصی که مورد تأیید تمام علما واقع گردد وجود ندارد؛ بلکه هر یکی از علما به زعم خویش تعریفی را برای آن ارائه نموده اند؛ طور مثال: یکی از آن تعریف‌ها این است: «مجموعه یی از قواعد (ضوابط) که سلوک و رفتار افراد را در جامعه به طور الزامی تنظیم می‌کند و مخالف آنرا مجازات می‌نماید.»^(۱)

و قانون اسلام عبارت از شریعت اسلامی است که در آیت (۱۳) سورة مبارک الشوری در این مورد چنین ذکر شده است: (سَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ)

ترجمه: (بیان نموده الله راه روشن برای شما از دین آنچه را که وصیت نموده بودم به آن نوح را و آنچه را که وحی کردیم به سوی تو و آنچه وصیت کردیم به آن ابراهیم و موسی و عیسی را برپا بدارید دین را و اختلاف نیندازید در آن) تفسیر کابلی آیت فوق را چنین توضیح کرده: بعد از آدم (ع) اولین رسول، حضرت نوح (ع) بود که در حقیقت سلسله تشریع احکام از حضرت نوح آغاز و به آخرین پیغمبران حضرت محمد صلی الله علیه وسلم اختتام یافت حق تعالی در این موقع به وضاحت می‌فرماید که اصل دین، همیشه یک چیز بوده که در عقاید، اخلاق و اصول، همه متفق بوده و خدای تعالی طریقه قائم نمودن آن را در هر عصر جداگانه مقرر کرده است؛ چنانچه در آیت دیگر فرموده است:

(۱) الاسلام و الدستور، توفیق بن عبدالعزيز اسدیری. الطبعة الاولى، الناشر الدعوت والارشاد. السعودية، ۱۴۲۵هـ.ق.

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَا^(۱)

ترجمه: برای هر گروهی از شما مقرر ساخته ایم شریعت و راهی را. از تفسیر آیت فوق معلوم می‌شود که آیین و طریقه کار هرامت را خداوند مناسب احوال و استعداد آن در هر زمان علیحده مقرر کرده است با وجودی که تمام انبیا و ملل در کلیه اصول دین بر یکدیگر مصدق اند و اصول همه پیغمبران واحد است. بنابراین پیروان دین مبین اسلام هیچ قانونی را بالاتر از آن نپذیرفته و نه هم قانونی وجود دارد. علمای حقوق و جامعه شناسی به این باور اند که قانون (Law) معرب (عربی شده) کلمه لاتین و در لغت به معنای خط کش بوده است.

در لغت عربی قانون به معنای اندازه و مقیاس اشیا و هم مقررات موضوع معنا شده است یا: «قانون به معنای اصل و مقیاس و نیز به معنای دساتیر، مقررات و احکامی است که از طرف مرجع ذیصلاح جهت تنظیم امور کشور وضع می‌گردد. (۲) همچنان «قانون عبارت است از رسم، قاعده، آیین، روش و امری است کلی که بر همه جزئیاتش تطبیق گردد و احکام جزئیات از آن شناخته شود.» (۳)

از محتویات فوق به این نتیجه می‌رسیم که قانون و احکام آن است که زنده گی انسان را به سوی خوشبختی و انسانیت جهت بدهد. اگر قانون را رعایت کنیم و رفتار و کردار خود را به آن عیار نماییم در زنده گی موفق خواهیم بود.

خلاصه کنید

- قانون از ضروریات زنده گی اجتماعی است.

سؤالات درس

- ۱- اهمیت حاکمیت قانون چیست؟
- ۲- تطبیق قانون از طرف کدام مرجع تضمین می‌شود؟
- ۳- علمای حقوق، قانون را چگونه تعریف کرده اند؟
- ۴- برای اینکه زنده گی خوبتر و مرفه داشته باشیم چه باید کرد؟

راجع به سرنوشت شخصی که از قانون تخطی می‌کند پنج سطر بنویسید.

(۱) آیت ۴۸ سوره مائده

(۲) و (۳) مروری بر قوانین اساسی افغانستان، قانون پوه محمد اشرف رسولی صفحه ۱ انتشارات سعید، ۱۳۸۸.

در درس قبلی آموختیم که موجودیت قانون از جمله ضروریات و عامل عمده پیشبرد زنده گی اجتماعی، مرفه و مسالمت آمیز بشر به شمار می آید و حقوق اتباع یک کشور در آن تعیین، تحدید و توضیح شده و تطبیق آن در جامعه از طرف دولت تضمین می گردد.

طوری که می دانیم وضع و موجودیت قانون در تنظیم علایق اجتماعی، واضح ساختن حقوق و وجایب نهادها و افراد جامعه، از امور مهم و عمده تلقی می شود. جامعه بدون قانون، همانند رمه است که شبان نداشته باشد هر کدام به هر طرف می دود. به نظر شما: در جامعه بی که قانون وجود نداشته باشد، چگونه جامعه بی خواهد بود؟ نتیجه بحث گروهها را توسط نماینده های هر گروه به گروه های دیگر ارائه نمایید.

از آنجا که انسان موجودی است مدنی الطبع، خواست و ضرورت طبیعی وی، تأمین زنده گی مشترک و جمعی است. زنده گی اجتماعی، رفتار و کردار افراد اجتماع را تابع قواعد و مقررات خاص می سازد تا نظم در زنده گی ایشان حاکم شود. قانون تمامی ابعاد زنده گی اجتماعی، حقوق، وجایب و مکلفیت های آنها را در مقابل خود، دیگران و دولت و برعکس آن در نظر داشته، حدود و اندازه آنرا تعیین می کند. همچنان برای اینکه زنده گی قانونی و عاری از تشّت و پراکنده گی، درد و رنج داشته باشد، راه ها و طرق حصول همچو زنده گی را برای شان نشان می دهد و از تخطی قانون که عواقب بدی در پی دارد، ممانعت می کند.

قانون از یک طرف روابط انسان را با دیگران تنظیم می نماید و از طرف دیگر حقوق تمام افراد جامعه را از تجاوز دیگران حفظ می کند؛ بنابر این: گفته می توانیم که اگر قانون وجود نداشته باشد زورمندان وزرداران بالای بقیه جامعه حکومت خواهد کرد و حقوق ضعیفان پایمال خواهد شد.

خلاصه کنید

- خواست و ضرورت طبیعی انسان، تأمین زنده گی اجتماعی است.

سؤالات درس

- ۱- چرا وضع و موجودیت قانون در اجتماع از امور عمده و مهم زنده گی اجتماعی تلقی می شود؟
- ۲- زنده گی اجتماعی بر رفتار و کردار انسان چه تأثیر می گذارد؟
- ۳- قانون، کدام ابعاد زنده گی انسان را در بر می گیرد؟
- ۴- رعایت قانون بر روابط و حقوق انسان چه اثر دارد؟

در مورد فواید رعایت قانون و نواقص عدم رعایت قانون چند سطر بنویسید.

عناصر و ارکان قانون

در درس دوم راجع به قانون، تنظیم روابط میان افراد جامعه، جلوگیری از تجاوز به ملکیت و حقوق اشخاص و اهمیت قانون معلومات حاصل کردیم؛ اکنون در این درس عناصر و ارکان قانون را می‌شناسیم.

آیا می‌دانید که قانون هم از خود عناصر و ارکانی دارد؟

طوری که میدانیم تمام موجودات روی زمین از اجزای کوچک ساخته شده است. به عبارت دیگر تمامی اجسام متشکل از مجموعه عناصری اند که هر کدام آنها به خاطر به انجام رساندن یک هدف عمومی و مشترک طور منظم و مرتب در ارتباط و هماهنگی باهم کار و فعالیت مینمایند. به همین ترتیب، قانون نیز از خود عناصر و ارکانی دارد که آنرا به وجود آورده است و عبارت انداز:

عمومیت حکم، مکلفیت و عهده داری تطبیق.

- عمومیت حکم؛ یعنی تطبیق قانون بالای تمام افراد جامعه بدون استثنا. هیچ فردی از افراد جامعه اعم از زن و مرد، پیر و جوان، خورد و بزرگ در هر مقام و منزلتی که قرار داشته باشد از تحت سلطه و حکم قانون مستثنی نیست.

- مکلفیت، عبارت از تطبیق و به انجام رساندن وعده‌هایی است که در قانون برای مردم داده شده است.
- ضمانت اجرایی عبارت از عکس العملی است که مقامات ذیصلاح کشور در برابر نقض کننده‌گان قانون که در قانون سماوی یا وضعی ذکر است برای حفظ نظم جامعه نشان میدهند. استفاده از ضمانت اجرا در زمان سابق قبل از تشکیل حکومت، مستقیماً در اختیار صدمه دیده گان و اقارب ایشان بوده؛ ولی تدریجاً این حق به مقامات رسمی انتقال یافته است.

تطبیق درست و عادلانه قانون برای جامعه چه فایده دارد؟ بین گروپ‌های خود بحث نمایید و نتیجه کار گروپی خود را توسط نماینده گروپ به دیگران بیان نمایید.

از محتویات موضوع به این نتیجه میرسیم که قانون، زمانی اهمیت و ارزش پیدا میکند که عناصر و احکام آن طور عادلانه و بدون استثنا بالای عام و خاص تطبیق و عملی گردد. در چنین حالت مردم قانون را حامی خود دانسته

و از آن متابعت و پیروی مینمایند.

اگر مسؤولان آنچه را که در قانون تذکر یافته است درست و به موقع طور عادلانه عملی نکنند مردم بالای قانون بی باور شده از آن فاصله میگیرند و قانون اهمیت خود را از دست میدهد و از حمایت مردم خارج می شود. خداوند (جَلَّ جَلَالُهُ) در این مورد چنین حکم نموده است:

(لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ...) (۱)

ترجمه: به تحقیق ما فرستاده ایم پیامبران خود را با دلایل روشن و فرستاده ایم با آنها کتاب و ترازوی برای اینکه مردم با عدل و انصاف ایستاده شوند.

در آیه شریفه ظاهراً مراد از عدل، عدل اجتماعی است که با هر یک از افراد جامعه و با حقوق آن توجه شود و به ناحق کسی در جای دیگری قرار نگیرد.

خلاصه کنید

- تمام اشیا از عناصر خورد و ریزه که تشکیل دهنده آنها هستند، شکل گرفته است.

سؤالات درس

- ۱- عناصر وارکان قانون چند است؟ صرف نام بگیرید.
- ۲- عام بودن حکم به چه مفهوم است؟ واضح سازید.
- ۳- مردم چه زمانی از قانون دلسرد و به آن بی باور میشوند؟
- ۴- هدف از عدالت اجتماعی چیست؟

در مورد عمومیت حکم در چهار سطر نظر خویش را بنگارید.

(۱) آیت ۲۵ سورت حدید

در درس سوم در مورد عناصر و ارکان قانون، کارکرد، انواع و فواید تطبیق آن معلومات حاصل گردید. در این درس در باره اینکه بنیاد و اساس قانون چه می باشد معلومات حاصل می نمایید.

اگر جلو زورمندان توسط قوانین و مقررات گرفته نمی شد، جامعه با چی پیامدهایی روبه رو می گردید؟ نتیجه بحث گروههای خود را توسط نماینده گان خود به دیگران بیان نمایید.

طوری که همه ما میدانیم جوامع بشری در مراحل مختلف زنده گی به هر شکل و در هر مکانی که موجود بوده برای پیشبرد و تنظیم امور زنده گی خود ضرورت به قوانین و مقرراتی داشته اند. این قوانین، در بعضی از ادوار به شکل عرف و عادت بوده و کمتر شکل تدوین شده داشته است.

همانطوری که انسانهای اولی تابع تعامل و قوانین بوده و به آنها ضرورت داشتند، انسانهای امروزی نیز مطابق سویه و سطح زنده گی خود به قوانین و مقرراتی ضرورت دارند تا امور زنده گی آنها را نظم بخشد. به عبارت دیگر، عواملی که در گذشته قانون را به وجود آورده است، دو چیز میباشد: یکی قدرت که میتوان آنرا به قانون سماوی نسبت داد و دیگری نیروی عرف و عادات.

در اوایل پیدایش انسانها برای حل اختلافات هر فردی که پر قوت بوده بالای افراد ناتوان ظلم می کرده است؛ چون زورگویی زورمندان روز تا روز در جامعه شدت کسب میکرد. عاقلان و بزرگان قوم از این وضع به ستوه آمدند و در فکر چاره جویی شدند و دانستند که هیچ جامعه بدون قانون به جای نمی رسد مگر آنکه حقوق و وجایب افراد تابع قواعد باشد نه اینکه زورمندان اراده خود را بر ضعیفان تحمیل کنند. همین بود که اصول و مقررات به صورت آداب و رسوم پدید آمد و مردم از آن پیروی کردند و یا از جانب الله رسولی با وضع قوانین در زمین مبعوث گردید. هر گاه شخصی بی بندوبار و منحرف در برابر عقاید و ارزشهای اعتنایی میکرد از طرف مردم وادار می شد تا به قواعد و قوانین تن در دهد و منحیث فرد سالم و مفید در جامعه به زنده گی خود ادامه دهد. بالاخره به مرور زمان اصول و قواعد مذکور قوام یافت و علم حقوق که علم قوانین لازمی و مقررات لازم الاجرا است به وجود آمد و بر روابط افراد ملتها و دولتها حاکم گردید.

« علمای قانون اتفاق نظر دارند که تمام قوانین در مرحله اول دینی بوده، هر قانونی که در جامعه حکم فرما بود، جنبه دینی و قداست داشت و اطاعت از آن نه تنها موجب صلاح و رستگاری در دنیا؛ بلکه مستوجب ثواب آخرت نیز تلقی می‌گردید. وقتی که قانون وضعی به وجود آمد قداست شریعت سماوی را نداشت و نخواهد داشت؛ اکنون که مردم سرقت، ظلم، بی عدالتی و غیره را بد می‌بینند تأثیر حرمت دینی آنست.» (۱)

از محتوای بالا به این نتیجه می‌رسیم که برای به وجود آوردن جامعه سالم، مرفه و مطلوب به اشخاص عالم، فاضل، متقی و با ایمان ضرورت است؛ پس بیایید خود را به زیور شریعت آراسته سازیم؛ زیرا پیروان شریعت بدون کدام فشار خارجی از اعمال بد اجتناب می‌ورزند، اعمال خوب را انجام می‌دهند و در نتیجه سبب به وجود آمدن یک جامعه مرفه، سالم و آرام می‌گردند.

خلاصه کنید

- در سابق قوانین شکل عرف و عادت را داشته و کمتر شکل تدوین شده داشته اند.

سؤالات درس

- ۱- آیا قوانین زمانهای سابق، امروز هم موارد تطبیق دارند؟
- ۲- چه چیزها در گذشته باعث به وجود آوردن قوانین شده اند؟ نام بگیرید.
- ۳- عاقلان و بزرگان اقوام چرا دست به کار شدند تا حقوق و وجایب افراد را زیر یک سلسله قواعد قرار دهند؟
- ۴- برای اینکه زنده گی درست و انسانی و عاری از ترس دنیوی و اخروی داشته باشیم چه باید کرد؟

راجع به فواید تطبیق قوانین شش سطر معلومات خود را بنویسید.

(۱) اساسات حقوق اسلام، غلام محی الدین دریز صفحه ۲۱، ۱۳۴۸ ه.ش.

هدف و غایه قانون

در درس قبلی آموختید که بنیاد و اساس قانون چه بوده است؛ وجود قانون برای اصلاح، ترتیب و نظم امور زنده گی ضروری و حتمی است، نه تنها انسانهای قدیم؛ بلکه انسانهای امروزی نیز طبق سویه و سطح زنده گی شان به قانون ضرورت دارند.

• اهداف و غایتی که قانون در جامعه دنبال میکند بالای وضع و حالت جامعه چه تأثیر میگذارد؟ نتیجه بحث را سرگروه‌ها به دیگران ارائه نمایند.

همانطوریکه میدانیم تمام تلاشهای انسان به خاطر رسیدن به هدفی است که از قبل تعیین کرده باشد و برای رسیدن به این هدف مجبور است راههای مشکل و صعب العبور را طی نماید. انسان معقول و پرهیزگار دائماً اهداف معقول و انسانی را دنبال می‌کند.

هدف در لغت به معنای مقصد و مرام است و در اصطلاح عبارت از نتیجه پیش بینی شده راجع به یک موضوع میباشد. اهداف شریعت عبارت از تنظیم امور اجتماع و تحقق رفاه و سعادت دنیا و آخرت است. با الهام گرفتن از این اهداف والای اسلامی بین علمای قانون نیز نسبت به هدف قانون زمینه اختلاف کمتر است؛ زیرا یگانه اساس عقلی و علت نهایی و آخری هر قانون خیر و صلاح اجتماع، جلوگیری از عهد شکنی و خود کامه گی حکومت‌های مطلق العنان، جلوگیری از مداخلات خود سران افراد، طبقات، دولتها و حفظ نظام اجتماعی است و هدف غایت آن ایجاد نظم و ترتیب در اعمال، اقوال، روابط افراد و اجتماع و جلوگیری از خود کامه گی، زورگویی، نیرنگ، نفاق، جنگ و قتال است.

رعایت قانون بر تمام افراد جامعه لازم است. سرپیچی و تخلف از قانون عواقب بدی دارد، برای شخص متخلف جزا و کیفری وجود دارد و اعتبار آن به انجام دادن تعهد آن است. قانون میگوید: چه عملی انجام شود و چه عملی منع قرار داده شده است. و مرتکب فعلی که ترک آن واجب است مستوجب چه نوع مجازات است.

 در بین گروههای خود در مورد اینکه، اگر مجرمین و قانون شکنان مجازات نشوند، به حال

جامعه چه ضرر میرسد؟ بحث نموده و نتیجه بحث خود را توسط نماینده گان خود به دیگران ارائه نمایید.

از آنچه تاکنون گفته آمدیم به این نتیجه میرسیم که در جامعه یی که عدل و قانون حاکم نباشد، خواست و اراده

فرد یا تصمیم‌گروپ خاصی بر مردم حکومت می‌کند. در چنین جامعه‌ی پرورش فکر و اندیشه موجب عقب مانده‌گی محسوب می‌گردد. ادامهٔ چنین وضعی، عواقب خطرناک در پی دارد و عوامل انحطاط و سقوط جامعه را فراهم می‌کند. کاروان ترقی توقف میکند جامعه هر روز بیش از روز قبل به فقر و بدبختی و درمانده‌گی مبتلا می‌گردد؛ اما در جامعه‌ی بی که عدل و قانون حکومت کند، آزادی بال و پرمی‌گشاید و سایهٔ انصاف گسترش میابد. در نتیجه بازار علم و دانش رونق می‌گیرد. در همچو جوامع حدود افراد با اصول حق و معیار انصاف تعیین میشود. مردم در آسایش فکر و آرامش خاطر زنده‌گی میکنند.

خداوند (جَلَّ جَلَالُهُ) در قرآن کریم در این مورد چنین فرموده است:

(إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ) (۱)

(ترجمه: به تحقیق الله تعالی به شما امر می‌کند که امانت را به اهل آن بسپارید و زمانی که بین مردم فیصله می‌کنید، به انصاف فیصله نمایید.)

بهترین و آزادترین کشور در جهان، آن کشوری است که قوانین عادلانه آن بر تمام شوؤن زنده‌گی مردم حاکم باشد و کلیه مردم از هر طبقه و مقام، بدون خوف و هراس، در سایهٔ عدالت و قانون زنده‌گی کنند.

خلاصه کنید

- هدف شریعت عبارت از راه و روش زنده‌گی تنظیم امور اجتماعی و تحقق رفا و سعادت دنیا و آخرت است.

سؤالات درس

- ۱- انسان به خاطر رسیدن به هدف، چه کارهایی را باید انجام دهد؟
- ۲- چرا در مورد هدف قانون زمینهٔ اختلاف بین علمای قانون کمتر است؟
- ۳- در جامعهٔ که عدل و قانون حاکم نباشد چه چیز بر مردم حکومت میکند؟
- ۴- بهترین و آزادترین کشور در جهان چه نوع کشور است؟ دلیل بیاورید.

راجع به اهداف قانون، شش سطر بنویسید و فردا با خود به صنف بیاورید.

(۱) آیت ۵۸ سورهٔ النساء.

در درس قبلی آموختید که انسان به خاطر رسیدن به اهداف خود چه مکلفیت‌های را باید انجام دهد، چرا بین علمای قوانین راجع به اهداف قانون زمینه اختلاف کمتر است، یگانه اساس عقلی و علت غایی هر قانون خیر و صلاح اجتماع و جلوگیری از نا به سامانی‌های دیگران است.

به نظر شما آیا تمام موضوعات و مسایل توسط یک نوع قانون حل و فصل می‌شود؟ و اگر چنین نیست به چند نوع قانون آشنایی دارید؟ علت این تنوع را توسط نماینده‌های خود به دیگران ارائه نمایید.

این یک واقعیت مسلم است که در جامعه بزرگ که از اجتماعات خورد، گروه‌ها و اقشار مختلف تشکیل شده باشد روی عوامل و ملحوظات مختلف اختلافات، تخطی‌ها و دست درازی‌ها به مال مردم رخ می‌دهد و باعث ایجاد بی نظمی، خشونت و حق تلفی می‌گردد. در همچو جوامع که موجودیت مفاهیم یاد شده در آن حتمی می‌باشد، باید متناسب به آنها قوانینی که بهترین وسیله جلوگیری از همچو حوادث است وجود داشته باشد تا حقوق و جایب و مسؤولیت‌های افراد آنرا نسبت به یکدیگر تعیین نموده و جلو جنگ و جدل و اختلافات ناشی از آنرا بگیرد. اگر در همچو جوامع قانون و حکمرانی که جلو مفاهیم فوق را بگیرد وجود نداشته باشد روابط جامعه از هم می‌پاشد؛ پس گفته می‌توانیم که بهترین وسیله جلوگیری از هم پاشیدن جامعه، موجودیت قانون و تطبیق عادلانه آن می‌باشد.

در ممالک اسلامی بر علاوه اینکه قانون آسمانی چیره گی و برتری خود را دارد، قانون دیگری نیز به نام قانون وضعی موجود است که در حل و فصل بعضی مسایل از آن نیز استفاده میشود؛ پس گفته می‌توانیم که قانون به دو دسته؛ یعنی قانون شریعت یا فقه اسلامی و قانون وضعی تقسیم گردیده است.

قانون وضعی نیز به نوبه خود به دو بخش تقسیم گردیده:

قانون داخلی و قانون خارجی یا بین المللی.

۱-قانونی که تنها در سراسر کشور لازم الاجرا باشد، قانون داخلی نامیده می‌شود؛ مانند: قانون اساسی یا قانون فدرال در ممالکی که طرز حکومت شان به صورت جمهوری است.

۲-قانون خارجی یا بین المللی دو گونه است: عمومی و خصوصی

الف: آنچه که روابط دولت‌ها را مستقیماً با یکدیگر و با دستگاه‌های جهانی؛ مانند: ملل متحد و مؤسسات مربوطه آن تعیین می‌کند، عمومی است.

ب: آنچه از روابط اتباع یک کشور با دولت و ملت دیگر گفتگو می‌کند و موضوع بحث نوشته‌ها و تألیفاتی است که یک کشور مستقل برای قانون کشور مستقل دیگر قایل است، قانون خصوصی بین المللی است.

قوانین وضعی بی که در کشور ما نافذ و مرعی الاجرا است قرار ذیل میباشد:

قانون جزا، قانون خدمات ملکی، قانون مالیات، قانون معارف، قانون ذاتی افسران، قانون شاروالی ها، قانون ترافیک، و غیره که هر کدام آنها راه و روش و اهداف مشخص خود را تعقیب مینمایند.

« در فقه اسلامی، دین و حقوق به هم آمیخته شده اند و این سیستم قانونی بر اساس معنوی پایه گذاری شده و قانون گزار نخست پروردگار جهان است که با فرستادن کتاب مقدس و یا ذریعه پیامبر خود (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) تشریع و قانون گذاری کرده است و از این جهت قانون اسلام با قوانین جدید و وضعی که صرفاً ناشی از دولت میباشد جدایی پیدامیکند.» (۱)

آنچه ضامن سعادت، خوشبختی و آسایش مردم و حاکم بر تمامی قوانین است قانون آفریده گار جهان است که قانون فطرت، قانون عدالت، قانون انصاف، انسانیت و قانون ابدالابد و لایتغیر است؛ چنانچه در قرآن کریم در جزء آیه ۴۳

سوره فاطر می خوانیم. **فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا**

ترجمه: پس نیایی مرستت الله را تبدیلی و نیایی مرستت الله را تغییری.

برای اینکه زنده گی آرام، مرفه مطمئن و عاری از ترس داشته باشیم، باید نخست به قانون الهی و سپس به قانون وضعی که آنهم ناشی از قول خدا و رسول باشد احترام داشته باشیم؛ خود مراعات نماییم و دیگران را به رعایت آن تشویق نماییم. برعکس آن علاوه از اینکه از زنده گی لذت نخواهیم برد، مستوجب عذاب الهی خواهیم گردید.

خلاصه کنید

- جامعه انسانی به خاطر ترتیب و نظم بخشیدن به امور زنده گی خود به موجودیت قانون ضرورت دارد.

سؤالات درس

- ۱- موجودیت قانون برای جامعه چه اهمیت دارد؟
- ۲- جامعه که قانون نداشته باشد با چه مشکلاتی روبه رو می گردد؟
- ۳- جلو از هم پاشیده گی جامعه توسط چه چیزها گرفته میشود؟
- ۴- قانون به چند دسته تقسیم گردیده است؟ نام بگیرد.

راجع به فواید تطبیق قانون در زنده گی شخصی خود، چند سطر بنویسید.

(۱) فلسفه قانون گذاری در اسلام، دکتر صبحی رجب محمسانی صفحه ۲۰۲ انتشارات اندیشه، ۱۳۸۶

در درس گذشته آموختید که زنده گی دسته جمعی باعث بروز اختلافات، تخطی‌ها، دست درازی‌ها بین مردم جامعه شده است. از همین رو است که اگر در جامعه یی قانون موجود نباشد بنیادهای جامعه از هم می‌پاشد. در این درس راجع به قانون اساسی که مجموعه قواعد اساسی سازمان دهنده دولت، روابط و حقوق دولت و ملت را تعیین و روشن می‌کند می‌آموزید.

کی می‌تواند بگوید که قانون عادی با قانون اساسی چه فرق دارد؟

قانون اساسی یعنی چه؟

قانون اساسی در هر کشور و جامعه عبارت از آن وثیقه، پیمان و قرارداد عالی است که ابعاد زنده گی فردی و اجتماعی کشور را تنظیم و استقامت آنرا تعیین می‌کند.

(۱) هیچ یک از قوانین عادی جاری که به تصویب قوه مقننه میرسد نمی‌تواند با قانون اساسی مغایرت داشته باشد. (۲) از اینرو است که قانون اساسی را به نام (مادر قوانین) نیز یاد می‌کنند و از لحاظ منشأ ایجاد، نسبت به سایر قوانین و مقررات به استثنای قوانین شرعی به درجه بالاتر و برتر قرار دارد.

تجدید نظر و تعدیل احکام قانون اساسی در بسیاری از کشورها مستلزم مجلس خاصی به نام مجلس مؤسسان است که در کشور ما افغانستان این مجلس به نام (لویه جرگه) یاد میشود. لویه جرگه یک لغت خاص افغانی است که مثال آن در جوامع و کشورهای همسایه دیده نمی‌شود؛ فقط از عنعنات مهم تاریخی کشور ماست. «لویه به معنای بزرگ، و جرگه، به معنای اجتماع و مجموعه؛ بنابراین ترکیب این دو لغت یعنی لویه و جرگه به معنای شورای بزرگ است که جهت حل و فصل مشکلات و مشکلات پیش آمده در اجتماع تشکیل می‌گردد» (۳)

(۱) د افغانستان نوی اساسی قانون له تسویده تر توشیح دویم توک، د اساسی قانون دارالانشأ (۶۱۶) مخ. ۱۳۸۲ هـ.ش. کال کابل.

(۲) قانون اساسی، میثاق ملی، داکتر سید اکبر زیوری، قانون مطالعات و پژوهش‌های افغانستان صفحه ۵۹ (لندن)، سرطان سال ۱۳۸۲.

(۳) لویه جرگه اضطراری جوزای ۱۳۸۱، کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان.

فعالیت تجدیدنظر و تعدیل احکام قانون اساسی توسط کدام مرجع صورت می‌گیرد؟ نتیجه کار گروهی خود را توسط نماینده گروه به دیگران بیان کنید.

به خاطر تدوین و تصویب یک قانون اساسی معمولاً به طی مراحل و تشریفات خاص ضرورت احساس شده که این امر هنگام تصویب قوانین عادی ضروری نمی‌باشد؛ زیرا قانون اساسی یک کشور اساسات حقوق سیاسی کشور، نوع رژیم سیاسی و اصل تفکیک قوا را توضیح نموده، پروگرام‌ها، دساتیر سیاسی و حقوقی را تنظیم کرده پایه و اساس قواعد و اصولی را می‌گذارد که بر مبنای آن قوه مقننه قادر به وضع قانون می‌گردد. از این لحاظ مرجع یا مجلسی که قانون اساسی را به وجود می‌آورد و به نام قوه مؤسس (لویه جرگه) یاد می‌گردد. لویه جرگه یک مجلس بزرگ و فوق العاده بوده که از سایر مجالس تقنینی عادی متفاوت است.

قانون اساسی و یا قوانین عادی اگر طور عادلانه تطبیق نگردد اهمیت خود را از دست می‌دهد؛ پس بر دولت و مردم، هر دو لازم است که دولت در تطبیق عادلانه آن تلاش نماید و مردم در حصه اعاده و حصول حقوق تعیین شده سعی و تلاش نمایند؛ زیرا غفلت و سهل انگاری مردم در زمینه به معنای تیشه زدن به پای خود است و بس.

خلاصه کنید

- به خاطر نظم و ترتیب بخشیدن به امور روزمره زنده گی به قوانین ضرورت است.

سؤالات درس

- ۱- قانون اساسی نسبت به قوانین عادی چه برتری دارد؟
- ۲- قانون اساسی را چرا به نام مادر قوانین یاد می‌نمایند؟
- ۳- تغییر مواد قانون اساسی افغانستان از صلاحیت کدام مرجع می‌باشد؟
- ۴- کارخانه گی و تصویب قانون اساسی به چه چیز ضرورت است؟

به کمک بزرگان و همصنفان خود در مورد انتخاب اعضای لویه جرگه پنج سطر بنویسید.

قانون اساسی کشور عزیز ما افغانستان

در درس قبلی آموختید که جامعه به خاطر حفظ نظم زنده گی، ترتیب و تنظیم هر چه بهتر امور روز مره سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی خود به قانون و قانون اساسی ضرورت دارد. از اینکه کشور ما افغانستان جزء جامعه جهانی است همانند دیگر کشورها به قوانین و قانون اساسی ضرورت دارد.

تصویر کتاب قانون اساسی فعلی ما.

در بین گروههای خود؛ طور مثال: گروه اول در مورد اینکه اگر در کشور جنگ زده ما که فرهنگ جنگی نسبت به دیگر ابعاد فرهنگی سنگینی می کند قانون و قانون اساسی وجود نداشته باشد؛ چی حالاتی پیش خواهد آمد؟ گروه دوم در مورد اینکه اگر قانون به صورت درست عملی گردد، چه فوایدی خواهد داشت؟ بحث نموده نتیجه را توسط نماینده گان گروههای خود به دیگران بیان کنید.

طوری که میدانیم قانون اساسی معرف ساختار نظام سیاسی و حقوقی هر کشور است که به حیث قانون مادر الهام بخش همه قوانین جزء قوانین آسمانی در جامعه می باشد و به قانونی اطلاق می شود که چگونه گی حکومت، حدود اختیارات آن و حقوق و وظایف عمده افراد را معین می کند. موضوع و محتویات مهم قانون اساسی مطالعه روابط میان حکومت و مردم بوده، حقوق، امتیازات، صلاحیتها و حدود اختیارات این دو گروه را مشخص می سازد.

محتوای قوانین اساسی کشورها از هم فرق می کند، به این دلیل که هر دولت مطابق شرایط سیاسی خود حجم موضوعات قانون اساسی خود را تعیین می کند؛ لذا بعضی از قوانین اساسی مفصل می باشند و بعضی دیگر مختصر. رژیم های سیاسی مختلف افغانستان نیز با استفاده از این اصل به تدوین قوانین اساسی پرداخته و مطابق شرایط خاص سیاسی خود آنرا تدوین نموده اند.

اولین قانون اساسی افغانستان به نام نظام نامه (نظامنامه اساسی) به همت شاه امان الله خان در سال ۱۳۰۳ هـ. ش. در لویه جرگه پغمان که در آن ۱۵۰۴ نفر نماینده اشتراک داشتند تدوین و تصویب شد. بعضی از حقوق و آزادی های این نظامنامه عبارت اند از: حق تابعیت مساوی برای همه اتباع کشور، آزادی حقوق شخصی، مصونیت شخصی، لغو برده گی و منع استخدام افراد به حیث اسیر یا برده، حق تعلیم و تربیه، آزادی مکاتب، مدارس خصوصی و اجباری بودن تعلیمات ابتدایی، مصونیت ملکیت، منع شکنجه و غیره.

دومین قانون اساسی در زمان سلطنت محمد نادر خان تدوین گردید و با تدویر لویه جرگه بی در سال ۱۳۰۹ هـ. ش. به اشتراک ۵۲۵ نماینده به نام اصول نامه افغانستان تصویب گردید. در این قانون صرف موضوعی که به آن جنبه مردمی می دهد عبارت است از: تأسیس اولین پارلمان افغانستان که دارای دو مجلس (شورای ملی و اعیان) می باشد که طبق این اصولنامه، کابینه نزد پارلمان مسؤول است.

سومین قانون اساسی در زمان محمد ظاهر شاه بعد از مناقشه متن جدید قانون اساسی توسط ۴۵۹ نماینده به امضا رسید و با توشیح محمد ظاهر شاه به مرحله تطبیق درآمد. این قانون، تغییرات مهمی در زنده گی سیاسی، اداری، فرهنگی و عدلی افغانستان وعده داد.

چهارمین قانون اساسی در زمان جمهوری سردار محمد داوود تدوین گردید. در آغاز تأسیس جمهوریت، محمد داوود در بیانیه خود در ۲۶ سرطان سال ۱۳۵۲ هـ.ش. تصویب قانون اساسی جدید را بر مبنای دموکراسی حقیقی وعده داد. این وعده برای مدت کمتر از چهار سال بدون تذکر دلیل، معطل ماند؛ بالاخره به تاریخ ۵ حوت ۱۳۵۵ هجری شمسی از طریق لویه جرگه تصویب و جایگزین قانون اساسی سال ۱۳۴۳ شد. از نکات مثبت این قانون، انتخابی بودن رئیس جمهور توسط لویه جرگه برای اولین بار در تاریخ افغانستان، مسؤول بودن رئیس دولت در صورت ارتکاب جرم، خیانت ملی، متهم شدن از طرف ولسی جرگه و محاکمه آن توسط لویه جرگه می باشد. پنجمین قانون اساسی افغانستان به نام اصول اساسی جمهوری دموکراتیک افغانستان در سال ۱۳۵۹ هـ.ش. توسط شورای انقلابی جمهوری دموکراتیک افغانستان در ۱۰ فصل و ۶۸ ماده به طور موقت تصویب و به اجرا گذاشته شد.

ششمین قانون اساسی در زمان ریاست جمهوری دکتر نجیب الله وضع گردید که در لویه جرگه سال ۱۳۶۶ هـ.ش. در ۱۳ فصل و ۱۴۹ ماده تصویب و به توشیح دکتر نجیب الله رسید.

قانون اساسی فعلی کشور ما: مسوده هفتمین قانون اساسی (قانون اساسی فعلی کشور ما) در لویه جرگه قانون اساسی منعقد ۲۳ قوس ۱۳۸۲ هـ.ش. مطابق ۱۴ دسامبر ۲۰۰۳ م. مورد بحث قرار گرفت و به تاریخ ۱۴ جدی ۱۳۸۲ هـ.ش. تصویب گردید و بعد از توشیح رئیس جمهور حامد کرزی نافذ شد. محتویات عمده قانون اساسی کشور ما مشتمل بر یک مقدمه دوازده فصل و ۱۶۲ ماده می باشد.

خلاصه کنید

- قانون اساسی ما که به نام مادر قوانین نیز یاد می شود الهام بخش همه قوانین جز قوانین آسمانی در جامعه می باشد.

سؤالات درس

- ۱- قانون اساسی فعلی کشور ما دارای چند فصل و چند ماده می باشد؟
- ۲- قانون اساسی چگونه قانون است؟
- ۳- موضوع و محتویات قانون اساسی از چه چیزها تشکیل می گردد؟
- ۴- راجع به بعضی حقوق و آزادی هایی که در نظامنامه شاه امان الله خان وجود داشت، نظر شما چیست؟

راجع به خوبی های تطبیق عادلانه قانون اساسی پنج سطر بنویسید.

فصل دوم

در این فصل به درسهای زیر آشنا خواهید شد:

- ریشه و تعریف فرهنگ؛ عناصر تشکیل دهنده فرهنگ؛ خصوصیات فرهنگ و ارتباط آن با جامعه.
- فرهنگهای کوچک و علل ضرورت جوامع به فرهنگ.

اهداف فصل

از شاگردان انتظار می‌رود که به اهداف زیر دست یابند:

- فرهنگ و اهمیت آنرا بدانند.
- سمبول، انواع و موارد استعمال آنرا بدانند.
- ارزشها، قواعد و مقررات را بشناسند.
- به ارزشها احترام بگذارند.
- به رعایت قانون و مقررات دلچسپی پیدا کنند.
- فرهنگ کوچک را از فرهنگ بزرگ تفکیک کرده بتوانند.
- علل ضرورت جوامع را به فرهنگ شان بیان کرده بتوانند.

فرهنگ چیست؟

در درس گذشته راجع به قانون اساسی، محتوا و انواع، نامهای مختلف قوانین اساسی کشور خود معلومات حاصل نمودیم. در درس فعلی راجع به فرهنگ که طرح و یا نقشه زنده گی است، آشنا می شویم.

بعد از مباحثه بالای فرهنگ، نماینده هر گروپ دو، دو مثال را یکی از فرهنگ مادی و دیگر از فرهنگ معنوی از ماحول خود به دیگران بیان کند.

یکی از خصوصیات انسان داشتن نیروی تفکر است. در واقع انسان به کمک این نیرو توانسته است، برخلاف سایر حیوانات، خود را از تسلیمی و وابسته گی بی قید و شرط طبیعت برهاند و برای مبارزه و تسلط بر آن طرق، شیوه ها و وسایل به وجود آورده که مجموعه آنها (فرهنگ) می نامند.

تعریف فرهنگ

در مورد تعریف فرهنگ باید گفت که تعاریفی خیلی زیاد در زمینه موجود است؛ در اینجا از چند تعریفی که از اهمیت زیاد برخوردار است یاد آور می شویم:

- فرهنگ شامل همه فعالیت های انسان می شود و چهره واقعی زنده گی انسان ها است؛ به بیان دیگر، فرهنگ مجموعه منظمی است

از علوم، معتقدات، هنر، اخلاقیات، قوانین، عادات، آداب و بسیاری چیزهای دیگر، که انسان به عنوان عضو جامعه، آنها را جامعه کسب می کند.

- ثمره واقعی و قابل مشاهده کوشش انسانها در زنده گی اجتماعی به طور کلی فرهنگ نامیده می شود.

- همچنان فرهنگ، ترکیبی از رفتار کسب شده یی است که به وسیله اعضای جامعه از نسلی به نسل دیگر منتقل می شود و در میان افراد مشترک است.

- خلاصه باید گفت که فرهنگ راه و روش زنده گی است که هر قومی برای خود دارد.

آیا میدانید که فرهنگ را به چند بخش اساسی تقسیم نموده است؟ نتیجه بحث را سرگروپها به دیگران بیان کند.

فرهنگ را می توان به دو بخش اساسی تقسیم کرد: فرهنگ مادی و فرهنگ غیر مادی یا معنوی.

تصویر بعد از ادای نماز عید، مبارکی عید یکی از نمونه های فرهنگ اسلامی ماست.

فرهنگ مادی

به مجموعه پدیده‌های اطلاق می‌شود محسوس و ملموس بوده و با معیارها و قوانین کمی و علمی قابل اندازه‌گیری باشد و شامل اشیای قابل لمس و وسایل و چیزهایی است که به دست اعضای پیشین جامعه ساخته شده و به اعضای حاضر جامعه به ارث رسیده باشد؛ مانند: وسایل کار، وسایل صنعتی و زراعتی، لباس، لوازم خانه، وسایل تولیدی و و یا به عبارت دیگر، فرهنگ مادی در واقع مشتمل بر تمامی دست آوردهای مادی یا تکنالوژی است که در جامعه وجود دارد.

فرهنگ غیر مادی یا معنوی

این فرهنگ مشتمل بر موضوعاتی است که جنبه کیفی دارد. با معیارها و موازن کمی قابل اندازه‌گیری نیست و به آسانی نمی‌توان آنها را مقایسه و ارزیابی کرد. آداب و رسوم، معتقدات، اخلاقیات، آثار ادبی و هنری، فکری و دانستیهای عامه (فولکلور) و که عمدتاً به وسیله زبان و خط یاد گرفته می‌شوند از اجزای فرهنگ معنوی است. اینها در واقع « هویت فرهنگی » هر جامعه را تشکیل می‌دهند.

خلاصه کنید

• یکی از خصوصیات انسان داشتن نیروی عقل و تفکر آن است.

سؤالات درس

- ۱- انسان توسط چی چیر از تسلط و وابسته گی بدون قید و شرط طبیعت رهایی می‌یابند؟
- ۲- یکی از تعریف‌های فرهنگ را که یاد داشته باشید، به دیگران بیان کنید.
- ۳- اشیا و وسایل قابل لمس که به دست انسانها ساخته شده اند، به نام چی یاد می‌شوند؟
- ۴- آثار، رسوم و معتقدات و ... که به وسیله زبان و خط یاد گرفته می‌شوند، به نام چی یاد می‌گردند؟

با استفاده از درس کتاب درسی، راجع به فرهنگ مادی و معنوی چهار سطر مقاله بنویسید.

در درس گذشته آموختیم که یکی از خصوصیات انسانها نیروی تفکر است و به کمک آن برخلاف سایر حیوانات خود را از تسلط طبیعت می‌رهانند. در این مبارزه طرق، شیوه‌ها و وسایل مختلف به وجود می‌آورد که مجموعه آنرا فرهنگ می‌نامند. در درس حاضر به (سمبول‌ها) که عنصر مهم و اساسی انتقال فرهنگ و مفاهیم است آشنایی حاصل می‌نماییم.

فعالیت در گروپهای صنفی بین خود بحث نموده مثال‌های سمبول‌ها را که در محل زنده گی شما وجود دارند توسط نماینده‌های خود به دیگران معرفی کنید.

سمبول چیست؟

تصویر نشان دولتی ما یکی از نمونه‌های سمبول.

به طور کلی هر فرد برای برقراری ارتباط با دیگران و انتقال پیام‌های خود به آنها از وسایل مختلف که به نام سمبول‌ها یاد می‌شوند، استفاده می‌کند. به عبارت دیگر ارتباط را عبارت از انتقال معانی یا پیام از طریق سمبول‌ها می‌دانند.

«سمبول عبارت از هر گونه اظهار شفاهی یا غیر شفاهی است که هدف از آن نشان دادن چیزی است و از آن برای انتقال مفاهیم از فرستنده به گیرنده استفاده می‌شود. یا اینکه سمبول‌ها علایمی هستند که نشان دهنده

حالاتی می‌باشند که انسانها در زنده گی روزمره خود با آنها سروکار دارند و دو نوع اند: سمبول‌های شفاهی یا کلامی و سمبول‌های غیر شفاهی یا غیر کلامی. زبان (که درس بعدی است) از جمله سمبول‌های کلامی است که خود از بخش‌های شفاهی و تحریری تشکیل گردیده است. سمبول‌های غیر کلامی که به نام زبان جسمانی نیز یاد گردیده سمبول‌های اند که با اجرای حرکات مختلف جسمی مفهوم را افاده می‌کند.

فعالیت سه نمونه سمبول‌های غیر کلامی را که می‌فهمید و به اجرای حرکات مختلفی جسمی مفهوم را افاده می‌کند به دیگران نشان دهید.

سیسرون رومی بیش از دو هزار سال قبل در زمینه گفته است «چهره، تصویر روح است» مقصد وی از این گفتار این است که هیجان‌ها یا احساسات و سایر خصوصیات روانی انسان در چهره اش منعکس می‌شوند. به همین ترتیب، شعرای

قدیمی چشم را (پنجره برای روح) دانسته اند؛ زیرا اکثراً از دریچه چشم بسیاری نکات در باره احساسات دیگران به دست می آوریم؛ طور مثال: نگاه معمولی و مداوم را نشانه محبت و دوستی تفسیر می کنیم. ضرب المثلی مشهور است که: (چشمش را بین و دلش را بخوان) همچنان سمبول ها که معنا را برمی انگیزانند و یا متجلی می کنند؛ مثلاً: با دیدن علامت هلال احمر می دانیم که این علامت نهادی را برای ما معرفی می کند که وظیفه اش کمک رسانی به مصیبت زده گان است.

با دیدن بیرق دولت ما را به یاد ما می آورد که ما اتباع آن هستیم و از دیدن یا شنیدن سرود ملی می فهمیم که علامت وحدت ملی بین اقوام ساکن در کشور است که طبق قانون اساسی کشور با داشتن حقوق مساوی پهلوی هم زنده گی می کنند. یونیفورم مکتب به ما نشان می دهد که متعلم مکتب هستیم و یا علامت (V) که معنای کامرانی و کامیابی دارد و مردم با باز کردن دو انگشت خود آنرا نشان می دهند، سمبول همبسته گی آنها است. آنها با نشان دادن این علامت می خواهند این معنا را منتقل کنند که «ما اینجا هستیم؛ ما ایستاده گی می کنیم؛ ما وجود داریم؛ ما تسلیم نمی شویم.» به طور فشرده گفته می توانیم که سمبول هایی که در برقراری ارتباط به کار برده می شوند به طور کلی (زبان) خوانده می شوند و از یک جامعه تا جامعه دیگر فرق می کند؛ یعنی هر سمبول در همه جا یکسان معنا نمی دهد.

خلاصه کنید

- سمبول ها عناصر مهم و اساسی انتقال فرهنگ و مفاهیم است.

سؤالات درس

- ۱- انسان برای اینکه در جامعه به زنده گی خود ادامه دهد، به چه احتیاج دارد؟
- ۲- انسانها برای برقراری ارتباط با دیگران و انتقال پیام از چه چیز استفاده می کنند؟
- ۳- سمبول ها به چگونه، علایمی گفته می شود؟
- ۴- سمبول ها به طور کلی به چه نام یاد می گردند؟

راجع به اهمیت سمبول ها پنج سطر معلومات بنویسید.

می‌شود اسرار دل روشن ز تحریک زبان

می‌دهد این گل بوی غنچه اندیشه را

(حضرت بیدل)

در باره اینکه موجودیت زبان چی تسهیلاتی را برای انسانها فراهم نموده است؟ بحث نموده و نتیجه را سرگروپها به دیگران بیان نمایند.

زبان در زنده گی اجتماعی وسیله یی است که به انسان اختصاص دارد و وسیله افهام و تفهیم و همچنان عامل همبسته گی می‌باشد. در متحد ساختن و جدا کردن گروهای اجتماعی مؤثر است.

زبان پدیده اجتماعی منحصر به افراد است که جریان رشد و تکامل انسان و جامعه را از یک نسل به نسل‌های بعد انتقال می‌دهد؛ اگر زبان از جامعه انسانی گرفته شود، عربه حرکت اجتماعی بطلی شده، جامعه از هم می‌پاشد، فرهنگ و تمدن بشری به نابودی مواجه می‌شود.

زبان اولین وسیله ارتباطی بین انسانها به شمار می‌رود. امروز زبان مثل گذشته تنها وسیله ارتباطی ساده بین انسانها نیست؛ بلکه مهمترین عامل شناسایی، موجودیت و مشخصه یک ملت زنده است.

زبان هر ملت به مثابه عامل موجودیت آن ملت در کره زمین است. برای شناخت یک ملت باید زبان آن را شناخت.

فرانسوی‌ها در مورد اهمیت زبان ضرب المثلی دارند که می‌گویند: «هر کس زبان مادری خود را نداند یک وحشی است». (۱)

همچنان جان ستورات می‌گوید: «اگر استعمار بخواهد که ملتی را تحت سلطه خود درآورد، اولاً به سراغ هویت و زبان آنها می‌رود» (۲)

ملتی که فرهنگ زبان خود را حفظ کرده نتواند، به چی مشکلاتی گرفتار می‌شود؟

(۱) و (۲) روانشناسی اجتماعی، پوهنمل سراج الدین علیمی، پوهنیار ذبیح الله صدیقی، ص، ۱۷، کابل ۱۳۹۱

اگر ملتی فرهنگ و زبان خود را از دست بدهد همیشه در طول تاریخ مورد استعمار ملل دیگر و فرهنگ مهاجم قرار می‌گیرد؛ زیرا استعمار و استعمار اقتصادی و اجتماعی از استعمار فرهنگی آغاز می‌شود. زبانها گنجینه‌های معنویت و انسانیت هستند. پایمال کردن زبان یک ملت نه تنها ظلم و جفا به گوینده‌گان آن زبان است؛ بلکه دشمنی به معنویت و فرهنگ آن ملت هم می‌باشد؛ بنابراین بر ماست در راه پیشرفت و تکامل هر چه بیشتر آن سعی و تلاش نماییم؛ چون هر زبان برای گوینده‌گان آن زبان محترم است، ما هم باید به خاطر احترام گذاشتن به آنها به زبان شان ارج بگذاریم.

خلاصه کنید

- زبان در زندگی اجتماعی وسیله مختص به انسان و وسیله افهام و تفهیم می‌باشد.

سؤالات درس

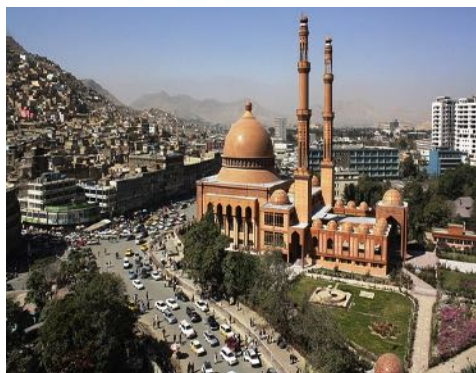
- ۱- زبان در متحد ساختن گروپ‌های اجتماعی چی تأثیر دارد؟
- ۲- زبان در انتقال فرهنگ چی تأثیر دارد؟
- ۳- ملتی که زبان و فرهنگ اصیل خود را از دست بدهد به چی مشکلاتی روبه رو می‌شود؟
- ۴- پایمال کردن زبان یک ملت به گوینده‌گان آن زبان به منزله چی محسوب می‌شود؟

راجع به وظیفه خود در مورد پیشرفت، تکامل و حفاظت زبان از تهاجم، پنج سطر بنویسید و فردا با خود به صنف بیاورید.

عقاید، قواعد و ارزشها

در درس گذشته آموختیم که زبان وسیله افهام و تفهیم است. به انسان اختصاص دارد و در انتقال جریان رشد و تکامل انسان و همچنان فرهنگ رول به سزایی دارد؛ اگر زبان از جامعه گرفته شود، فرهنگ و تمدن آن به کمی و کاستی مبرم مواجه می‌شود.

تصویر مسجد جامع، محل ادای یکی از عقاید اسلامی (نماز)

در این درس، عقاید، قواعد و ارزشها را که از جمله عناصر تشکیل دهنده فرهنگ است، می‌آموزیم.

بحث نمایید: طوریکه میدانیم هر جسم مجموعه‌یی از اجزای خرد و ریزه است که به نام عنصر یا کوچکترین واحد تشکیل دهنده آن جسم یاد می‌شود. به نظر شما عقاید، قواعد و ارزشها را چرا به نام عناصر فرهنگی یاد می‌کنند؟ اگر این عناصر موجود نباشد فرهنگ به وجود می‌آید یا خیر؟ نتیجه کار گروهها توسط نماینده‌گان گروهها به دیگران ارائه شود.

در تحلیل و تجزیه مفهوم فرهنگ می‌توان عناصر پراکنده‌یی را تشخیص داد که آنها در پیدایش و تشکیل آن نقش و تأثیر به سزایی دارد که در زیر هر کدام آنرا به ترتیب می‌خوانیم:

۱- باورها یا عقاید: عقاید جمع عقیده است و عبارت از فکر و اندیشه‌یی است که انسان به آن باور و یقین دارد و آنرا درست و صحیح می‌داند یا باورها عقاید کلی و مبهم در باره جهان و ماهیت جامعه است که از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر و حتی از یک فرهنگ کوچک به فرهنگ کوچک دیگر متفاوت است؛ مسلمانان جهان اسلام از عقاید خاصی اسلامی خود پیروی می‌کنند. اسلام به عنوان دینی که تمام شوؤن حیات انسانی را در برمی‌گیرد خود از فرهنگ پربار و گوهر بار برخوردار است. این فرهنگ موافق به (وحی) آسمانی است که از تعالیم اسلامی نشأت می‌کند؛ طور مثال: ایمان آوردن به مومن به که اساس عقاید اسلامی است و عبارت از:

(أَمِنْتُ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ الْقَدْرِ خَيْرَهُ وَ شَرَّهُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَ الْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ).

ترجمه: ایمان دارم به خداوند متعال و ملائکه و کتابهای آسمانی و پیامبران و روز قیامت و به اینکه اندازه خیر و شر از طرف خداوند متعال است و ایمان دارم به زنده شدن پس از مردن.

و بنیاد ایمان اجمالی (أَمِنْتُ بِاللَّهِ كَمَا هُوَ بِأَسْمَائِهِ وَ صِفَاتِهِ وَ قَبْلَتْ جَمِيعَ أَحْكَامِهِ وَ أَرَّكَانَهُ اِقْرَارَ بِاللِّسَانِ وَ تَصْدِيقَ بِالْقَلْبِ). ترجمه: ایمان دارم به الله (جَلَّ جَلَالُهُ) چنانکه است با اسمای پاک او و صفات او و قبول کردم تمام احکام و ارکان خداوند را، اقرار دارم به زبان خود و تصدیق می‌کنم به قلب خود.

قواعد: عبارت اند از: جمع قاعده، قوانین و روشها یا شیوه‌های خاص که اکثریت اعضای جامعه در حالات خاص، اعمال خود را با آن منطبق می‌سازد؛ برای مثال در مقابل آنچه می‌خریم پول می‌دهیم؛ در سمت راست جاده راننده‌گی می‌کنیم؛ حین مصیبت با دوستان خود همدردی می‌کنیم؛ نتیجه اینکه عادت‌ی که بر اعمال ما حاکم است و ما را نمی‌گذارد

که مخالف آن رفتار نماییم عبارت از قواعد است. همین قواعد است که بر اکثر اعمال ما حکم می‌راند و ما را به اجرا و انجام اعمال به طریقه خاصی رهنمایی می‌کند. اگر این قواعد را زیر پا کنیم، دیگر اعضای جامعه نمی‌پسندد و مجازات می‌شویم؛ پس می‌گوییم که قواعد یک سلسله دستورالعمل‌هایی‌اند که زنده‌گی انسان‌ها را تنظیم می‌کند و بر راه درست رهنمایی‌اش می‌کند.

ارزشها

به صورت عام اندیشه‌های است در باره آنچه که در جامعه درست یا نادرست تلقی می‌شود به طور مثال: زنده‌گی با ارزش است نباید کسی را به قتل رسانید. ارزشها معیارهای فرهنگی است که مردم از طریق آن مطلوبیت، جذابیت، زیبایی و خوبی شخص یا چیزی را ارزیابی می‌کند.

دلیل مهم بودن ارزشهای جامعه چیست؟ نتیجه بحث را سرگروه‌ها به دیگران بیان کنند.

آنچه را که انسانها مطلوب، مناسب و خوب می‌دانند از تأثیر فرهنگ خاصی است که در آن زنده‌گی می‌کنند. ارزشهای یک جامعه به این دلیل مهم هستند که محتوای قواعد و مقررات آن جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهند؛ طور مثال: اگر یک جامعه به تعلیم و تربیه ارزش والایی بدهد، قواعد و مقررات آن جامعه، تعلیم و تربیه همگانی را ترویج می‌نمایند. تشخیص ارزشها تا اندازه مشکل است که ارزشهای هر جامعه را باید از مقررات و قواعد آن استنباط کرد؛ طور مثال: ادای پنج بنای اسلام، نمازهای عیدین اشتراک در مراسم تکفین، جنازه و تدفین مرده‌ها، صداقت، راستگویی، حب وطن، احترام والدین، عدالت و ترحم در جامعه ما دارای ارزش زیاد می‌باشد. برای بهتر زنده‌گی کردن و رهایی از بدبختی‌ها و مصیبت‌ها باید به ارزش‌های مذهبی و اخلاقی خود پابند باشیم و همچنان از اولاد و دوستان خود تقاضا نماییم که آنها رعایت و سر مشق زنده‌گی خود قرار دهند.

خلاصه کنید

- در تحلیل و تجزیه مفهوم فرهنگ به دریافت عناصر متشکله آن دست می‌یابیم.

سؤالات درس

- ۱- عقاید یا باورها به چگونه، فکر و اندیشه گفته می‌شود؟
- ۲- امت اسلام باید از چگونه عقاید پیروی نماید؟
- ۳- آنچه که اساس عقاید اسلامی را می‌سازد، به نام چی یاد می‌شود؟
- ۴- ارزش را چگونه تعریف می‌کنید؟

راجع به یک ارزشی اجتماعی طور دلخواه چهار سطر بنویسید.

خصوصیات فرهنگ

در درس قبلی آموختیم که فرهنگ عبارت از یک ترکیب کلی و پیچیده از آداب، رسوم، عنعنات، هنر... است. که هر یکی از این عناصر در پیدایش و شکل گیری فرهنگ نقش و تأثیری به سزایی دارد. در این درس راجع به خصوصیات فرهنگ می آموزیم.

فرهنگ به افراد جامعه چگونه توصیه می کند؟ نتیجه کار گروهی خود را توسط نماینده های هر گروه به گروه های دیگر ارائه نمایند.

طوری که قبلاً نیز اشاره شده است تنها انسان است که فرهنگ دارد و این خصوصیت وجه تمایز آن از سایر موجودات است. خداوند (جَلَّ جَلَالُهُ) به انسان عقل داده و بیشتر با آگاهی های که در زنده گی اجتماعی به دست می آورد، عمل می کند؛ در حالی که حیوانات به طور ارثی یا شعوری خود عمل می کند.

انسانها فرهنگ را چگونه می آموزند؟ نتیجه بحث را نماینده گان گروه ها به دیگران

بیان کنند.

فرهنگ در فکر و ذهن هر انسان که آنرا در معاشرت با دیگران کسب کرده است وجود دارد و به مرور زمان به نسل های بعدی به میراث گذاشته می شود.

• فرهنگ مجموعه یی راه های زنده گی است؛ زیرا فرهنگ هر جامعه تعیین می کند که افراد جامعه چگونه احساس کنند، چی قسم رفتار داشته باشند و ادراک آنها چگونه باشد؟

• فرهنگ عصاره زنده گی اجتماعی است و در تمامی افکار، الفاظ و فعالیت های ما منعکس می شود.

• فرهنگ مجموعه های منظم و یک کلیت سازمان یافته است؛ وقتی که می گوئیم مجموعه منظم، منظور این است که بین اجزای آن ارتباط مستقیم و غیر مستقیم وجود دارد و هر جز در بقای کل نقش ایفا می کند.

• فرهنگ وسیله است برای کنترل اجتماعی: از آنجایی که مردم طرق و شیوه های رفتار و نمونه های فرهنگی را از طریق جامعه به وسیله تعلیم رسمی و غیر رسمی یاد می گیرند فرهنگ، رفتار، تمایلات و کردار آنها را

یکنواخت می‌سازد و از طریق مجازات که به عمل می‌آورد، سبب کنترل و ایجاد نظم در جامعه می‌گردد. فرهنگ پدیده‌ی متحرک، انتقال‌پذیر و پایدار است: فرهنگ یک جریان متحرک است که از طریق آموزش از نسلی به نسل بعدی انتقال می‌یابد و ادامه پیدا می‌کند و دگرگون می‌شود. مثل شکل لباس، دوختن لباس، غذا خوردن، طرز خرید و فروش، طرز تولید، مهمانوازی و غیره. هرگاه عناصر تازه در یک فرهنگ به مشاهده برسد به اثر آن محتوا و ساختمان آن فرهنگ تغییر می‌یابد که در نتیجه آن تغییر یا تحول فرهنگی به وجود می‌آید؛ اما این تغییرات به اندازه بطنی و کند است که در زمان کوتاه هیچ محسوس نمی‌شوند و به نظر ثابت می‌آید.

خلاصه کنید

• فرهنگ وجه تمایز انسان با سایر موجودات است.

سؤالات درس

۱- انسان فرهنگی را که در فکر و ذهنش وجود دارد چگونه کسب کرده است؟

۲- تنوع فرهنگی چه زمانی میسر می‌شود؟

۳- در انتقال فرهنگ از چی چیزها استفاده به عمل می‌آید؟

۴- چهار نمونه تشابه فرهنگی را صرف نام ببرید.

راجع به تشابه و اختلاف فرهنگی محل زیست خود با همکاری دیگران پنج سطر بنویسید.

فرهنگ و جامعه

در درس قبلی آموختیم که تنها انسان است که فرهنگ دارد و فرهنگ وجه تمایز وی از سایر حیوانات به حساب می‌آید. وی مطابق تجارب و استعداد خود که در جریان زنده‌گی اجتماعی خود آموخته است، عمل می‌کند؛ چنانچه دیگر حیوانات به طور ارثی و شعوری عمل می‌کنند. در درس حاضر راجع به جامعه و فرهنگ که مبنای زنده‌گی اجتماعی به شمار می‌روند معلومات حاصل مینماییم.

طوری‌که میدانیم انسان در اجتماع متولد شده و بزرگ می‌شود، از اجتماع می‌آموزد و می‌آموزاند، با قبول یک سلسله قوانین و مقررات به زنده‌گی خود ادامه می‌دهد و سبب ایجاد یک سلسله عناصر فرهنگی میشود. به نظر شما: بدون مداخله و فعالیت انسان عناصر فرهنگی به تشکیل مجموعه فرهنگی موفق خواهد شد؟ ازدیاد جمعیت و تداخل عناصر فرهنگی جدید بالای مجموعه فرهنگی سابقه چه تأثیر می‌گذارد؟ نتیجه کار گروهی توسط نماینده‌های گروپ به دیگران بیان شود.

فرهنگ از لحاظ مفهوم از جامعه متمایز است؛ جامعه به نظام روابط متقابل بین افرادی اطلاق می‌شود که دارای فرهنگ مشترکی هستند و برای برآورده شدن احتیاجات اساسی خود به هم روابط متقابل اجتماعی دارند؛ هیچ فرهنگی نمی‌تواند بدون جامعه وجود داشته باشد. مثلیکه هیچ جامعه بدون فرهنگ نیز وجود ندارد. جامعه گروهی از مردم است که با یکدیگر روابط گوناگون و متنوع دارد و فرهنگ روش زنده‌گی، ارزشها، عادات و رسومی است که جامعه به وجود می‌آورد.

خداوند (جَلَّ جَلَالُهُ) این عالم خاکی را از نیستی به هستی در آورد و انسانهایی که در آن زنده‌گی می‌کنند همه از نیستی به هستی پا گذاشتند و به نقاط مختلف زمین به زنده‌گی شروع کردند. همین گروپهای انسانی بودند که برای خود آداب، رسوم و اعتقادات خاص، برگزیدند و عقیده راسخ دینی را از خداوند توسط انبیا آموختند به مرور زمان با ازدیاد جمعیت و مداخله دیگران در این آداب، رسوم و اعتقادات نیز تغییرات به وجود آمد و سبب ایجاد رسوم، عادات و اعتقادات تازه بی‌گرددید.

فرهنگ شامل تمام اشیا و نعماتی می‌شود که خداوند (جَلَّ جَلَالُهُ) در روی زمین برای استفاده بنده گان خویش خلق نموده و در آن شریک ساخته اند. این اشیا به دو نوع اند:

مادی و معنوی، که فرهنگ نیز بر مبنای آنها به دو بخش مادی و معنوی تقسیم گردیده است.

فرهنگ مادی

آن بخشی از فرهنگ که قابل لمس، اندازه گیری، ارزیابی و مقایسه است، بخش مادی فرهنگ را تشکیل می‌دهد؛ مانند: اشیای مادی، ابزار کار، وسایل صنعتی، زراعتی، عکاسی....؛ فرهنگ مادی در واقع مشتمل بر تمامی دست آوردهای مادی و تکنالژیکی در جامعه است؛ به این بخش از فرهنگ تمدن نیز می‌گویند. فرهنگ معنوی یا غیر مادی: عبارت از آن بخش فرهنگ است که جنبه کیفی دارد و قابل مقایسه و اندازه گیری نیست یا معیار ثابتی برای اندازه گیری آن وجود ندارد؛ آثار ادبی، هنری، فکری، آداب و رسوم، اخلاق،.... جز فرهنگ معنوی به شمار می‌رود.

خلاصه کنید

- اصطلاحات انسان، جامعه و فرهنگ را میتوان از لحاظ مفهوم از هم تفکیک کرد.

سؤالات درس

- ۱- چرا جامعه و فرهنگ را از هم جدا کرده نمیتوانیم؟
- ۲- چرا به ارزشهای فرهنگی خود و دیگران باید احترام داشته باشیم؟
- ۳- فرهنگ مادی شامل چه چیزها میشود؟
- ۴- چه چیزها باعث به وجود آمدن عناصر فرهنگی جدید می‌شود؟

راجع به یکی از عنعنات معتبر منطقه خود پنج سطر بنویسید.

فرهنگ‌های کوچک

در درس قبلی آموختیم که انسان در جامعه به دنیا آمده، بزرگ می‌شود، می‌آموزد و می‌آموزاند. برعکس حیوان به طور ارثی و شعوری عمل می‌کند. در درس فعلی راجع به فرهنگ‌های کوچک که مربوط بعضی گروپ‌های مشخص می‌شود معلومات حاصل می‌نماییم.

مردم مناطق مختلف کشور خود افغانستان را در نظر بگیرید. چند مثال از خصوصیات مشترک و متفاوت را در بین گروپ‌های خود تحت غور و بررسی قرار داده بعداً توسط سرگروپ‌های خود آنرا به دیگران بیان کنید.

فرهنگ‌های کوچک عبارت از طرز زنده‌گی یک گروپ کوچک، در اجتماع بزرگ است. شیوه زنده‌گی گروپ کوچک از یک جانب با فرهنگی که وی را احاطه کرده است یکسان و از جانب دیگر از آن تفاوت دارد. فرهنگ‌های کوچک بسیاری از طرق زنده‌گی، فرهنگ بزرگ را می‌پذیرد؛ اما در مواردی که مربوط به قواعد امور مادی و طریقه‌های کار می‌شود اعضای گروپ در باره آن نظریات متفاوت دارند. از میان این فرهنگ‌های کوچک، فرهنگ‌های منطقه‌یی، مذهبی، شغلی، سنتی، قومی، قبیله‌یی، گروپ‌های منطقوی و محلی، گروپ‌های کسبی، خویشاوندی، اقلیت‌های مذهبی و بالاخره قشرهای مختلف اجتماعی یک جامعه هر کدام فرهنگ کوچک و مخصوصی دارند که مربوط همان گروپ اجتماعی خاص می‌شود. به طور عموم در هر یک از این گروپ‌ها هویت و شکل اختصاصی فرهنگ وجود دارد که به نام فرهنگ کوچک یا بخشی از فرهنگ بزرگ نامیده می‌شود؛ بنابراین فرهنگ کوچک به عقاید، آداب و رسوم متداول و رایج در گروپی از مردم گفته می‌شود که با عقاید، قواعد، آداب و رسوم متداول و مروج یک جامعه بزرگتر تفاوت دارد. به عبارت دیگر مفهوم فرهنگ کوچک به نمونه‌هایی از فرهنگ گفته می‌شود که بخشی از جامعه را از کُل آن جدا می‌کند.

جامعه‌شناسان برای نشان دادن اینکه آیا گروهی از مردم سازنده یک فرهنگ کوچک هستند یا خیر به خصوصیات ذیل توجه می‌کنند:

- زبان، ارزشها، قواعد و قلمرو مشترک داشته باشند.

- عمل متقابل اجتماعی بین اعضای این گروپ نظر به دیگر گروپها بیشتر می باشد.
- یکی دیگر از خصوصیات مشترک همه فرهنگ های کوچک این است که اعضای آنها از بعضی جهات خود را از دیگر اعضای جامعه جدا احساس می کنند و منزوی می شوند. این انزوا میتواند داوطلبانه و یا نتیجه عوامل دیگر باشد. دلیل این دوری هر چه باشد فرهنگ های کوچک (در بعضی جهات) جدا از راه اصل فرهنگ جامعه حرکت می کند.
- چون فرهنگ های کوچک نیز از خود طرفداران و پیروانی دارند، از این رو باید احترام شوند و به کسی موقع ندهیم که به آنها بی احترامی کند.

خلاصه کنید

- فرهنگ های کوچک عبارت از طرز زنده گی یک گروپ در میان یک فرهنگ بزرگ است.

سؤالات درس

- ۱- هویت و شکل اختصاصی یی که در گروپ ها وجود دارد، به نام چه یاد میگردد؟
- ۲- مفهوم فرهنگ کوچک به چه نوع فرهنگی گفته می شود؟
- ۳- جامعه شناسان برای نشان دادن اینکه آیا گروهی از مردم سازنده یک فرهنگ کوچک هستند یا خیر به چه توجه می کنند؟
- ۴- یکی از خصوصیات مشترک فرهنگ های کوچک عبارت از چیست ؟ نام ببرید.

راجع به یک نمونه فرهنگ کوچک پنج سطر بنویسید.

چرا جوامع به فرهنگ ضرورت دارند؟

در درس قبلی آموختیم که بر علاوه فرهنگ‌های کلی و عام، فرهنگ‌های کوچکی که طرز زنده‌گی یک گروپ را در فرهنگ بزرگ نشان می‌دهد، نیز وجود دارند هر فرهنگ کوچک از یک طرف با فرهنگ بزرگی که آنرا احاطه کرده است هم جهت است و از طرف دیگر هم از آن تفاوت دارد. در درس موجود راجع به اینکه چرا جوامع به فرهنگ ضرورت دارند؟ معلومات حاصل می‌نماییم.

ضمن کارگروپی در مورد اینکه چرا جوامع انسانی فرهنگ خود را می‌سازند؟ گفتگو نموده و نتیجه کار خود را به دیگران بیان نمایید.

طوری‌که گفته آمدیم انسانها به این دلیل نظام‌های فرهنگی را به وجود می‌آورند که به آن ضرورت دارند. این نظامها توسعه می‌یابند تا اینکه عمل متقابل و سازماندهی را آسان سازند. همین ضرورتها و تبدیل شدن آنها به یک فرهنگ، قواعد، ارزشها و رسوم را تشکیل می‌دهد که وسیله نظم در جامعه می‌گردد و موجب تقویت، همبستگی و ارتباط قوی میان جامعه‌ی که این فرهنگ را پذیرفته اند می‌گردد. جوامعی که در رشد و ارتقای خود به فرهنگ‌ها و عقاید استوار باشند طبق همین فرهنگها که طرف قبول همه مردم واقع شده است به رفع احتیاجات اجتماعی یکدیگر می‌پردازند. انسانهای متفکر با استفاده از توانایی‌های دست‌داشته خویش توانسته اند که کوه‌ها، دره‌ها، جنگلها، بیابانها، مناطق ساحلی و قطبی را تصرف کنند؛ زیرا همواره وسایل تخصصی خاصی را برای امرار حیات در این نوع محیط آماده و مهیا نموده اند.

و اگر انتقال عناصر فرهنگی از یک نسل به نسل بعدی صورت نمی‌گرفت جامعه به چه مشکلاتی روبرو میشد؟

فرهنگ از جمله مهمترین عوامل پیشرفت و ارتقای جامعه است. همین فرهنگ مشترک است که زنده‌گی اجتماعی را امکان پذیر ساخته است و بدون انتقال فرهنگ از نسلی به نسلی دیگر لازم می‌بود که هر نسل جدید حل ساده ترین مسایل حیات انسانی را سر از نو آغاز نماید؛ همچنان مجبور بوده اند که نظام خانواده‌گی را از نو ایجاد کنند، زبان ابداع نمایند، آتش را کشف نمایند، ماشین‌ها را بسازند و غیره.

جامعه ما نیز مانند هر جامعه دیگر، فرهنگی دارد که از نسلی به نسل دیگر منتقل شده است. این فرهنگ، تکنالوژی،

نهادهای مذهبی، زبان، ارزشها، عقاید، قوانین و سنت‌های ما را در برمی‌گیرد. ضروریات هر جامعه به اثر تحولات بیشتر می‌شود. برای رفع این ضروریات و احتیاجات جامعه به وسایل جدیدی نیاز دارد که در نتیجه به وجود آمدن وسایل و عوامل جدید و دوام عوامل کهنه بر فرهنگ جامعه افزوده می‌شود و ذخیره فرهنگی بزرگتری را به وجود می‌آورد.

تاریخ نشان داده است که جامعه در مرحله از رشد اقتصادی خویش، روحی دارد که این روح همان فرهنگ است. اگر یک جامعه را به مثابه یک جسم در نظر بگیریم فرهنگ، روح آن جامعه است و به همین دلیل هیچ جامعه بدون فرهنگ خود وجود ندارد؛ چون جامعه ما یک جامعه اسلامی است و فرهنگ یک جامعه زمانی به مقام روح آن میرسد که فضای حاکم بر آن جامعه، فضای کاملاً اسلامی باشد، مردم آن به اخلاق اسلامی عادت کرده باشند، به قوانین و مقررات دینی آشنا شده، آداب اسلامی را در نظر بگیرند. به این معنا که در جامعه، فرهنگ اصیل و تغییر ناپذیر اسلامی پیاده شده باشد.

خلاصه کنید

• فرهنگ از جامعه جدایی ندارد؛ زیرا جامعه بدون فرهنگ مجموعه‌یی است از افراد بی هویت.

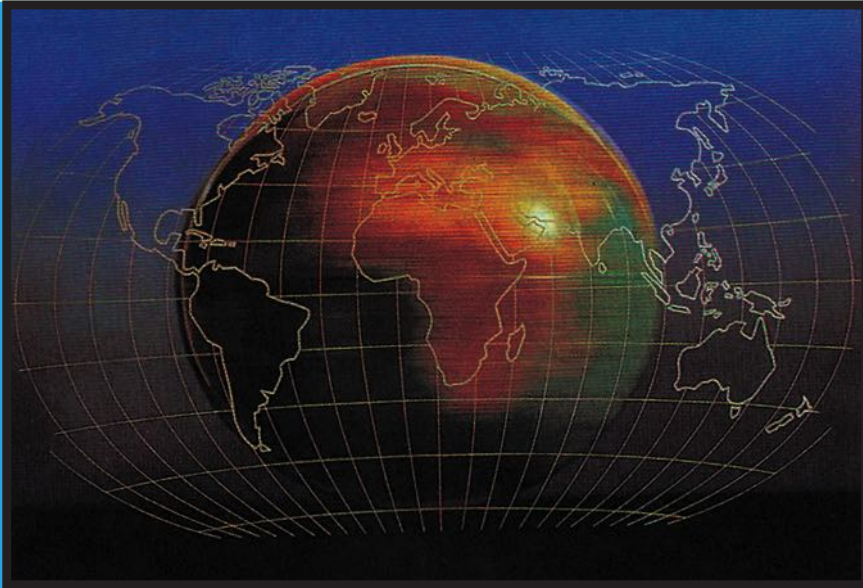
سؤالات درس

- ۱- چرا جامعه بدون فرهنگ وجود نداشتی باشد؟
- ۲- فرهنگها چگونه از یک نسل به نسل دیگر منتقل میشوند؟
- ۳- اگر کسی با فرهنگ جامعه جدید آشنایی نداشته باشد با چه مشکلاتی روبه رو میشود؟
- ۴- چرا به فرهنگ‌های دیگران احترام داشته باشیم؟

راجع به شناسایی و رعایت عناصر فرهنگی، پنج سطر بنویسید.

شکل ۱. نقشه، چوکات نقشه و کمیات وضعیه جغرافیایی

آیا می دانید که نقشه در جغرافیه چه اهمیت دارد؟

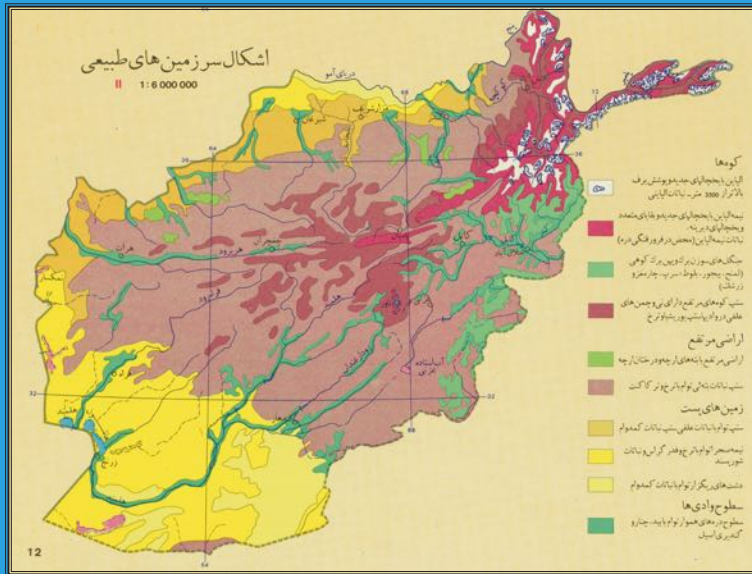
نقشه عبارت از ترسیم حصه از سطح زمین و یا تمام سطح زمین است که شکل یک حصه کره ارض را از حالت سه بعدی (طول، عرض و ارتفاع) به سطح افقی دو بعدی (طول و عرض) به یک مقیاس معین و علایم مشخصه نشان می دهد.

مطالب آتی محتویات نقشه را تشکیل می دهد:

- چوکات نقشه، دوایر طول البلد و عرض البلد، خطوط کانتور، مقیاس نقشه، علایم مشخصه، استعمال رنگ و پرداز، سمت و تعین جهت در نقشه و انواع ترسیم نقشه.

نقشه انواع مختلف دارد؛ مثلاً: نقشه های طبیعی، اقتصادی، سیاسی، مواصلاتی، نقشه های دیواری و غیره.

چه نوع نقشه را نقشه طبیعی گویند؟

شکل (۲) نقشه طبیعی

در نقشه های طبیعی ساختمان اراضی به وضاحت نشان داده می شود. برجسته گی ها توسط خطوط پرداز و یا سایه اندازی وضاحت داده می شود، هر خط کانتور ارتفاع همان ساحه معین را ارائه می کند. ارتفاع قله ها به ارقام درشت نوشته می شود. عمق جهیل ها، خلیج ها، بحیره ها و بحر ها را با خطوط کانتور آبی نشان می دهد. دریا ها با نام آن، کوه ها با اسم آن ها، دره ها، سطوح مرتفع، وادی ها، کوتل ها، تونل ها، ریگستانها و دشت ها با علایم خاص ذکر می شود؛ اما تفاوت ارتفاعات، سمت و مقیاس نقشه در هر حالت در قسمت پایانی نقشه درج می شود. از لحاظ موجودیت خطوط کانتور و عمق بحیره، بحر و یا جهیل این نوع نقشه ها را به نام نقشه های هیپسومتریك Hypsometric نیز یاد می کنند.

نقشه های طبیعی انواع مختلف دارد؛ مثلاً: نقشه های خاک، نقشه دریاها و عناصر مایع، نقشه های اقلیمی، نقشه یخچالها، نقشه نباتات، جنگلات و غیره. در این نقشه ها تمام جهان، یا یک براعظم، یا یک منطقه و یا یک مملکت نشان داده می شود.

- نقشه های سیاسی چه مشخصات دارد؟

نقشه های سیاسی نقشه های اند که تقسیمات سیاسی و اداری ممالک را با خطوط سرحدی و پایتخت های همان ممالک نشان می دهد. ممالک خورد و بزرگ، ساحه تحت الحمايه، کشور های کامنولت، تحت قیمومیت و امثال آن با طرز سیاسی

آن که جمهوری،
شاهی مطلقه، شاهی
مشروطه، جمهوری
فدرال، جمهوری
و غیره می باشد
نشان داده می شود.
تقسیمات اداری،
شهری و شاروالی ها،
حکومت های محلی
و ولایات تماماً در

این نقشه ها جا داده می شود؛ همچنین وسعت، نفوس و مساحت هر مملکت نیز بطور دقیق ذکر می شود.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول مشخصات جغرافیایی نقشه های طبیعی و گروه دوم اوصاف نقشه های سیاسی را در حضور همصنفان خود بیان کنند.

سؤال ها

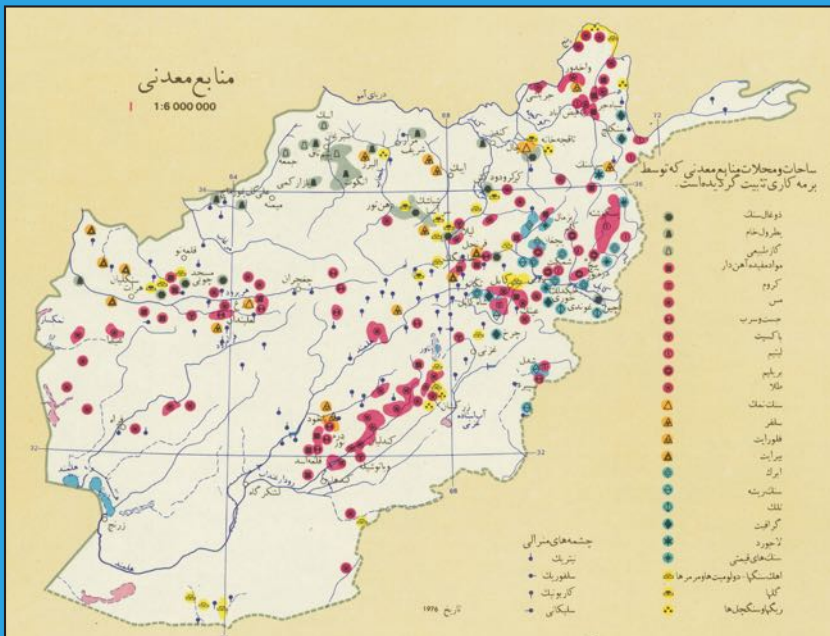
- ۱- ارتفاعات در نقشه های طبیعی چگونه نشان داده می شود؟
- ۲- نقشه دارای کدام مطالب مهم است؟
- ۳- نقشه های سیاسی از نقشه های طبیعی چه تفاوت دارند؟

فعالیت خارج صنف

هر شاگرد نقشه سیاسی و یا طبیعی براعظم آسیا و اروپا را ترسیم کند و در ساعت بعدی از نظر معلم خود بگذراند.

نقشه های اقتصادی و مواصلاتی

شکل (۴) نقشه اقتصادی

شاگردان از نقشه های اقتصادی چگونه استفاده می‌توانند؟

- نقشه‌های اقتصادی تمام مسایل اقتصادی و یا یک بخش موضوعات اقتصادی جهان و یا یک مملکت را نشان می‌دهد.

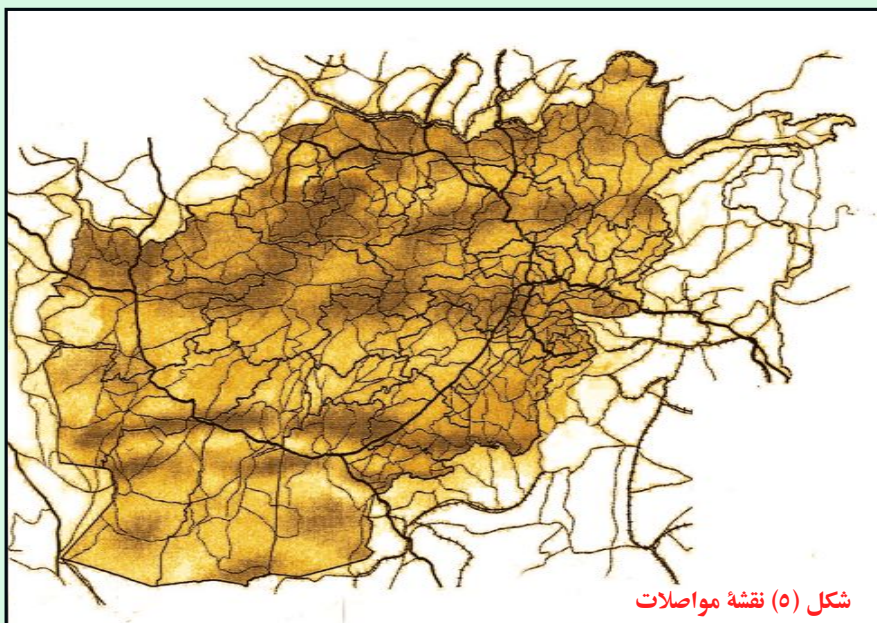
این موضوعات عبارتند از: منابع طبیعی زیر زمینی که شامل فلزات، احجار کریمه، نفت و گاز بوده و یا منابع سطح الارضی از قبیل: پیداوار زراعتی، فابریکه‌های صنعتی، تجارت، واردات و صادرات یک کشور و یا تمام جهان، تولیدات انرژی برق از دریاها، تریه حیوانات، صنایع دستی و یا ماشینی تماماً در نقشه‌های اقتصادی گنجانیده می‌شود.

• نقشه های مواصلاتی

تمام راه های حمل و نقل، جاده های اسفلت (قیرریزی) شده و خطوط آهن در سطح خشک به شمول متروها، حمل و نقل بحری، خطوط کشتی رانی، بندرگاه های مهم را با توقف گاه های بحری نقشه های مواصلات بحری معرفی می‌کند.

خطوط فضایی و خطوط پرواز آن در سطح ملی و بین المللی در مواصلات هوایی شامل می‌شود. میدان های هوایی، با توقفگاه های هر خط پرواز، حجم ترافیک هوایی و حمل و نقل فضایی در این نوع نقشه ها نشان داده می‌شود.

علامت مشخصه، مقیاس، کمیات وضعی جغرافیایی، سمت و جهات با چوکات اساسی

آن رعایت می شود.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به سه گروه تقسیم شوند، هر گروه در بارهٔ یکی از خطوط مواصلاتی مشوره کرده و نماینده گروه موضوع را در حضور صنف بیان کند.

سوال ها

۱. کدام موضوعات در نقشه های اقتصادی شامل است؟
۲. آیا پیداوار زراعتی شامل نقشه های اقتصادی می شود؟
۳. کدام پدیده ها در نقشه های مواصلاتی گنجانیده می شود؟
۴. خطوط فضایی، از خطوط حمل و نقل زمینی چه تفاوت دارد؟

فعالیت خارج از صنف

هر شاگرد یکی از نقشه های مواصلاتی افغانستان را در خانه رسم کرده از نظر معلم مضمون بگذراند.

مقیاس - (در دو ساعت تدریس گردد)

درباره مقیاس چه می‌دانید؟

مقیاس عبارت از نسبت فاصله نقشه بر فاصله زمین است.

$$\text{مقیاس} = \frac{\text{فاصله نقشه}}{\text{فاصله زمین}} \quad \text{یا} \quad \frac{\text{Map distance}}{\text{Earth distance}} = \text{Scale}$$

مقیاس به سه شکل نشان داده می‌شود؛ اما در هر حالت مفهوم آن‌ها یکی است. در هر مقیاس یک واحد فاصله نقشه "Map distance" که در صورت کسر نوشته می‌شود معادل به تمام عددی است که در مخرج کسر وجود دارد و آنهم به فاصله زمین "Earth distance" دلالت می‌کند؛ بطور مثال:

• مقیاس کسری

مقیاسهای که بصورت کسر ارائه شود آنرا مقیاس کسری گویند و به اصطلاح Representative Fraction یا (RF) نیز یاد می‌شود.

در مقیاس $\frac{1}{10000}$ یک سانتی متر در نقشه مساوی به ده هزار سانتی متر در روی زمین است.

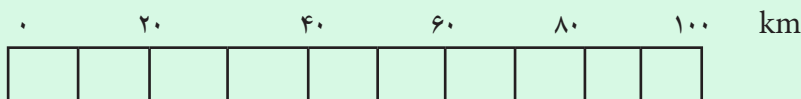
$$1 \text{ cm} = 10000 \text{ cm} \quad \text{زمین}$$

یا 1 cm نقشه = 100 m بالای زمین (نقشه)

• در مقیاسهای کسری ذیل معادلت‌های آنرا با سطح زمین اینطور محاسبه می‌نمائیم.

$\frac{1}{20000}$	→	نقشه 1 cm	→	در اراضی 200 m
$\frac{1}{200000}$	→	نقشه 1 cm	→	در اراضی 2 km یا 200 m
$\frac{1}{2000000}$	→	نقشه 1 cm	→	در اراضی 20 km یا 2000 m

- **مقیاس گرافی:** در این نوع مقیاس یک گراف یک خط یا دو خط موازی با هم ترسیم می‌شود، هر واحد گراف فاصله معین را در اراضی نشان می‌دهد؛ مثلاً:

درین مقیاس گرافی هر واحد گراف که یک سانتی متر است ده کیلومتر فاصله را در اراضی نشان می‌دهد. شکل گراف به مهارت شخص تعلق دارد که آنرا تا چه اندازه زیبا و جذاب ترسیم کرده می‌تواند.

- **مقیاس لفظی:** اینطور مقیاس به لفظ و کلمات ارائه می‌شود؛ مثلاً در مقیاس کسری $\frac{1}{50000}$ مقیاس لفظی آن یک سانتی متر معادل ۵۰۰ متر است و در مقیاس گرافی بالا، یک سانتی متر نقشه معادل ده کیلومتر در اراضی می‌باشد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان در صنف به دو گروه تقسیم شوند، یک گروه مقیاس کسری

$\frac{1}{100000}$ را بیان کنند که چه مفهوم دارد و گروه دوم، مقیاس گرافی همین کسر را طوری ترسیم کنند که هر دو سانتی متر، معادل ۱۰ km باشد.

سؤال ها

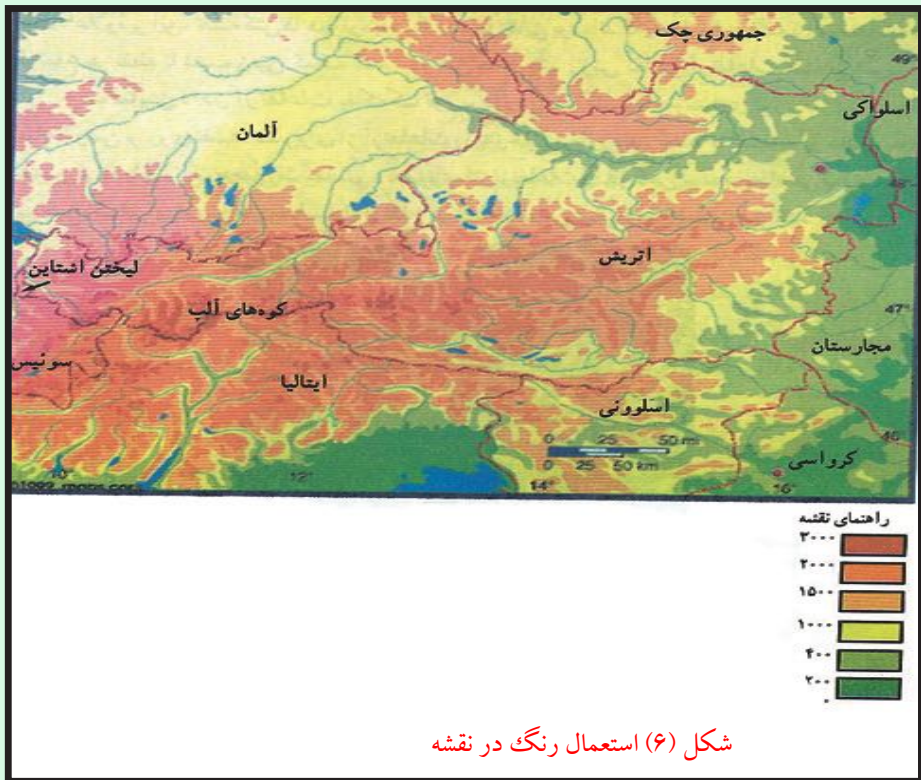
۱- مفهوم مقیاس کسری $\frac{1}{1500}$ را بیان کنید.

۲- مقیاس ۱:۲۰۰۰۰۰ چه مفهوم دارد؟

۳- مقیاس $\frac{1}{25000000}$ چه معنی دارد؟

فعالیت خارج از صنف: شاگردان مقیاس گرافی سه سوال فوق را به فکر خود ترتیب و ترسیم کنند.

استعمال رنگ و تعیین جهات در نقشه

شکل (۶) استعمال رنگ در نقشه

آگاهی دارید که استعمال رنگ در نقشه مفید است؟

شاگردان باید بدانند که رنگ‌های مختلف در نقشه چه اهمیت دارد. یک تعداد رنگ‌های معیاری و مشخص در نقشه‌های جغرافیایی بکار برده می‌شود که هر رنگ مفهوم خاص را در ذهن شاگرد بوجود می‌آورد. رنگ‌های مهم که در نقشه‌های جغرافیایی بکار می‌رود ازینقرار اند:

- رنگ سیاه برای نشان دادن چوکات نقشه و رسم‌های مختلف محلات، شهرها و غیره.

- رنگ سبز برای سرزمین‌های سرسبز، جنگلات، مزارع و امثال آن

- رنگ زرد برای نمایش مناطق صحرایی و ریگستانی

- رنگ آبی برای ابحار، جهیل‌ها، خلیج‌ها، بحیره‌ها و دریاها

- رنگ سرخ برای خطوط مواصلاتی، شاهراه‌ها و مراکز اداری و سیاسی

- رنگ جگری برای سلسله جبال و کوه‌ها

- اما بعضی رنگ‌های دیگر هم استعمال می‌شود که در نقشه‌های اقتصادی، سیاسی، بشری و طرز استفاده اراضی از آن‌ها کار می‌گیرند و علایم مشخصه آن تذکر داده می‌شود.

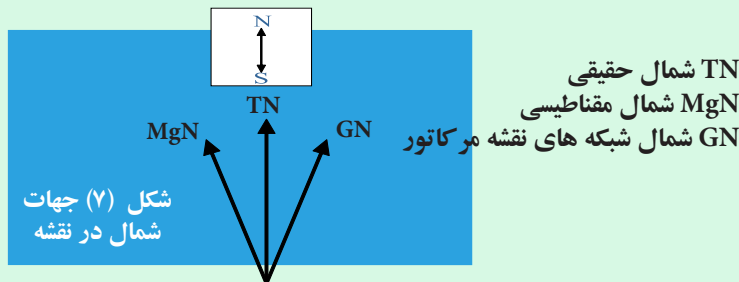
تاریکی، ملایم بودن و تون رنگ هم مهم است؛ مثلاً:
در ابحار از عمق ۰ الی ۱۰۰۰ متر آبی بسیار خفیف و تدریجاً از عمق ۷۰۰۰ الی ۱۰۰۰۰ متر آبی بسیار تاریک استعمال میشود.

به همین ترتیب در ارتفاعات کوهستانی رنگ جگری استعمال می شود که نظر به ارتفاع از دامنه کوه جگری کم رنگ شروع شده در ارتفاعات متوسط جگری ملایم و در ارتفاعات بین ۵۰۰۰ الی ۸۰۰۰ متر جگری تیره بکار برده می شود، در نقاط مرتفع کوهستانی اگر یخچال وجود داشته باشد، با رنگ سفید آنرا نشان می دهند.
در شکل (۶) صفحه مقابل نقشه شما تفاوت رنگ ها و موضوعات را فهمیده میتوانید. این نوع نقشه ها را به نام هیسومتریک هم یاد می کنند. مراکز فرهنگی، زبان، دین، نژاد و سایر ممیزات دیگر در نقشه ها با رنگ های مختلف و جداگانه نشان داده می شود تا برای خواننده گان مشکلات رخ ندهد و هر موضوع را توسط رنگ های جداگانه تشخیص داده بتوانند.

آیا جهات را در نقشه چطور تعیین می توانید؟

در نقشه های جغرافیایی جهات به سه طریقه ذیل تعیین می گردد:

- ۱- در حصه پایانی نقشه یک وکتور رسم می شود که در راس وکتور کلمه شمال با حرف N نشان داده می شود و در قاعده وکتور حرف S نوشته می شود که سمت جنوب را وانمود می سازد.
- ۲- اگر به نقشه توجه شود دوایر طول البلد و عرض البلد در نقشه ها ترسیم می شود. در امتداد طول البلد سمت بالایی آن شمال و سمت پایینی آن جنوب را ارائه می کند.
- ۳- اکنون در نقشه ها هدف اصلی آن است که عنوان نقشه در حصه فوقانی آن نوشته می شود و معمولاً قسمت فوقانی نقشه سمت شمال را افاده می کند.
هرگاه سمت شمال حصه فوقانی نقشه را ارائه نماید سمت راست شما سمت شرق، سمت چپ شما سمت غرب و حصه پایینی نقشه سمت جنوب را نشان می دهد.

اما در نقشه های توپوگرافی سمت شمال توسط وکتورهای مختلف نشان داده می شود:

- ۱- شمال مقناطیسی از شمال جغرافیایی قدری دورتر واقع است که در مجاورت خلیج هدسن، شمال کانادا موقعیت دارد و به علامه خاص به حروف MgN نشان داده می شود
- ۲- شمال واقعی که قطب شمال زمین است به استقامت ستاره قطب متوجه بوده به حروف TN ارائه می شود و آنرا شمال جغرافیایی نیز می گویند.
- ۳- شمال شبکه های خطوط نقشه (UTM) یا نقشه های (یونیورسل ترانسورس مرکاتور به حروف GN معرفی می شود.

این وکتورهای شمال در ممالک مختلف به زوایایی خورد و یا بزرگ بصورت متفاوت از همدیگر دور یا نزدیک واقع می شوند.

GN یا خط شمال نقشه های مرکاتور اغلباً موازی به طول البلد می باشد؛ اما شمال مقناطیسی با شمال حقیقی در بعضی ممالک منطبق، در بعضی ممالک انحراف کمتر و در برخی ممالک انحراف بیشتر دارد.

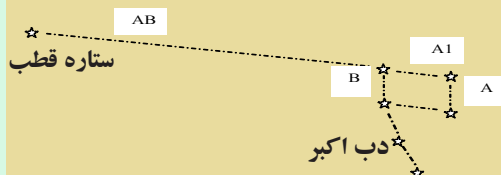
فعالیت داخل صنف: شاگردان به سه گروه تقسیم شده هر گروه راجع به یکی از رنگ ها و سمت ها که در نقشه استعمال می شود صحبت کنند.

سؤال ها

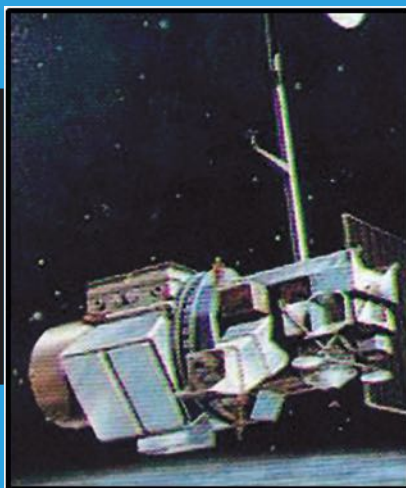
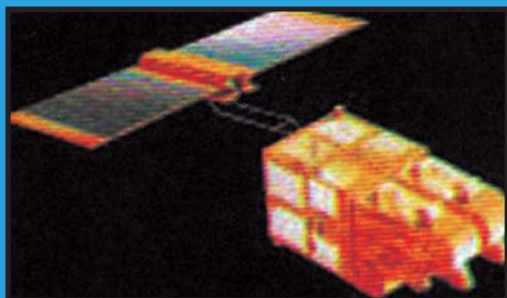
- ۱- رنگ آبی در نقشه مشخصه کدام چیزها می باشد؟
- ۲- چند نوع شمال وجود دارد؟
- ۳- شمال حقیقی به کدام حروف خلاصه می شود؟
- ۴- شمال مقناطیسی از شمال حقیقی چه تفاوت دارد؟
- ۵- نقاط مرتفع در نقشه به کدام رنگ نشان داده می شود؟
- ۶- صحرا را در نقشه به کدام رنگ معرفی می کنند؟

فعالیت خارج از صنف

هر شاگرد راجع به شمال جغرافیایی و شمال مقناطیسی دو- دو سطر نوشته با شکل آن در صنف گزارش دهند.

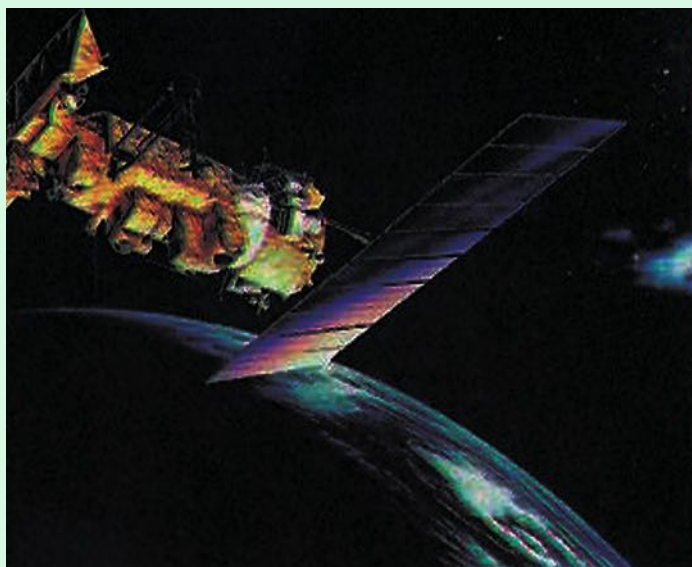

استفاده از تصویر های اقمار مصنوعی (در دو ساعت تدریس گردد)

شکل (۸) اقمار مصنوعی و عکس برداری سطح زمین

در مورد تصاویر اقمار مصنوعی چه می دانید و چه اهمیت دارد؟
تصاویر اقمار مصنوعی برای تحلیل و تفسیر موضوعات جغرافیایی در بخش های بشری و طبیعی خیلی جالب و قابل استفاده می باشد و شاگردان باید به ارزش آن پی ببرند.

شکل (۹) قمر مصنوعی و عکس برداری سطح زمین

شکل (۱۰) تصویر زمین توسط ماهواره

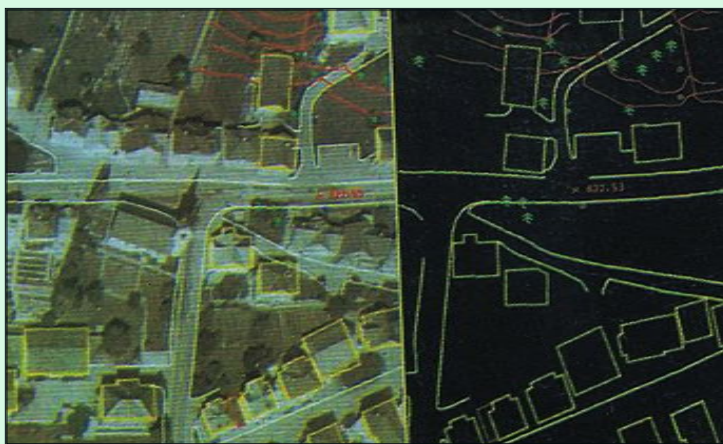
کیهان نورد امریکایی آرم سترانگ بار اول توسط اپولو (۱۱) در فضا دست یافت و به مهتاب پیاده شد. موصوف راجع به جاذبه مهتاب اظهار داشت که جاذبه مهتاب نظر به جاذبه زمین شش مرتبه کمتر است. در مهتاب وزش باد وجود ندارد، نقش پای آن‌ها میلیون‌ها سال در سطح مهتاب باقی خواهد ماند.

درجه حرارت سطح مهتاب در روز خیلی زیاد بوده (۲۱۰) درجه سانتی گرید و در شب (۱۱۰-) درجه سانتی گرید می‌باشد. ازین سبب قشر خارجی مهتاب از ذرات خورد خاکی تشکیل شده، فاقد آب، فاقد علف و فرش نباتی است. از اقمار مصنوعی عکس برداری زمین صورت گرفت که زمین را به شکل کروی نشان می‌دهد و در فضا بطور معلق بوده بدور آفتاب می‌چرخد. تمامی اقمار مصنوعی که بدور زمین می‌چرخند مدار بیضوی داشته در ارتفاعات مختلف از ۷۰۰ الی ۳۰۰۰ کیلومتر تنظیم می‌شوند.

توسط فوتوهای اقمار مصنوعی شکل قطعات خشکه و سواحل براعظم‌ها بخوبی تثبیت و تصحیح گردید که برای علمای جیودیزی و کارتوگرافی کمک قابل ملاحظه را انجام داده است.

ساحه جنگلات، ساحه ریگستانها، ساحه زمین‌های زراعتی و خطوط مواصلات در بر و بحر بخوبی تثبیت می‌گردد.

ساختمان شهرهای جهان، وسعت، پلان شهری وسایر موضوعات مربوط به محیط

شکل (۱۱) تصویر قمر مصنوعی و نقشه تهیه شده آن

زنده گی و محل بودوباش، بندرگاه ها، دریا ها توسط فوتوهای اقمار مصنوعی بخوبی تثبیت و تصحیح شده می تواند. مطالعه یخچالهای کوهستانی و یخچالهای قطبی تماماً توسط فوتوهای اقمار مصنوعی صورت میگیرد. خلاصه هیچ موضوع از محسوسات سطح زمین، از چشم کمره قمر مصنوعی پنهان مانده نمی تواند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند، هر گروه راجع به اهمیت اقمار مصنوعی بحث کنند. گروه دوم دریا ها را به مقایسه سلسله جبال مطالعه کنند.

سؤال

- ۱- فوتوهای اقمار مصنوعی در تثبیت سواحل چطور کمک می کند؟
- ۲- آیا ساحه زراعتی در اقمار مصنوعی معلوم می شود؟
- ۳- زمین در فوتوهای اقمار مصنوعی چطور معلوم می شود؟

فعالیت خارج از صنف

هر شاگرد یک تصویر از اقمار مصنوعی را پیدا کنند و راجع به محتویات آن چهار-چهار سطر بنویسند.

ش (۱۲) محیط طبیعی که هایدروگرافی، ساحه زراعتی، کوهستانی و حصه از بحیره مدیترانه را نشان می‌دهد

محیط زیست عبارت از مجموع پدیده های بیولوژیکی، فزیک، آب، خاک، اجتماعی در سطح زمین است که روابط ذات البینی و متقابل آن ها با یکدیگر و موجودات حیه در مجموع بالای حیات انسان تاثیر وارد می‌کند. محیط زیست سالم شرایط انکشاف پایدار اقتصادی واجتماعی را مهیا می‌سازد و یک اصطلاح جامع و همه جانبه را افاده می‌کند.

به عبارۀ دیگر انسان و محیط ماحول آن همراه با شرایط اقلیمی واجتماعی و تاثیرات متقابل آن‌ها به نام محیط

زیست یاد می‌شود، بناً محیط زیست مجموعه‌ای از ترکیب عناصر حیه و غیر حیه است که انسان جزء لاینفک آن بوده و برای ادامه حیات خود به آن ارتباط مستقیم دارد. یکی از وظایف مهم انسانها حفاظت و پاک نگهداری محیط زیست از کثافات و آلوده شدن می باشد. تمامی موجوداتی که در اطراف ما قرار دارند شامل محیط زیست می‌شوند. بصورت کلی در محیط دو نوع عناصر را میتوان مشاهده کرد: عناصر حیاتی یا زنده مثل انسانها، نباتات و اجسام حیۀ ذره بینی، دوم عناصر محیط غیر حیه؛ مانند: آب، هوا، خاک و ساختمان اراضی. باید تذکر داد که خداوند متعال نظام طبیعت را

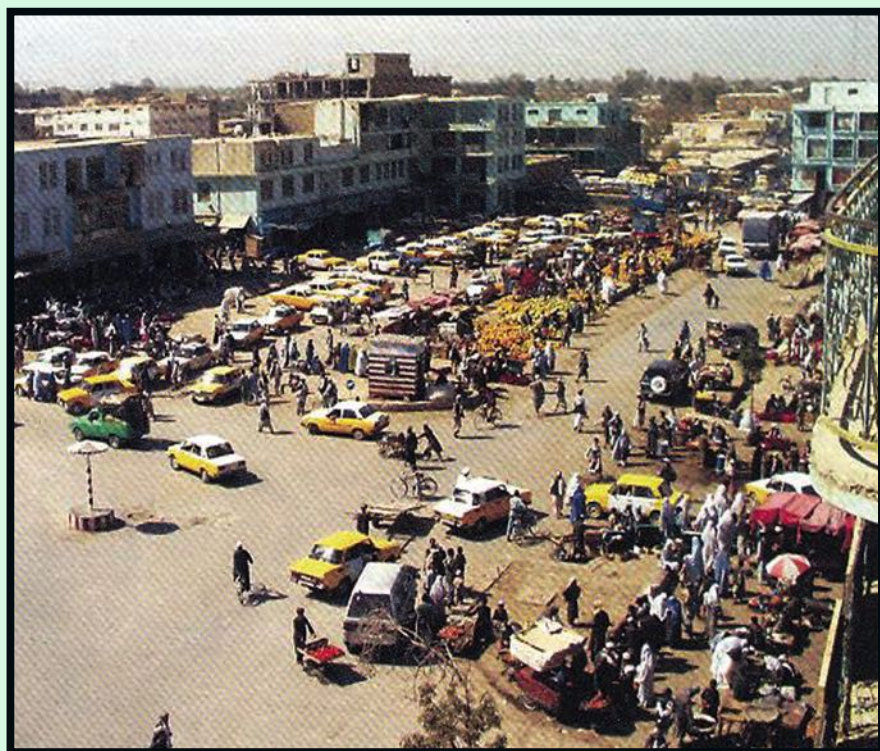
شکل (۱۳)

طوری خلق نموده است که تعادل طبیعی بین اجزای آن وجود دارد. هرگاه این تعادل برهم زده شود اثرات سوء بالای محیط زیست وارد می کند.

محیط طبیعی

در منابع طبیعی اجزای ایکوسیستم Ecosystem به شمول قشر زمین، آب و اتموسفیر، تمام نفوس، بخش های حیوانی، نباتی، موجودات حیه، منابع طبیعی در سطح زمین و یا داخل قشر زمین و سایر اجسام غیر حیه واقع در آن، محیط طبیعی ما را تشکیل می دهد.

شکل (۱۴)

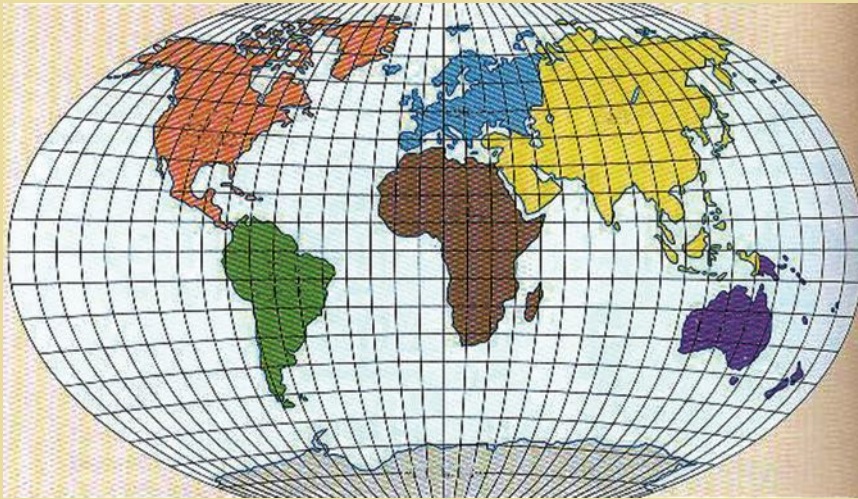

در طول زمان انسانها دریافتند که همین محیط می‌تواند تمامی از نیازهای شانرا رفع نماید؛ از این جهت ارتباط متقابل آن‌ها با این پدیده‌ها برقرار می‌گردد. انسانها دریافتند که در هر محیط باید به شکل خاص و ناگزیر با طبیعت رابطه برقرار کنند تا از امکانات آن بهره‌مند شوند. مناطق خشک و صحرایی برای زراعت و تولید مواد غذایی مناسب نبوده؛ بلکه در مناطق جلگه‌ای و سرسبز مجاور دریاها و جھیل‌ها همه امکانات برای پیشبرد زنده‌گی شان فراهم می‌شود، بعدها در کنار همین دریاها تمدن‌های مختلف شکل گرفت. در هر جا انسان تلاش دارد تا شرایط طبیعی را بشناسد و زنده‌گی خود را با آن مطابقت دهد و یا محیط را با توجه به نیازهای خود تغییر دهد.

محیطی که در آن زنده‌گی می‌کنیم، دارای نظم و قانون مندی‌های خاص خود است، باریدن باران، وزش باد، وقوع یخبندان، رویدن گیاهها، تغییر فصل‌های سال همه و همه بر اساس قانون مندی معین طبیعت صورت می‌گیرد.

فعالیت داخل صنف

به نقشه جهان توجه کنید مناطقی که انسان با محیط رابطه زیاد دارد با مناطقی که شرایط زنده گی در آن دشوار است مقایسه کنید و با مشوره هم صنفان خود، سر زمین های مساعد و نا مساعد را دسته بندی نمایید.

شکل (۱۵)

سؤال ها

- ۱- محیط زیست را تعریف نمایید؟
- ۲- درباره محیط طبیعی چه می دانید؟ توضیح دهید.
- ۳- محیط طبیعی از کدام پدیده ها تشکیل گردیده است؟ نام بگیرید.
- ۴- محیطی که در آن زنده گی می کنیم دارای قوانین است یا خیر، مختصراً بنویسید؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در باره محیط طبیعی یک مقاله مختصر بنویسند.

الف - حفظ جنگلات و علفزار ها

جنگلات در حیات انسانها و حیوانات دارای چه اهمیت می باشد؟

جنگلات یکی از غنی ترین بخش اکوسیستم جهان را تشکیل می دهد؛ زیرا حیات انسان ها حیوانات و پرند گان به آن متکی بوده در عملیه فوتوسنتیز، تولید اوکسیجن تصفیه هوا و موضوع اقلیم نقش ارزنده را دارا است. جنگل ها گذشته از ارزش طبیعی و اجتماعی، محافظت خاک را نیز به عهده دارند و از فواید اقتصادی بس ارزشمندی برخوردار اند.

نشو و نمای جنگلات طبیعی از نعمت های خداوند (ج) است که به زیبایی کره زمین رونق خوب صحتی و اقلیمی بخشیده است.

زیرا موجودیت جنگلات در تصفیه هوا که ما از آن تنفس می کنیم نقش حیاتی دارد.

گروهی از مردمان خصوصاً قبایل بومی، مواد غذایی، طبی، میوه، عسل، خانه، مواد سوخت و بسیاری از نیاز های دیگر خود را از جنگلات تأمین می کنند.

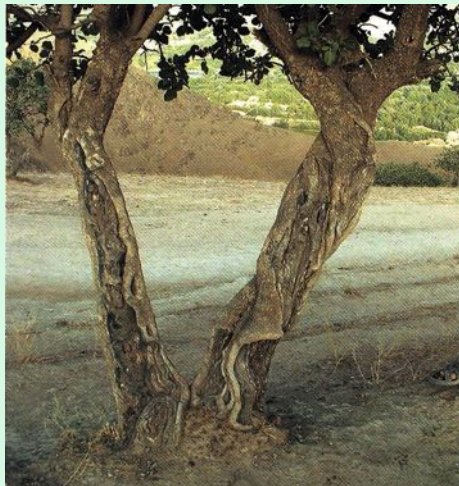
گیاهان در اثر عملیه فوتوسنتیز برای از بین بردن کاربن دای اوکساید CO_2 هوا نقش به سزایی دارند. موجودیت و بقای جنگلات برای برقراری نظم طبیعت و حفظ شرایط مطلوب زیست و جلوگیری از گرم شدن کره زمین بسیار سرنوشت ساز می باشد.

آخرین تعریف سازمان فایو Forest International Organization - FIO که بخشی از مسئولیت رسمی آن حفاظت جنگلات است و موضوعی را تأکید می کند که حتی بیشتر فضای سبز داخل شهرها را نیز بخشی از جنگلات باید تشکیل دهد. قابل یاد آوری است که جنگلات طبیعی با جنگلات ضمنی و اصلاح شده که درختان آن به دو یا سه نوع اند مانند او کالپتوس، کاج، سرو و امثال آن منحصر می گردد.

در اقمار مصنوعی همه موضوعات به تفصیل مطالعه و عکس برداری شده است؛ چنانچه قمر مصنوعی به نام Earth Resource Technology Satellite (ERTS) اخیراً معلومات مطلوبی در این مورد جمع آوری کرده است. نقشه های مقدماتی و نهایی توسط اپولو در دست تهیه قرار داده شده که اکنون مورد استفاده اکثر مؤسسات تحقیقاتی و اکولوجیکی می باشد. توسط

قمر مصنوعی اپولو Apollo بخش جنگلات به تفصیل عکس برداری شده است. ساحه جنگلات در سطح زمین از سایر انواع نباتات به درستی تشخیص شده می‌تواند. در عکس برداری اپولو توسط اشعه تحت سرخ، جنگلات به چهار کتگوری تصنیف شده است:

- ۱- جنگلات سوزنی برگ (مخروطی)
- ۲- جنگلات پهن برگ و برگ ریز
- ۳- جنگلات مخلوط از هر دونوع Mixed Forest Stands
- ۴- جنگلات استوایی چتر مانند

شکل ۱۷

تحقیقات علمی ثابت نموده است که در ختان

برعلاوه اینکه باعث پاک‌ی هوا و زیبای محیط طبیعی گردیده کمیت و کیفیت اکسیجن را حفظ می‌نماید. یک درخت از لحاظ کمیت تقریباً برای ۱۸ نفر می‌تواند اکسیجن تولید نماید. از نگاه کیفیت درپاک نگهداشتن هوا و تولید اکسیجن به منظور تأمین صحت همشهریان نقش برجسته دارد.

ب - حفاظت علفزار ها

انسان در محیط طبیعی توانسته است که نباتات مورد ضرورت خود را اصلاح و تکثیر کند؛ از این لحاظ عمل بذر و شخم زدن زمین در بخش زراعت به انسان فرصت داده است تا زرع مختلف حبوبات را در محیط های طبیعی پخش و گسترش دهد و از آن برای احتیاج اولیه استفاده حیاتی به عمل آورد، به همین ترتیب در بخش جنگلات و چراگاه ها نیز توجه زیاد مبذول داشته، تغییرات و تحولات لازم را در آن ساحات نیز به نفع انسان و حیوان انجام داده است.

اولتر از همه باید بته ها و علفزار ها را بصورت درست محافظت و نگهداری نماییم تا حاصلات بیشتر بدهند. وضع اقلیمی هر منطقه مورد مطالعه قرار گیرد و متناسب به آن به کشت گیاه ها اقدام گردد که با شرایط محلی توافق داشته و حاصل بیشتر بدهند. برای کشت و حاصل دهی نباتات و بته ها به کار برد روش های عصری و تکنالوژی مناسب تلاش صورت گیرد تا منابع آبی بطور مؤثر و وسیع به منظور آبیاری زمین های زیر کشت و چراگاه مورد استفاده قرار گیرد.

برای این مقصد باید تدابیر لازم گرفته شود و از ضیاع آب ممانعت به عمل آید. **اصلاح و احیای چراگاه ها:** چراگاه ها باید همه ساله مورد مطالعه قرار گیرد و تحقیق به عمل آید که علوفه و نباتات ضایع نگردد؛ زیرا کیفیت و ساحه فرش نباتی و علوفه مورد نیاز در تربیه و طرز حاصل دهی حیوانات مستقیماً مؤثر است، سرحد چراگاه ها توسط نقاط معین

شکل
۱۸

کنترول و مشخص گردد؛ زیرا عقب نشینی ساحه چراگاه ها و قلت آب دلالت به خشکسالی می کند که نه تنها بالای حیوانات؛ بلکه بالای کمیت و کیفیت محصولات زراعتی نیز تاثیر ناگوار دارد. کوشش به عمل آید تا از اضافه چرانیدن حیوانات جلوگیری شود، زیرا با اضافه چرانی ریشه نبات از بین میرود و چراگاه به زمین برهنه مبدل می گردد.

بهرتر است تا چراگاه های طبیعی کشور اصلاح گردد و توان برداشت حیوانی آنها بالا برده شود تا بتوان از نباتاتی که برای مردم بطور مستقیم قابل استفاده نیستند محصولات عالی حیوانی را تولید کرد. در عین زمان بهره برداری از چراگاه ها باید طوری تنظیم گردد که باعث تخریب و فرسایش آنها نشود. در پهلوی آن تلاش به عمل آید تا چراگاه های جدید احداث گردد و چراگاه های تخریب شده دوباره با تطبیق اصول چراگاه داری احیا و به معرض استفاده مالداري کشور قرار گیرد.

علفزارهای دایمی و مؤقتی در سطح کشور در حالت خشک شدن و از بین رفتن قرار دارد، ورمه های گوسفندان از کمبود علوفه، لاغر و مریض شده حتی از بین می روند؛ بنابراین باید توجه بیشتر جهت بهبود گسترش چراگاه ها صورت گیرد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروپ ها تقسیم شوند و هر گروپ درباره یک موضوع مثل حفظ جنگلات، منفعت جنگلات، استفاده از جنگلات، جلوگیری از کاهش جنگلات، حفظ بته ها و علفزارها و استفاده انسانها از بته ها و چراگاه ها باهم بحث نمایند و بعداً نماینده هر گروپ پیش روی صنف نتیجه بحث خود را به دیگران ارائه نماید.

سؤال ها

- ۱- جنگلات دارای کدام ارزش های اقتصادی می باشد توضیح دهید؟
- ۲- جنگلات به چند کتگوری تصنیف شده است نام بگیرید؟
- ۳- چطور بته ها و علفزارها را محافظت نماییم؟
- ۴- از بته ها و علفزارها چه استفاده می شود؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان ارزش جنگلات و علفزارها را بنویسند.

ج - حفاظت حیات وحش و پارک های ملی

شکل (۱۹) بقایای حیات وحش

در کشور عزیز ما افغانستان حیوانات بصورت عموم شبیه حیوانات محیط مدیترانه ای، تحت استوایی، معتدله و تحت قطبی موجود اند. از این لحاظ افغانستان ساحه اتصال قلمرو حیات وحش را بین منطقه تحت قطبی و تحت استوایی تشکیل می دهد.

حیوانات وحشی در نقاط کوهستانی و جنگلات حیات به سر می برند. چند سال قبل خرس در جنگلات نورستان موجود بود. علاوه در نیزارهای کرانه های دریای آمو بیر Tiger نیز میزیست، پلنگ Leopard منحصر به نقاط متروک و دور دست هندو کش بوده در حالیکه خر وحشی Wild Ass در صفحات جنوب غرب کشور بصورت آواره حیات بسر میبرد. گرگ Wolf در مواقع خشکسالی ها اغلباً به همواریها پایین آمده ولی در حالات عادی از جمله حیواناتی است که در کوهستان ها امرار حیات می نماید. روباه سرخ Red fox که ارزش خاص طبی دارد نیز در کوهستان های مرکزی شمال مملکت دستیاب گردیده است. گوسفند و حشی و بز کوهی در دره های واخان و نقاط دور و نزدیک آن و بز کوهی در مناطق کوهستانی و دشت های ستپ شمال افغانستان موجود است. سلسله هندو کش سرحد انفصال بین ساحه حیوانات تحت قطبی و تحت استوایی بشمار میرود، از همین لحاظ است که در جنوب شرق هندو کش شادی Monkey از جمله حیوانات تحت استوایی بیشتر دیده می شود و شغال در همه جا به کثرت وجود دارد؛ بنابراین ما باید در

حفظ نسل آن‌ها کوشش نماییم تا از بین نروند. ناگفته نباید گذاشت که حیوانات وحشی باید از محل زیست انسانها دورتر قرار داشته باشند تا انسانها و حیوانات اهلی طعمه شکار آن‌ها قرار نگیرند.

استفاده درست و پایدار از حیات وحش

- شکار بیش از حد حیوانات و پرنده گان در منطقه که ممکن است سبب انقراض آن‌ها گردد.

- استفاده درست از حیوانات و پرنده گان؛ مثلاً حیوانات که سالم، کمیاب و نادر اند شکار نشوند و باید جهت بقا و دوام سیستم حیات آن‌ها تلاش صورت گیرد، آن حیواناتی شکار شود که تعداد آن‌ها از ظرفیت طبیعت تجاوز نموده و موجودیت شان ممکن است سبب بی نظمی و اختلال ایکو سیستم منطقه گردد.

- اگر شکار به شکل درست و منظم طبق قانون از حیوانات استفاده گردد میتوان از گوشت و پوست آن‌ها در اقتصاد منطقه استفاده کرد.

- برای استفاده دوامدار حیوانات باید از شکار دسته جمعی به وسیله دواندن آن‌ها توسط موترهای تیز رفتار، تفنگ‌های پیشرفته و یا از مواد زهری کشنده استفاده نگردد، زیرا سبب از بین رفتن نسل آن‌ها می گردد.

شکل (۲۰)

روش های جلوگیری از انقراض حیوانات و پرنده گان

- وضع قانون شکار (بعد از حصول جوازنامه دولتی، تعیین وقت شکار، جنس و عمر آن‌ها).
- جلوگیری از تخریب و انهدام مسکن حیات وحش.
- جلوگیری از قاچاق حیوانات و پرنده گان.
- جلوگیری از دخالت ها و مزاحمت های انسانی و حیوانی در پناه گاه های شان.
- آگاهی و بلند بردن ذهنیت عامه و تغییر در عادت مردم.

حفظ پارک های ملی

پارک ملی عبارت از ساحه ارزشمند طبیعی است که حد اقل هزار هکتار باشد و توسط دولت محافظت و نگهداری گردد.

پارک های ملی اصلاً پارک های تفریحی برای تمام افراد یک جامعه می باشد باید بصورت درست، زیبا و قشنگ آراسته باشد؛ زیرا در اوقات فراغت همه مردم برای تفریح و میله های فامیلی در آن پارک ها می روند و گردش می نمایند. پارک های ملی باید همیشه پاک و نظیف باشد. کشور عزیز ما افغانستان دارای پارک های زیبا و مناظر طبیعی قشنگ می باشد البته این پارک های قشنگ محل تفریح مردم ما اند. در طول سالها که جهاد و جنگ های

شکل (۲۱)

دوامدار در کشور عزیز ما وجود داشت پارک های ملی ما اضرار زیادی را متقبل شد چنانچه درختان، گل های زیبا و همه چیزهاییکه در پارک ها وجود داشت کاملاً خشک شده و از بین رفته بودند؛ اما در جریان سالهای بعد از جنگ دوباره احیاً و مورد استفاده افراد جامعه قرار گرفت و رونق خاص خود را پیدا نمود؛ مثلاً: بند امیر، دره آجر، باغ ممله، پارک های کابل، قندهار هرات و غیره

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه ها تقسیم شوند و هر گروه بالای موضوعات ذیل، مانند: حفظ حیات وحش، استفاده مطلوب از حیوانات وحشی، انواع حیوانات و وحشی، مناطق زیست حیوانات وحشی، حفظ پارک های ملی و استفاده پارک های ملی باهم بحث نمایند و بعداً نماینده گروه نتیجه بحث خود را به دیگران ارائه نماید.

سؤال ها

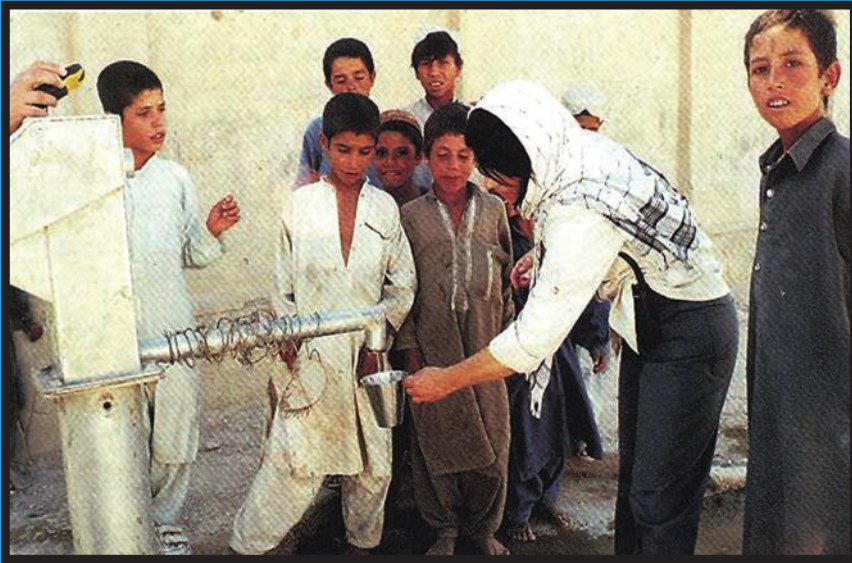
- ۱- حیوانات وحشی کشور ما شبیه حیوانات کدام مناطق می باشند؟
- ۲- از حیوانات وحشی چه استفاده ها صورت می گیرد؟
- ۳- حیوانات وحشی دارای چه اهمیت اقتصادی در کشور می باشد؟
- ۴- پارک های ملی چیست تعریف نمایید؟
- ۵- پارک های ملی را چگونه حفاظت نماییم؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان درباره انواع حیوانات وحشی کشور و حفظ پارک های ملی مقاله مختصر بنویسند.

حفاظت آب، خاک و هوا

شکل (۲۲)

آیا می‌دانید که سه عنصر حیاتی کدام‌ها اند؟

در حدود ۷۱ فیصد سطح کره زمین را آب پوشانیده است. آب سرچشمه حیات است، انسانها، حیوانات و نباتات برای ادامه حیات خود به آب نیاز دارند، در واقع هستی همه موجودات زنده به آب بستگی دارد. بیشتر ترکیب بدن جانداران را آب تشکیل می‌دهد. آب در زنده گی روزانه انسان نقش اساسی دارد. در فعالیت های زراعتی، صنعتی و خانه گی مقدار زیاد آب مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما متأسفانه به علت مصرف اضافی و آلوده شدن آب در اثر فعالیت های صنعتی، انسانی، منابع آبی مورد تهدید قرار گرفته است؛ بناءً حفاظت آبها وظیفه هر فرد می‌باشد؛ زیرا آلوده گی آب حیات انسانها، نباتات و حیوانات را به خطر جدی مواجه می‌سازد.

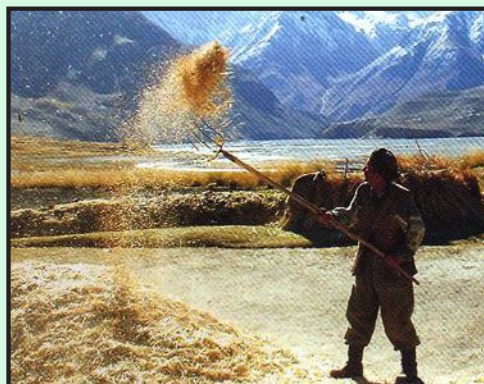
خاک Soil

طبقه فوقانی قشر زمین از ذرات خاک، هوا، آب و موجودات ریزه و ذره بینی تشکیل شده است. خاک در اثر تعاملات فیزیکی و کیمیاوی تشکیل می‌شود، شرایط، کیمیاوی و فیزیکی مربوط به چگونگی اقلیم است، خاک انواع مختلف و طبقات مختلفی دارد. خاک حاوی موجودات زنده کوچک، هوموس Humus می‌باشد که از تجزیه گیاهان، جانوران و باکتریها بوجود می‌آید. خاک یکی از عناصر مهم نموی نباتات، زراعت، جنگلات و حیوانات محسوب می‌شود و مجموعه حیاتی در سطح زمین برای تولید غذا به آن احتیاج دارد، اما اگر انسان به درستی از خاک نگهداری نکند خاک به سرعت دچار فرسایش شده غیر قابل استفاده می‌شود و برای تولید مجدد آن قرن‌ها نیاز خواهد بود تا به حالت اولی برگردد.

بناءً خاک عبارت از ماده‌ ارزشمند است که انسان با استفاده از آن به کشت محصولات غذایی و صنعتی می‌پردازد. زمانی که در اثر بارنده گی‌های زیاد سیلاب‌ها بوجود می‌آید، همین سیلاب‌ها خاک‌های حاصلخیز زراعتی را می‌شوید و با خود انتقال می‌دهد. فرسایش خاک وقتی شدید تر می‌شود که در روی زمین گیاهان کمتری وجود داشته باشند در این صورت، آب‌ها سریع حرکت می‌کند و فرسایش خاک زیادتر می‌شود.

هوا

هوا در زنده گی ما نقش بسیار مهمی دارد. همه ما برای دوام حیات خود باید از ترکیب و وضع هوا آگاه باشیم حیات تمام زنده جان‌ها به هوا و اوکسیجن ضرورت دارد.

شکل
(۲۳)

در ترکیب هوا ۷۸ فیصد نایتروجن و ۲۱ فیصد اوکسیجن و هم اوزون O_3 وجود دارد که پاک بودن اوکسیجن برای تنفس مهم است. عملیه فوتو سنتیز در نباتات به اوکسیجن ضرورت دارد. بناءً ما باید هوای محیط خود را آلوده و کثیف نسازیم و برای خوب نگهداشتن هوای پاک و صاف محیط زیست خود نظافت هوا را مراعات نماییم و دستگاه

های صنعتی نیز متوجه پاکی هوا باشند. در حفظ هوای شهر نیز کوشش زیادی را به خرج بدهیم تا از آلوده گی هوا جلوگیری شود و گاز کاربن دای اوکساید CO_2 ، دود و اشیای مضره در هوا پراکنده نشود.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به سه گروپ تقسیم شوند و هر گروپ درباره حفظ و مفید بودن آب، خاک و هوا باهم بحث نمایند و بعداً نماینده گروپ نتیجه بحث خود را به همصنفی‌های خود ارائه نماید.

سؤال‌ها

- ۱- آب در حیات موجودات حیه چه تاثیر دارد؟
- ۲- خاک چیست؟ از آن چه استفاده‌هایی می‌نماییم؟
- ۳- هوا در حیات روزانه ما چه اهمیت دارد؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان درباره اهمیت آب، هوا و خاک یک مقاله مختصر بنویسند.

شکل (۲۴) تصویر از یک فابریکه که دود آن هوا را آلوده می سازد

آیا در مورد آلوده گی هوای شهر ها و دهات معلومات دارید؟

هر گونه ماده اضافی که وارد هوا شود و خواص فیزیکی، کیمیاوی و شرایط حیاتی آنرا تغییر دهد آلوده گی هوا نامیده می شود.

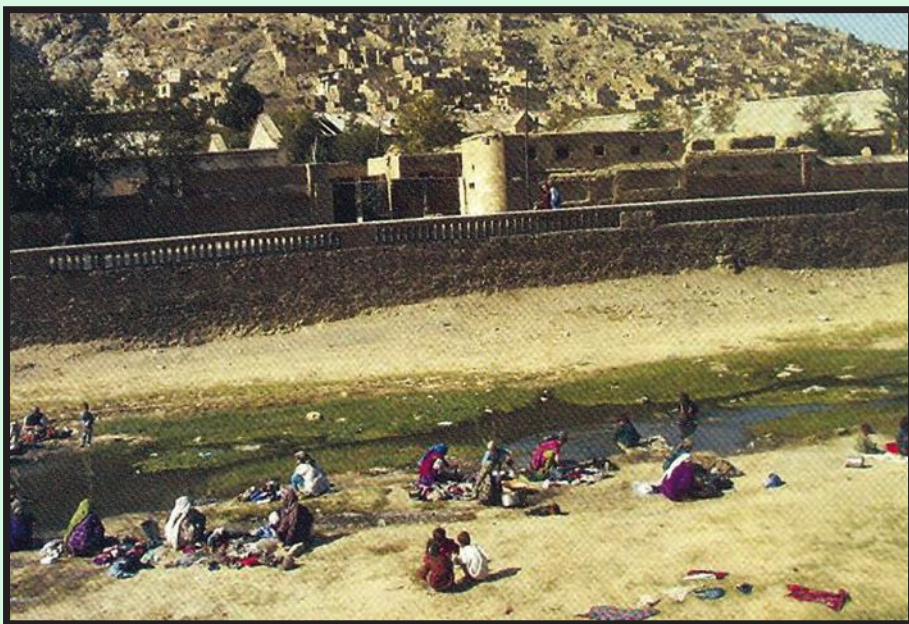
توسعه بی حد شهر کابل و آنهم برخلاف ماستر پلان، ازدیاد نفوس، افزایش از حد زیاد وسایط ترانسپورتی بخصوص گشت و گذار وسایط کهنه و میعاد ختم شده، استعمال تیل و گاز بی کیفیت و بسا عوامل دیگر؛ مانند: استفاده از سوختاندن رابر، پلاستیک و مبایل سوخته در داش ها و حمام ها به حیث مواد سوخت در اکثر خانه ها، تجارتخانه ها، دکانها، مؤسسات و نواحی شهر کابل باعث آلوده گی هوا می گردد، برای تولید برق از جنراتور ها استفاده می گردد که آنهم باعث آلوده گی هوای شهر می شود.

خارج شدن کاربن دای اوکساید، کاربن مونو اوکساید، خاک های آلوده در اثر وزش بادهای، صنعت، کشاورزی در ارتباط با کود حیوانی و صنایع شهری در محلات نامناسب و غیره معضلات در مجموع باعث آلوده گی هوای شهر ها و دهات گردیده که قرار ذیل به آن اشاره می شود:

- معضله ترافیک و عراده جات.

- نصب انجن های دیزلی مستعمل و کهنه بالای وسایط نقلیه.

- توريد وسايط كهنه و مستعمل توسط تجار به داخل كشور.
- استعمال مواد سوخت نفتي بي كيفيت در وسايط نقليه.
- گشت و گذار وسايط نقليه در داخل شهر نسبت محدود بودن جاده هاي حلقوي.
- سير و حركت وسايط كهنه و مدل سابقه به داخل شهر.
- موجوديت جاده هاي كم عرض در داخل شهر.
- عدم موجوديت ترانسپورتيشن منظم شهري به منظور رفع نيازمندي هاي مردم؛ مثلاً وسايط ملي بس.
- عدم موجوديت پاركينگ وسايط در داخل شهر و در دروازه هاي دخولي شهر.
- گرد و خاك ناشي از سرڪ هاي خامه در شهر ها و گل ولاي ناشي از بارنده گي و خاكروبه هاي يوميه در سرڪ ها.
- مشكلات مسكن و نبودن فضاي باز تعميرات برخلاف ماستر پلان.
- با در نظر داشت مطالب فوق شهر كابل داراي آلوده ترين هوا در ميان شهر هاي افغانستان مي باشد.
- افزايش تعداد نفوس در شهر كابل كه در حدود چهارونيم تا پنج ميليون نفر است.
- نبود و محدود بودن ساحات سبز و جنگلات در نقاط مختلف شهر معضله جدی است.

شكل (۲۵) آلوده گي آب دريای كابل در اثر شستشو و انداختن زباله ها

- موجودیت طوافان و امتعه دست فروشان در نقاط مختلف شهر محیط را در جاده ها کاملاً آلوده و کثیف می سازد.
- گرم ساختن منازل در زمستان با استفاده از چوب، زغال سنگ، دیزل و فضلات حیوانی.
- مشکلات کانالیزیشن.
- بصورت عموم در تمام شهرها و دهات باوجود ازدیاد نفوس کانالیزیشن صحی و معاصر وجود ندارد.
- موجودیت فابریکه های صنعتی در مرکز شهر و نواحی مجاور آن.
- استفاده از دیزل جنراتور ها در داخل شهر و فابریکه ها.
- سوخت و استعمال مواد رابر، پلاستیک و مبلایل سوخته در داش های خشت پزی، نان پزی و حمام ها.
- فرهنگ مختلط شهری.
- انداختن کثافات و زباله ها در هر قسمت شهرها و دهات.
- موجودیت شرکت های ساختمانی و انبار های ریگ، گل، خشت، چونه و امثال آن.
- موجودیت جاده های خامه و اسفالت ناشده که مشکلات ساختمانی دارد.
- موجودیت گدام های مواد ساختمانی و ارتزاقی در داخل شهر.
- فعالیت های ساختمانی فابریکه های آسیاب و جغل (کرش) که ذرات گرد و خاک را تولید می نماید.
- عدم کنترل و مراقبت جدی ار گانهای مسئول؛ مانند: شاروالی، وزارت صحت عامه و رسانه ها، شاروالی وظیفه دارد تا همه کارهای مربوطه شانرا کنترل نماید.
- بررسی و تثبیت مقدار ذرات مضره موجود در هوا توسط دستگاه های مخصوص و مجهز تا بر آلوده گی هوا نظارت کند.
- ۱- ذرات کوچکتز از ده مایکرو گرام که از انساج جهاز تنفسی عبور نموده وارد شش انسان می شود، در نتیجه امراض گوناگون جهاز تنفسی را به بار می آورد.
- ۲- ذرات کوچکتز مایکروسکوبی و کوچکتز از ۵،۲ مایکروگرام که مستقیماً داخل خون و استخوان گردیده سرطان خون را در وجود انسان به بار می آورد.
- رسانه ها وظیفه دارند تا همه موضوعات رابه آگاهی مردم برسانند، قرار نتیجه گیری انتشار آلوده گی ذرات خورد در فضای کابل ناشی از آلوده گی هوا در حدود ۱۷۳۶۳ تن در سال می گردد.
- مقدار نایتروجن دای اکساید در آلوده گی هوا ۱۶۱۸۳ تن.

- مقدار اکساید سلفر در آلوده گی هوا در حدود ۲۴۴۸ تن.
- مقدار کاربن مونو اکساید در حدود ۹۷۰۶۰۸ تن.
- مقدار کاربن دی اکساید در حدود ۶۵۰۸۴۶ تن.
- حد اوسط تمرکز اعظمی ۲۴ ساعته ذرات موجوده در آلوده گی هوا قرار ذیل محاسبه شده است:
- در حالیکه ۵۰ میکرو گرام استندرد، از ۵۰ الی ۱۰۰ میکروگرام حالت نورمال را نشان می‌دهد.
- از ۱۰۰ میکرو گرام به بالا حالت غیر نورمال است که بر اساس تحقیقات فضایی ذرات موجوده در حدود ۳۶۱، ۲۴ و ۳۷ میکروگرام در فی متر مکعب می‌باشد که این مقدار صدمه بیش از حد صحتی را برای شهروندان ما به بار می‌آورد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروپ‌ها تقسیم شوند و هر گروپ در باره یک موضوع؛ مانند آلوده گی هوای شهر، حفظ محیط زیست، عوامل آلوده گی هوا، وظیفه انسانها در جلوگیری آلوده گی هوا و ضرر آن برای صحت باهم بحث نمایند و بعداً نماینده گروپ نتیجه بحث خود را به دیگران ارائه نماید.

سؤال‌ها

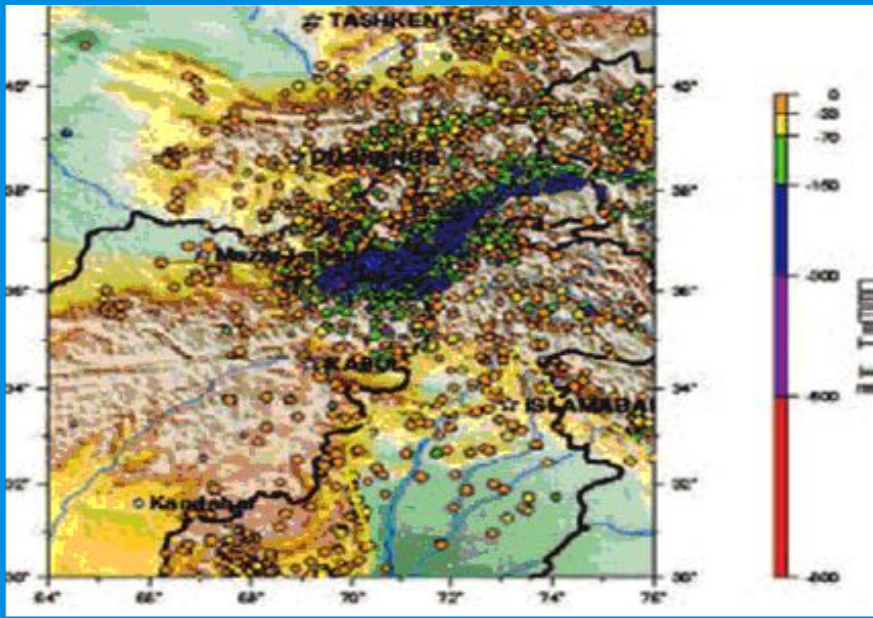

- ۱- کدام عوامل باعث آلوده گی هوای شهرها و دهات می‌گردد؟
- ۲- چطور میتوانیم از آلوده گی هوا جلوگیری نماییم؟
- ۳- هوای آلوده چه ضررهای را برای انسان‌ها و حیوانات بوجود می‌آورد؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان درباره آلوده گی هوای شهر و ضررهای آن یک مقاله بنویسند.

ش (۲۶) در این شکل مراکز زلزله را در شمال شرق افغانستان دیده می‌توانید که ساحات زلزله خیز تاجکستان، اوزبکستان و پاکستان را نیز احتوا می‌کند.

در باره زلزله چه می‌دانید؟

زلزله عبارت از لرزش خفیف و یا شدید سطح زمین است که بطور محلی واقع شده امواج آن به اطراف منتشر می‌شود. شدت و دوام آن خطرات مالی و جانی را دارا است که باید شاگردان معارف در محیط مکتب و صنف خود از آن آگاه بوده برای تخفیف خطرات آن آماده گی داشته باشند.

زلزله چگونه و چگونه می‌شود؟

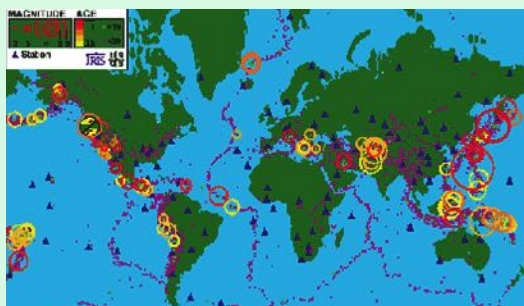
وقوع زلزله سه علت مختلف دارد:

۱- عامل تکتونیکی

۲- علت آتشفشانی

۳- عامل پلوتونیکی

۱- عامل تکتونیکی ارتباط مستقیم با پلیت های مختلف قشر زمین دارد. می‌دانید که قشر زمین مثل توپ فوتبال از یک تعداد پلیت های خورد و بزرگ تشکیل شده است که در اثر بی موازنه گی یک پلیت مقابل پلیت دیگر حرکت کرده زلزله را در همان محل بوجود می‌آورد. در شکل () توجه نمایید، پلیت های بزرگ زمین عبارتند از: پلیت ایشیا، پلیت هند، استرالیا، پلیت افریقا، پلیت امریکای شمالی، پلیت امریکای جنوبی، پلیت انتارکتیک و چندین پلیت خورد دیگر.

شکل (۲۷) مراکز زلزله

شکل (۲۸) هسته های تکنوتیکی

۳- زلزله های پلوتونیک: در اصل فشار حرکات صعودی طبقه مگما بوده که در اثر گردش حرارت بعضی جاها رابه زلزله مواجه می سازد؛ اما دو عامل اولی اضافه تر در سطح زمین باعث زلزله می شود.

فعالیت داخل صنف

- شاگردان به دو گروه تقسیم شوند، گروه اول نقشه ساحه زلزله های تکنوتیکی را ترسیم کنند.
گروه دوم ساحه زلزله های آتشفشانی را در نقشه علامه گذاری نمایند.

سؤال ها

- زلزله را تعریف نمایید.
- زلزله های تکنوتیکی چطور رخ می دهند و در کجا واقع می شود؟
- زلزله های آتشفشانی بیشتر در کجا رخ می دهد؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در روی نقشه دنیا مناطق زلزله خیز را به رنگ سرخ نشانی کنند.

شکل (۲۹) تخریبات زلزله رستاق در شمال افغانستان

- آیا شاگردان میدانند که چگونه خطرات زلزله را کاهش دهیم؟

این موضوع واضح است که زلزله را پیشبینی کرده نمیتوانیم، اما باید در برابر خطرات وارده، جلوگیری از خطرات و کاهش خطرات آن باید آماده گی داشته باشیم تا خطرات زلزله را تا حد ممکن تخفیف دهیم.

- تعمیرات در ساحه زلزله خیز باید در دامن کوه و سرزمین های نرم و رسوبی ساخته نشود.

- صنوف درسی و اجتماعات نقاط تعلیمی باید در اتاق های غیر مقاوم و شکسته جابجا نشوند.

- در شهرها نقاط متراکم باید به بخشهای جداگانه تقسیم گردد تا از خطر زلزله محفوظ باشند.

- استحکام زیر بنا ها.

- در زلزله ها تخریب منازل، آتش سوزی، حتی شگاف و درزها در سطح زمین رخ می دهد؛ بنابر آن سیستم هوشدار و رهنمایی در موقع زلزله حتمی می باشد.

از این سبب آگاهی برای مردم و شاگردان معارف از وجایب موسسات دولتی و رسانه های جمعی محسوب می شود، تا مردم با مسایل اساسی خطرات زلزله و اتخاذ تدابیر عملی آماده باشند.

- موضوع اطلاعات باید واضح، دقیق و مستند باشد و بدون مسأله خرافاتی گفته شود تا روان جامعه مغشوش نگردد.

- در مکاتب معلمین وظیفه دارند تا خطرات زلزله را واضح سازند و تدابیر صحیح در مورد آن اتخاذ گردد، فلمهای مورد نظر به شاگردان نمایش داده شود، از صنوف و ساختمان آن همواره مراقبت نمایند، حتی تدابیر مقدماتی ضد حوادث و زلزله آماده گردد.

فعالیت داخل صنف

- خطرات زلزله در کدام جاها زیاده‌تر اتفاق می‌افتد؟ درین مورد شاگردان مراکز اجتماعات مؤقت و دایمی را لست کنند و در صنف ارائه نمایند.

سؤال‌ها

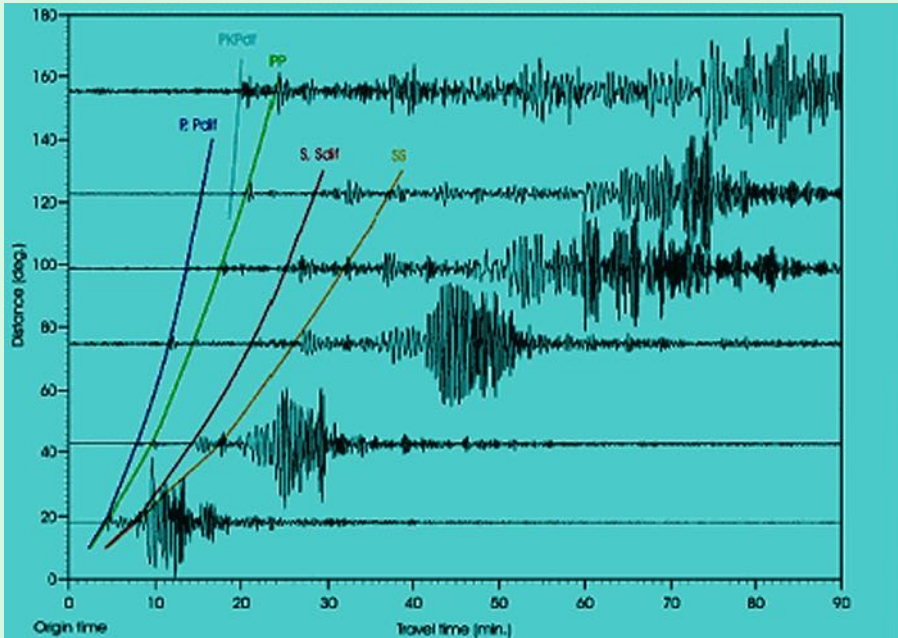
- ۱- در نزدیکی محل رهائش تان کدام نقاط نفوس مزدحم دارد؟
- ۲- کدام محلات بیشتر آسیب پذیر اند؟
- ۳- خطرات زلزله چطور تخفیف داده می‌شود؟
- ۴- مقاومت تعمیرات چطور باید پیشینی شود؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان در مورد روش خطرات زلزله یک مقاله مختصر در ۱۰ سطر بنویسند و به معلم مضمون بسپارند.

سنجش میزان زلزله

ش (۳۰) انواع امواج زلزله

آیا می‌دانید که زلزله چطور اندازه می‌شود؟

- شما می‌فهمید که هر چیز یک واحد معین برای اندازه‌گیری دارد؛ مثلاً: واحد اندازه‌گیری وزن، کیلوگرام، سیر و یا پوند است. واحد اندازه‌گیری طول عبارت است از: متر، کیلومتر، فوت و یا میل. ازین سبب قوه، شدت و یا نیروی لرزش زلزله به مرکالی و ریختر اندازه می‌شود. لرزش زلزله توسط امواج مختلف به اطراف انتشار می‌یابد و سه نوع می‌باشد.

۱- امواج اولی Primary Waves

۲- امواج دومی ضربه و تکان Secondary Waves

۳- امواج سطحی Surface Waves

زلزله بسیار خفیف:

۱- اثرات لرزش در دستگاه زلزله سنج ریکارد شده نمی‌تواند.

۲- لرزش توسط انسان احساس می‌شود و اشیای آویخته می‌لرزند.

زلزله خفیف:

۳- لرزش در تعمیر احساس می‌شود و اشیای آویخته بخوبی می‌لرزد.

۴- اشیای آویخته به سرعت می‌لرزد، دروازه‌ها و کلکین‌ها به اهتزاز می‌آید و در چوکات

دروازه ها و دیوار ها درزها ظاهر می شود.

زلزله متوسط:

۵- اشخاص در خارج تعمیر لرزه را احساس می کنند، اشیای خورد بیجا می شود، منظره های روی دیوار جای خود را فوری تغییر می دهد.

زلزله نسبتاً شدید:

۶- لرزش بیشتر احساس شده، افراد خانه را ترک می کنند، ظروف از الماری می افتد.

زلزله شدید:

۷- درین مرحله انسان توازن خود را از دست می دهد، اثاثیه تعمیر بیجا می شود و دریور در بین موتر لرزش را احساس می کند و جوی های کانکریتی می شکند.

۸- رفتار موتر ها متاثر می گردد، تخریب زیاد در تعمیر رونما می شود.

زلزله بسیار شدید:

۹- تعمیرات تخریب می شود، ذخایر آب می شکند، شکسته گی و درز در سطح زمین ظاهر می شود. پلهای چوبی منهدم گردیده قطار آهن موازنه خود را از دست می دهد، صخره های بزرگ بیجا می شود، گاهی اشیاء در هوا پرتاب شده و پایپ لاین ها تخریب می شود. اما زلزله در سرزمین های رسوبی بسیار محسوس است، در حالی که در نقاط کوهستانی، تعمیرات با کتله کوه یکجا می لرزد که نظر به سرزمین های رسوبی لرزش آن کمتر احساس می شود.

فعالیت داخل صنف

معلم شاگردان را به دو گروه تقسیم کرده هر گروه خصوصیات زلزله های ضعیف و شدید را بیان کنند.

سؤال ها

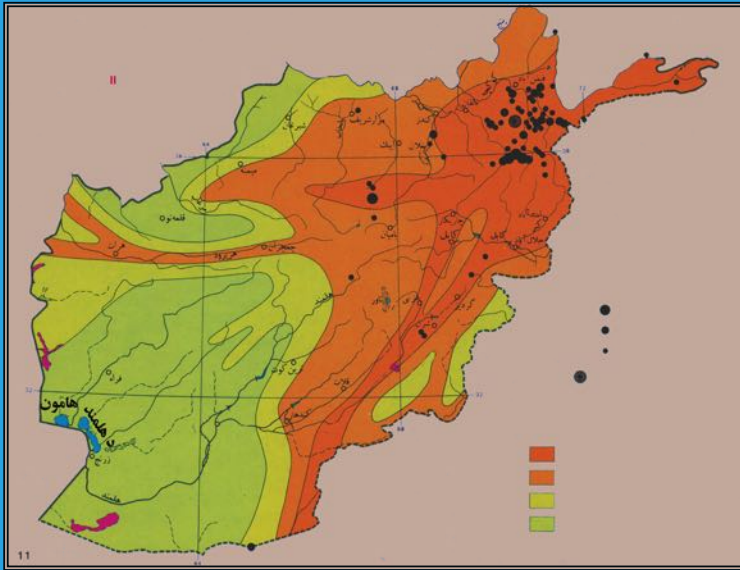
- ۱- تعمیر در کدام مرحله به لرزه می آید؟
- ۲- قطار آهن در کدام درجه ریخته از جا بیجا می شود؟
- ۳- تشخیص زلزله را کدام عالم غرب در مقیاس معین جا داد؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان از اولیای خود پرسند که چه وقت زلزله های شدید در محل شان اتفاق افتاده و چه تاثیر داشته است، نتیجه بحث خود را در صنف ارائه کنند.

حوزه های زلزله خیز کشور

شکل (۳۱) نقشه ساحات زلزله خیز افغانستان

حوزه های زلزله خیز کشور در کدام جاها موقعیت دارد؟

اگر در نقشه افغانستان به دقت مشاهده کنیم، به اساس ریکاردهای زلزله سنج، مراکز زلزله خیز افغانستان در شمال شرق خیلی متراکم بوده و به طرف جنوب غرب شدت زلزله به تدریج کاهش می یابد. در ساحه پامیر، واخان، فیض آباد، تخار و خان آباد، شمال کنرها و نورستان لرزش و تکانهای زلزله شدید بوده، همه ساله به دفعات اتفاق می افتد. همدیاف با این لرزههای موضعی، شکسته گی های زیادی هم در سطح زمین به ملاحظه می رسد که تعداد زیاد آن در ولایات ننگرهار، بدخشان، کابل و غزنی وجود دارد. در مجاورت این خطوط شکسته بازهم زلزله های محلی با شدت مختلف صورت میگیرد؛ از جمله ده شکسته گی مهم، خطوط شکسته بدخشان، چمن و هرات خیلی بزرگ و قابل ملاحظه اند.

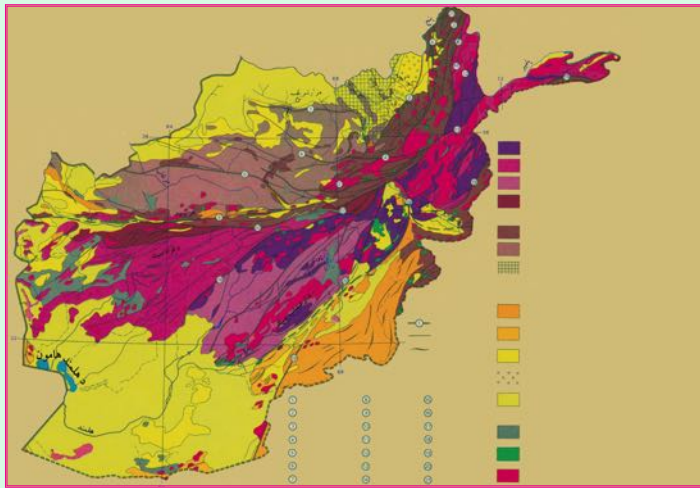
بنابراین در افغانستان حوزه های زلزله خیز را در چهار تصنیف ذیل ملاحظه می کنیم:

۱- حوزه زلزله شدید

از پامیر شروع شده حصه زیاد ولایت بدخشان، نورستان و کنر را احتوا می کند، بعداً در جنوب ولایت بلخ و جوزجان امتداد می یابد. به استقامت جنوب شرق یک حصه ولایات پکتیا، پکتیکا و غزنی بطور یک نوار وسعت یافته در شرق ولایت قندهار ساحه خورد را دربر میگیرد که خطرات زیاد را با خود همراه دارد.

۲- حوزه زلزله های متوسط

در ولایات شمال افغانستان، ولایات مرکزی و امتداد دریای هریود به ملاحظه می رسد که خطرات و زیان زلزله درین حصه کمتر می باشد.

۳- حوزه زلزله های خفیف:

در جنوب پکتیا، شمال قندهار، شمال شرق هلمند و همچنین در شمال ولایات بادغیس و هرات زلزله با شدت کمتر صورت گرفته زیان و خطرات آن

ش (۳۲) نقشه تکتونیک افغانستان

کمتر می باشد.

۴- حوزه یی که زلزله در آنجا وجود ندارد و یا آنکه خسارات در آن دیده نمی شود قرار ذیل است:

این ساحه شامل جنوب غرب افغانستان بوده حصه از ولایت قندهار، تمام حصه مرکزی و جنوبی ولایت هلمند، نیمروز، حصه از جنوب هرات و تمام ولایت فراه را دربر می گیرد.

فعالیت داخل صنف

معلم مضمون ساحات زلزله خیز افغانستان را در روی نقشه برای شاگردان نشان دهد. مراکز مهم زلزله و خطوط شکسته گی را در روی نقشه تثبیت نماید، ضمناً شاگردان از توضیحات و معلومات روی نقشه در کتابچه های خود یادداشت کنند.

سؤالات

- ۱- آیا ساحه زلزله شدید افغانستان در کجا موقعیت دارد؟
الف: جنوب ب: غرب ج: شمال د: شمال شرق
- ۲- کتر در کدام حوزه زلزله قرار دارد؟
۱- در حوزه متوسط ۲- در حوزه خفیف ۳- در حوزه شدید ۴- در حوزه غیر محسوس
- ۳- خطوط مهم شکسته گی های افغانستان را نام بگیرید.

فعالیت خارج صنف

هر شاگرد نقشه حوزه های زلزله خیز و شکسته گی های افغانستان را ترسیم کرده در صنف بیاورند و راجع به آن مختصراً معلومات دهند.

می‌دانید که سیلاب چگونه واقع می‌شود؟

سیلاب جریان آب باران است که بطور غیر مترقبه از دره های کوهستانی به حرکت می افتد. به عباره دیگر جریان زیاد آب در ساحات آبیگیر که بالاتر از سطح عادی بستر دریا با سرعت و

ش (۳۳) نمونه ای از وضع سیلابی دریای آمو

شتاب زیاد به جریان افتد، تخریبات ضمنی را نیز با خود همراه دارد. وضع سیلابی دریا ویا ساحه مواجه به سیلاب به خوبی فهمیده می شود، آب آن طغیانی، طوفانی، آلوده با خس و خاشاک، همراه با شاخه های درخت بوده گل آلود می باشد. سیلاب که مشخصه از حوادث طبیعی است، آفات و اضرار زیادی را باخود همراه دارد؛ مثلاً سواحل دریا را تخریب می کند، منازل و مساکن دهاتی و شهری را صدمه می زند، انسانها و حیوانات را به کام مرگ می کشاند، بندرگاه های تجارتی را در مصب دریا ها و یا دیگر نقاط ساحلی از بین می برد. ممالک کم انکشاف یافته در برابر سیلاب آسیب پذیرتر اند، از سیلاب و زلزله اضافه تر خساره مند می شوند. جنگلات و باغاها را از بین می برد و ساحات زراعتی را نابود می سازد.

خساره سیلاب مربوط به حجم آب طغیانی و میل اراضی، مواد محموله و سنگریزه های خورد و بزرگ است که به حیث وسیله بزرگ تخریباتی و ضربه یی عمل می کند. گاهی هم قلعه های مستحکم را با تمام ملحقات مادی آن همراه با باشندگان آن از بین می برد و تلفات آن به صدها هزار نفر می رسد؛ مثلاً در سال ۱۳۲۰ هـ. ش. سیلاب شدید قریه گلدره کوهدامن را به سنگلاخ مبدل ساخت، ده ها قلعه و صدها نفر، هزاران جوان و تعداد زیاد باغاها را از بین برد. همچنین سیلابهای دریای هوانگهو، برهما پوترا، و گنگا تلفات زیاد مالی و جانی را بار می آورد. سیلاب سونامی ۲۰۰۵م در سواحل جنوبی آسیا بیش از یکصد هزار نفر را تلف کرد.

انواع سیلاب: چهار نوع سیلاب قابل توجه است:

- ۱- سیلابهای هموار Flash Flood: در اثر بارنده گی های موسمی و بارنده گی های استوایی باعث بلند آمدن سطح آب در اراضی شده خسارات محلی را به بار می آورد.

۲- سیلاب های دریایی River Flood: در اثر بارنده گی، دریا طوفانی و طغیانی شده در اطراف خود باعث تخریبات مختلف می گردد.

۳- سیلابهای ساحلی سونامی Tsunami: در اثر طوفانهای سایکلونی و زلزله طوفانهای شدید مد و جذر بحری سیلاب های محلی را در سواحل تشکیل می دهد که بسیار کشنده و تخریباتی می باشد.

۴- سیلابی که در اثر ترکش جهیل های یخچالی در سلسله کوه های همالیه و تیان شان زیاده تر به نظر می رسد.

ش (۳۴) ترکش جهیل یخچالی در همالیه

فعالیت داخل صنف

معلم شاگردان را به چهار گروه تقسیم نماید و هر گروه یک نوع سیلاب را در حضور صنف مختصرا بیان کنند.

سؤال ها

- ۱- در کدام محلات سیلاب سونامی رخ می دهد؟
a. در قطب شمال b. قطب جنوب c. در آسیای میانه d. در سواحل جنوب آسیا
- ۲- سیلابهای کوهستانی کدام ها اند؟
الف. سیلاب یخچالی ب - سیلاب استوایی
ج - سیلاب های قطبی
- ۳- کدام دریا در آسیا اضافه تر سیلابی است؟
الف - دریای غزنی ب - دریای بلخ
ج - دریای برهماپترا
- ۴- تخریب سیلاب در کدام جاها خیلی زیاد است؟
الف - در جاییکه استحکام ضعیف باشد.
ب - در نقاط هموار
ج - در مصب دریا

فعالیت خارج صنف

شاگردان به اساس اظهار فامیل های خود راجع به سیلاب نیم صفحه بنویسند و به معلم خود بسپارند.

خطرات سیل و راه های مقابله به آن

شکل (۳۵) خطر سیلاب جهیل یخچالی سال ۲۰۰۶ در دامنه همالیه واقع در نیپال

راجع به خطرات سیلاب چه می دانید و به آن چگونه مقابله خواهید کرد؟
خطرات سیلاب اگر کلی باشد یا جزئی، خسارات و ضایعات را باخود همراه دارد.
خطرات ناشی از سیلاب را به دو گروه تصنیف می کنند:

۱- خطرات مستقیم و ۲- خطرات غیر مستقیم.
- در خطرات مستقیم تخریب ملکیت های زراعتی، خانه ها، باغها، جنگل ها، راه های ترانسپورتی، وسایل و افزاریکه در ساحه سیلاب قرار دارد؛ مثلاً: پارک های موتر، وسایطی که در پارک و یا مجاورت آن موجود باشد، حیوانات، رمة حیوانات در دامن کوه و کنار دره و یا انسانها، خاصتاً کوچی ها که در خط السیر سیلاب قرار دارند گاه گاهی صدمه حیاتی می بینند و از بین می روند.

- خطرات غیر مستقیم سیلاب در جریان ترافیک سکتگی وارد می کند، تشویش روحی و ناراحتی های روانی را برای مردم به بار می آورد، کار دست فروشان را برهم می زند، کار یومیه را به تعویق می اندازد و عاید کارگران را در حوزه سیلابی به رکود مواجه می سازد.

خطوط شبکه برق، آب، مخابرات، زیر بناهای ترافیکی، خطوط ریل، ترمینل ها، امتعه تجارتی و مال التجاره ترانزیتی بصورت مستقیم و غیر مستقیم صدمه می بیند که در مناطق دهاتی و شهری خسارات آن محسوس می باشد.
راه های مقابله با سیلاب:

- آماده گی در برابر خطر سیلاب از همه مهمتر است، تدابیر توسط جامعه و

حکومت برضد تهدید سیلاب گرفته شود. در باره تهدید خطرات سیلاب همه باید آماده باشند و باید خطر آنرا تخفیف دهند و جلو تخریبات را باید بگیرند. - ساختمانهای که در مسیر سیلاب قرار دارد باید مستحکم بوده و از مواد معیاری استفاده شود. منابع ملی و بین المللی باید پروژه های تخفیف سیلاب و خطرات آنرا مطالعه نمایند، راجع به سیلاب معلومات واقعی را نشر نمایند و از خط السیر سیلاب همه را آگاه سازند، تا مردم مال و جان خود را مصون نگاه بتوانند. رسانه های جمعی درین مورد وظیفه بزرگ ملی دارند تا برای مردم اطلاع صحیح را برسانند. - منابع دولتی و غیر دولتی همه دست بکار شوند تا مصونیت جامعه حفظ گردد. - رابطه مستحکم بین اورگانهای ملی، بین المللی، دولتی و غیر دولتی قایم باشد و از حریق و تخریبات بیشتر وسایل به حد ممکنه جلوگیری نمایند و هم برای بیجـا شده گان مواد غذایی و سرپناه تهیه بتوانند، ازین لحاظ ارتباط در همکاری های عملیاتی بین اورگانها حتمی به نظر می رسد تا با خطر سیلاب مقابله شود و آنرا تخفیف دهند.

فعالیت داخل صنف

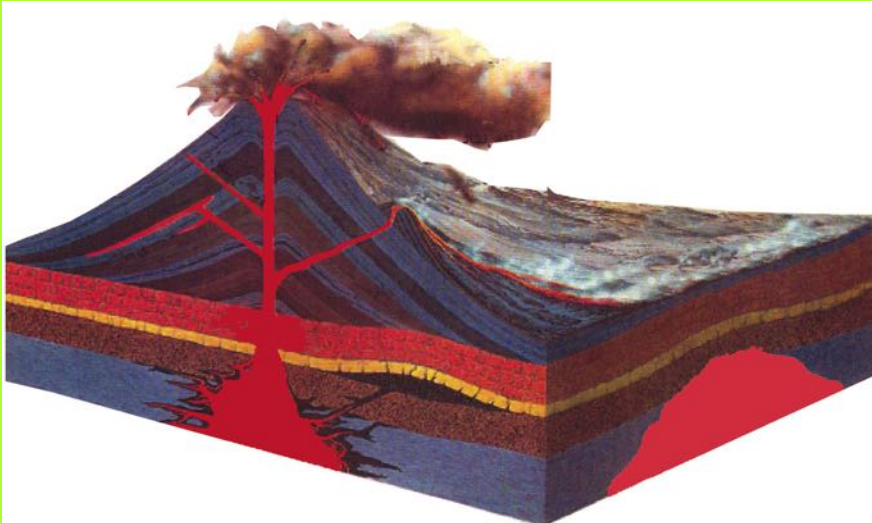
معلم شاگردان را وظیفه دهد تا آن ها طریقه های مختلف مصونیت از خطر سیلاب را بیان کنند، تا جان و مال آن ها در امان بماند.

سؤال

- ۱- استحکامات معیاری در کنترل سیلاب چه نقش دارد؟
 - ۲- کدام اورگانها در کاهش خطر سیلاب مسئولیت دارند؟
- منابع ملی
- منابع بین المللی
- گروپ کنترل عملیاتی و کنترولی
- هیچکدام
- ۳- در اطلاع دادن خطر سیلاب کدام اورگان ها مسئولیت زیاد دارد؟
- الف - ادارات بین المللی ب - ادارات عسکری
ج - ادارات د - رسانه های جمعی

فعالیت خارج صنف

شاگردان راجع به سیلاب در فامیلهای خود صحبت کنند و راه مقابله آنرا به مشوره والدین خود در نیم صفحه بنویسند.

ش (۳۶) منظره آتشفشانی

می‌دانید که آتشفشان چیست و چگونه بوجود می‌آید؟

آتشفشان عبارت از حرکت صعودی مواد آتشین طبقه داخلی زمین (مگما) است که در اثر فشار، حرارت، تعاملات کیمیایی و تغییرات فیزیکی بالا آمده باعث دگرگونی قشر زمین می‌گردد، اصطلاح لاتینی آن Volcano و لکانو یا ولکان است.

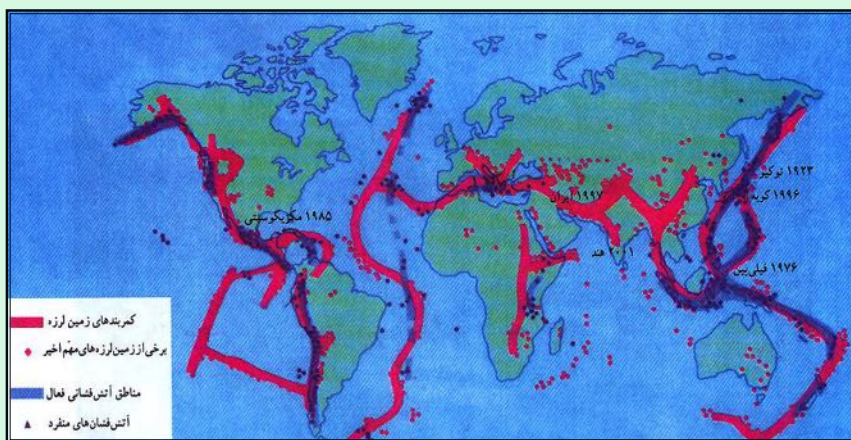
- مواد آتشفشان که از طبقات داخلی زمین با فشار زیاد بالا می‌آید گاهی در قطعات خشکه تپه‌های مخروطی را تشکیل داده بعداً با صدای مهیب و هولناک انفجار می‌کند. دود، سنگ پارچه‌های آتشین، مواد غلیظ و گداخته آتشین از دهانه آن بیرون شده، به چهار طرف جریان پیدا می‌کند. در راه آن هرچه بیاید در اثر حرارت زیاد آنرا ذوب می‌کند. درجه حرارت آن از ۳۰۰۰ درجه سانتی‌گرید اضافه‌تر می‌باشد، تعمیرات، فلزات، جنگل، موتر و سنگ‌های که در مقابل آن قرار گیرد تماماً را نابود کرده می‌سوزاند و یا ذوب می‌کند.

این مواد آتشین و مذابه متحرک که مثل جسم سیال و مایع حرکت می‌کند به نام لاوا Lava یاد می‌شود. رنگ مواد لاوا سرخ و یا سفید و نارنجی می‌باشد. غلظت آن مثل کتله متحرک گل و لای بوده مثل آب رقیق نمی‌باشد و در اثر غلیظ بودن سرعت حرکت آن نظر به آب کمتر است.

در وقت انفجار از دهانه آتشفشان سنگهای آتشین مثل گلهای آتشیازی به اطراف آن در قوسهای مختلف و به فاصله‌های مختلف پرتاب می‌شود و در شب صحنه روشن و زیبا را ظاهر می‌سازد.

در سواحل شرقی و غربی بحر الکاهل جاهای زیادی وجود دارد که در طول

زمانه های جیولوجی نقاط داغ و فعال آتشفشانی را معرفی می کند، ازین سبب سواحل اطراف بحر الکاهل را به نام حلقه آتشین (Fire Ring) یاد می کنند که بعض جزایر شرق دور، ساحه کمچتکا، هاوایی و سواحل غربی امریکا نیز در آن شامل است. در اوقیانوس اطلس، سواحل بحر هند، جزایر تیمور، جاوا، جزیره بالی، اطراف مدیترانه خاصاً ساحه وزو و سیسلی، ساحه دماوند در ایران و جزایر آزور و کنری در طول تاریخ شاهد آتشفشانهای مختلف بوده است. آتشفشان آیسلند در ماه اپریل ۲۰۱۰ دوباره فعال شده و سبب آلوده گی هوا و بیجا شدن افراد از محلات شان و سکتگی در خطوط پرواز کشور های اروپایی گردید.

ش (۳۷) کمر بند های ساحه زلزله و آتشفشان در جهان

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند، نماینده هر گروه راجع به مناطق مهم آتشفشان جهان معلومات مختصر ارائه کنند و در روی نقشه جاهای آتشفشانی را نشان دهند.

سؤال ها

- ۱- آتشفشان را تعریف کنید.
- ۲- لاوا چه مفهوم دارد؟
- ۳- آتشفشان آیسلند چه وقت فعال شد؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان راجع به آتشفشان و رابطه آن با زلزله یک مقاله ده سطری بنویسند و مناطق آتشفشانی آسیا را در روی نقشه ترسیم و تعیین موقعیت کنند.

حوزه های آتشفشانی قبلی در کشور

ش (۳۸) تصویر گل کوه در مرکز افغانستان

آیا در افغانستان ساحات و بقایای آتشفشان وجود دارد؟

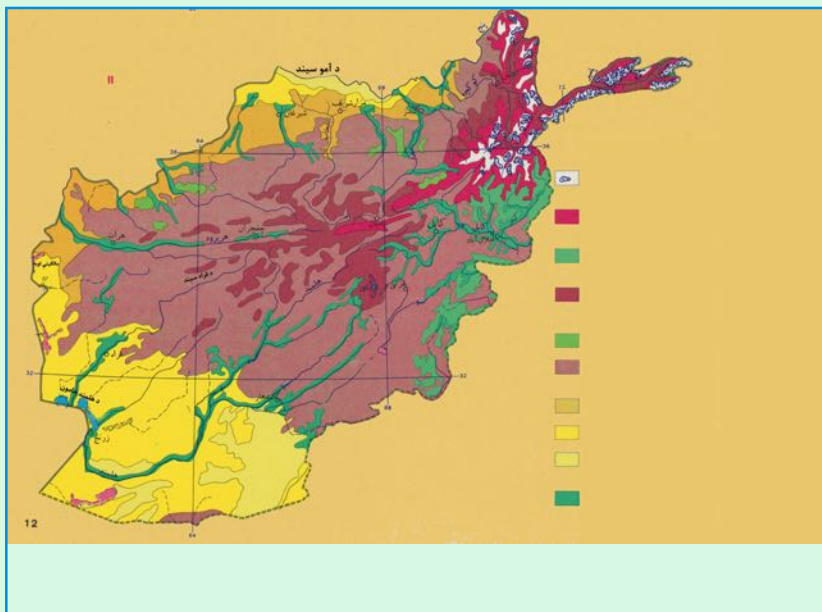
از مطالعات نقشه جیولوجی افغانستان و تحقیقات دانشمندان سروی جیولوجی کشور و علمای زمین شناسی اینطور بر می آید که ساحه فعال آتشفشان در افغانستان وجود ندارد؛ اما بعضی شواهدیکه معرف ساحه آتشفشانی شده می تواند، اینطور واضح می سازد که در ابتدای تشکل سلسله هندوکش موازی با فعالیت های تکتونیکی، فعالیت های محدود آتشفشانی در افغانستان صورت گرفته است.

شواهد آتشفشان عبارت است از ساختمان های مخروطی شکل، احجار نوع بزلت، سکوریا، با احجار خورد مدور که دارای سوراخها و مسامات زیاد باشد مثل سنگ پای، و احجار نوع پومایس Pumice که شفاف و کم وزن است، علاوه بر آن چشمه های آب گرم در مجاورت آتشفشانها قرار دارد.

موجودیت احجار سخت بزلت نمونه مهم مواد آتشفشانی است که از لاوا بوجود می آید. اما چشمه های آب گرم در افغانستان زاده مواد کلسیم کاربونیت خواهد بود و قسماً بر موجودیت آتشفشان نیز دلالت می کند. مثل "اوبه" ولایت هرات و یا چشمه شفا در مزار شریف که آب آن زرد رنگ بوده از موجودیت مواد سلفر نماینده گی می کند. قسماً در کوه البرز جنوب شهر مزار شریف یک ساحه کوه کاملاً از مواد سلفر دار ساخته شده که دلالت بر فعالیت آتشفشانی اوایل دوره سوم جیولوجی (ترشیری) می نماید.

- در غرب بامیان گل کوه که یک مخروطه منظم است از جمله ساختمان واقعی آتشفشانهای دوره سوم جیولوجی می باشد.

- در جنوب جهیل گودزره کوه‌های چگاهی که در ادوار اولیه جیولوجی (پری کامبرین) بوجود آمده بقایای آتشفشانی را ظاهر می‌سازد؛ اما درین موارد ضرورت به تحقیقات بیشتر است تا واقعیت‌های علمی آن آشکار گردد.

ش (۳۹) جیومورفولوژی افغانستان

فعالیت داخل صنف

شاگردان شواهد و علایم آتشفشانی را نام بگیرند و با یک دیگر صحبت و مباحثه کنند.

سؤال‌ها

- از دو علامه آتشفشانی نام بگیرید.
- جهیل گود زره در کجا موقعیت دارد؟
- گل کوه چطور ساختمان دارد؟
- چشمه شفا در کدام ولایت واقع شده است؟

فعالیت خارج صنف

شاگردان نقشه افغانستان را ترسیم کرده بعداً گل کوه و کوه‌های چگاهی را در آن نشان دهند.

احمد شاه بابا چگونه افغانستان را احیای مجدد نمود

در این درس به اختصار خواهیم کوشید تا بدانیم که احمد شاه بابا چگونه به قدرت رسید و چگونه توانست افغانستان را دوباره احیا نماید.

احمد شاه ابدالی پسر زمان خان ابدالی و نواسه دولت خان سدوزایی، مادر احمد خان ابدالی زرغونه انا نام داشت که خواهر عبدالغنی خان الکوزی والی اسبق قندهار در زمان نادر افشار بود. احمد خان در سال ۱۷۲۲ میلادی در ولایت هرات متولد گردید.

احمد خان ابدالی در دوره جوانی شامل اردوی نادر افشار گردید به زودی لیاقت و کفایت او برای نادر افشار ثابت شد و موصوف او را به حیث قوماندان قطعات افغانی تعیین نمود. موقعیکه احمد خان ابدالی برای تحکیم یک دولت مرکزی اقدام نمود، در افغانستان شرایط زیر حکمفرما بود؛ استبداد و تجزیه افغانستان توسط قوای اجنبی (در غرب صفویان ایران، در جنوب و شرق بابریهای هند و در

شمال، شیانی‌های ماوراءالنهر) که مداخلات ایشان باعث از بین رفتن حکومت مرکزی، رکود اقتصاد و اوضاع نا بسامان اجتماعی گردید.

خوشبختانه تحولات سیاسی در دول مجاور زمینه تشکیل یک دولت مرکزی را در افغانستان مهیا ساخت و بعد از کشته شدن نادر افشار در اردوی بزرگ او بی نظمی رونما گردید و ناگفته نماند که یک بخش اردوی نادر افشار را قشون افغانی تشکیل میداد، که تعداد آنها تقریباً به چهار هزار غلجایی، دوازده هزار سدوزایی و ازبک میرسید، نظر به پیشنهاد نور محمد خان غلجایی و احمد خان ابدالی قوماندان عمومی قطعات مذکور به قندهار سوق داده شدند، بعداً نور محمد خان از سران غلجایی، ابدالی، ازبک و هزاره، خواهان تشکیل یک جرگه قومی گردید تا از بین اعضای جرگه، شخصی را منحیث زعیم یا پادشاه تعیین نمایند تا برای اداره افغانستان حکومت تشکیل گردد.

جرگه مزار شیر سرخ در قلعه نظامی نادر آباد قندهار منعقد گردید. بعد از مباحث زیاد در روز نهم چنین فیصله گردید، تا یکی از اعضای جرگه به حیث حکم تعیین گردد. شخص مذکور همان صابر شاه کابلی پسر «لایخوار» که همه مردم قندهار به او ارادت داشتند، موصوف از جا بر خواسته احمد خان ابدالی را منحیث زعیم یا پادشاه معرفی نمود و چند خوشه گندم را عوض تاج شاهی در عمامه او نصب کرد و خان‌های بزرگ ناگزیر به احمد خان ابدالی بیعت کردند.

موقعی که احمدشاه بابا به سلطنت رسید افغانستان توسط اجنبی‌ها تجزیه و حتی خطر انحلال آن تصور می‌رفت کشته شدن نادر افشار باعث ضعف اوضاع سیاسی ایران گردید، در شمال، دولت جنیدی بخارا رو به انحطاط گذاشت، در هند دولت «مرهته» به رهبری «سیواجی» رویکار آمد که بعد از مرگ اورنگ زیب دولت بابری هند قادر نبود تا در امور داخلی افغانستان مداخله نماید. تحولات منطقه، زمینه خوب را برای تشکیل یک دولت مساعد گردانید. و احمد شاه نظر به لیاقت سیاسی، درایت و تجربه که داشت توانست دولت بزرگی را به نام افغانستان مجدداً احیا نماید. نخست ولایاتی که در دوران

فترت از حکومت مرکزی جدا گردیده بود آنرا دوباره به دولت مرکزی مدغم نمود و توانست در افغانستان وحدت ملی را تأمین نماید گذشته از اعادهٔ تمامیت ارضی، احمد شاه بابا به سفرها و سوقیات نظامی اقدام نموده او ده مرتبه به غرب، شرق و جنوب افغانستان سوقیات نمود مناطق زیادی را فتح و امپراتوری بزرگی را تشکیل داد.

مردم کشور، احمد شاه بابا را به پاس خدمات و اخلاق نیکوی ایشان بنام "بابا" ملقب نمودند و احمد شاه بابا در افغانستان یگانه پادشاهی بود که تاج به سر نمی‌نهاد و به عوض تخت شاهی بر زمین می‌نشست. مستقیماً با مردم در تماس بود. در طول سلطنت به عیاشی و تجمل نپرداخت و در حل و فصل قضایا انصاف را در نظر می‌گرفت او خانواده و اقارب خود را از مداخله و اشتراک در امور دولت دور نگاهداشت.

احمد شاه بابا در سال اخیر حکمروایی خویش به مریضی مبتلا شده و شهزاده تیمور را در مجلسی که اراکین دولت همه حضور داشتند به حیث ولیعهد خویش تعیین نمود. در ماه جون ۱۷۷۳ میلادی به عمر ۵۰ سالگی چشم از جهان پوشید و در قندهار مدفون گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه‌ها تقسیم شوند یکی از گروه‌ها احمد شاه بابا را معرفی و گروه دیگر در مورد چگونگی به قدرت رسیدن احمد شاه بابا، با هم مباحثه نمایند.

سؤالات

- ۱- احمد شاه بابا در کدام جرگه به صفت زعيم افغانستان انتخاب گرديد؟
- ۲- بعد از كشته شدن نادر افشار قوماندان‌هاى عمومى، قشون افغانى را به كجا سوق نمودند؟
- ۳- زمينه تشكيل يك دولت را در افغانستان کدام تحولات مهيا نمود؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان راجع به سجاى احمد شاه بابا از شخصيت‌هاى فرهنگى و معلمين خويش معلومات حاصل و آنرا در صنف ارائه نمایند.

اصلاحات احمد شاه بابا

آرامگاه احمد شاه بابا در کندهار

در درس قبلی متذکر شدیم که احمدشاه بابا چگونه به قدرت رسید و چگونه سرزمین افغانستان را احیای مجدد نمود، در این درس به اختصار خواهیم خواند که احمد شاه بابا بعد از به قدرت رسیدن چه اصلاحاتی را در کشور به وجود آورد.

افغانستان بعد از سقوط دولت تیموریان هرات از نیمه اول قرن شانزدهم میلادی مدت دو نیم قرن مورد تهاجم سه قدرت خارجی (صفویان ایران، شیانی‌های ماوراءالنهر، و بابری‌های هند) قرار گرفت. نظام سیاسی اقتصادی و اجتماعی از هم پاشید، افغانستان تجزیه گردیده و حتی امکان انحلال آن متصور بود، هر یکی ازین قدرت‌ها تلاش می‌نمودند تا سرزمین‌های بیشتری برای خود به دست بیاورند بالمقابل از همان ابتدا مردم به مبارزات آزادیخواهی علیه ظلم و استبداد متجاوزین پرداختند.

در سال ۱۷۰۹ میلادی هوتکیان به رهبری حاجی میرویس نیکه برای مدت سی سال

دولت مقتدری در قندهار تشکیل نمودند. بعد از سقوط ایشان دوباره افغانستان مورد تجاوز اجنبی‌ها قرار گرفت. مردم افغانستان سالیان متمادی تحت فشار لشکر کشی خارجی‌ها و سیستم ملک الطوایفی داخلی قرار داشت پرداخت، مالیات کمر شکن، مصارف لشکریان، نبود مصئونیت و امنیت، مردم را به ستوه آورده بود؛ اما مبارزات ایشان علیه استیلای اجنبی، جهت حصول استقلال ادامه داشت.

تا اینکه احمد شاه بابا در سال ۱۷۴۷م دولت مقتدری را در قندهار تشکیل نمود. احمد شاه بابا میدانست که ملاکین و رؤسای قبایل، بخاطر از دست دادن منافع خویش برای دولت مشکل به بار خواهند آورد، موصوف برای رفع این معضله، ایشان را در امور دولتی و جرگه‌ها و شوراها شامل ساخت و به نظریات ایشان ارج می‌گذاشت. بعد از تشکیل دولت احمد شاه بابا نکات ذیل را به مثابه اهداف مهم جهت ساختار یک نظام باثبات در نظر گرفت:

- بوجود آوردن وحدت ملی و احیای دولت مرکزی در افغانستان.
- تعیین و تثبیت سرحدات طبیعی افغانستان از دریای آمو تا دریای سند.
- قوای دفاعی در مقابل حملات و تجاوزات کشورهای همجوار آماده ساخت.
- احمد شاه بابا برای از بین بردن اختلافات داخلی و نظرخواهی مردم در امور دولتی برای نخستین بار یک شورای دایمی تشکیل نمود که یک تعداد اعضای جرگه (مزار شیر سرخ) که قبلاً راجع به آن معلومات داده شد، نیز شامل این جرگه بودند.
- برای اداره بهتر امور دولتی، نخست تشکیلات اداری و نظامی را ایجاد نمود، تشکیلات مذکور اقتباسی بود از تشکیلات میرویس نیکه، احمد شاه بابا می‌خواست تا کارهای نا تمام او را تکمیل نماید. احمد شاه بابا در تشکیلات اداری، قضایی و نظامی صاحب نظر و شخص قاطع بود. اداره تمام امور مملکت را بدست داشت بلکه توانست در سطح مرکز و ولایات تشکیلات اداری، قضایی و نظامی را به وجود آورد.
- موقعی که احمد شاه بابا به سلطنت رسید کشور برای مصارف دوایر دولتی و اردو دچار مشکلات مالی بود؛ زیرا مدرک تأمیناتی وجود نداشت تا بتواند مصارف دولت

از آن طریق تأمین گردد؛ اما چانس خوبی که برای موصوف میسر گردید رسیدن کاروان مالیات چند ساله افغانستان شرقی، ملتان و پنجاب که (معادل یک ملیون و سه صد هزار طلا، نقد و جنس) به قصد دربار نادر افشار از طریق دره بولان بود مستقیماً داخل ولایت قندهار گردید و به دربار احمد شاه بابا آورده شد، پول مذکور از نقطه نظر مالی دولت احمد شاهی را تقویه نمود.

احمد شاه بابا مصارف دربار را کاهش داد و معاش کارمندان دولت و افسران اردو را به وقت آن می پرداخت، دفاتر مالی، معاش و دخل و خروج دولت ترتیب و منظم گردید. نخست احمد شاه بابا در پایتخت یک تعداد دواير را ایجاد نمود مانند وزارت (صدارت)، دیوان (وزارت مالیه)، خزانه داری، دفتر ضبط بیگی (امنیه و کوتوالی)، نسقچی باشی گری (تطبیق کننده مجازات)، داروغه گی (دفتری برای حفظ و امنیه شهر)، دفتر اخبار و هر کاره باشی (ضبط احوالات یا امنیت دولتی)، باجگیر (مسئول جمع آوری تکس)، میر آخور باشی (حمل و نقل حیوانی)، میر آب (مسئول آبیاری)، مامور ثالثات (عواید دولت سه تقسیم گردیده یک حصه به خزانه تحویل داده میشد و دو حصه آن مصرف امور اداری و نظامی می گردید)، خالصه جات (مسئول زمین های دولتی)، حاکم، پیشکار (معاون)، امیر لشکر، مستوفی، قاضی، قلعه دار و کلانتری (شاروالی)، لشکر نویس (دفتر نظام)، اردو باشی، جارچی باشی، سیورسات (تهیه خواروبار و علوفه حیوانات) و قورخانه (زراد خانه یا اسلحه سازی)، محاکم شرعی در پایتخت و ولایات در منزلت قوه قضایی کشور بود.

شورایی از روئسای قبایل بزرگ، افسران و مامورین عالی رتبه و قتا فوقتاً در پایتخت منعقد شده، روی مسایل مهم نظامی و سیاسی و اداری غور کرده نظرات خود را به پادشاه ارائه می کردند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروپ‌ها تقسیم شوند راجع به اهداف اساسی احمد شاه بابا و ساختار نخستین شورای سلطنت احمد شاه بابا با هم مباحثه نموده و نماینده هر گروپ برای شاگردان دیگر توضیح دهد.

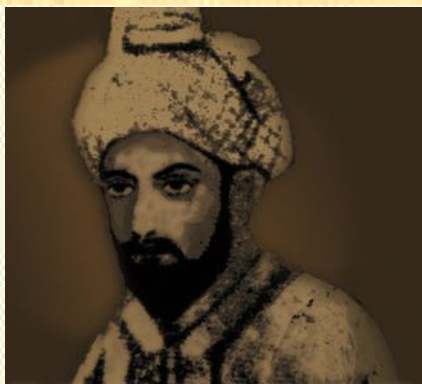
سؤالات

- ۱- حکومت هوتکیان در قندهار چند سال دوام کرد؟
- ۲- سه قدرت خارجی که در نیمه اول قرن ۱۶ بر افغانستان تهاجم نمودند آن‌ها را نام ببرید؟
- ۳- احمد شاه بابا برای مصارف دوایر دولتی و اردو از کدام پول استفاده نمود؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان راجع به اصلاحات احمد شاه بابا از شخصیت‌های فرهنگی و معلمین خویش معلومات حاصل و آنرا در صنف ارائه نمایند.

تیمور شاه

بعد از احمد شاه بابا سرزمین پهنای افغانستان، دولت و حکومت مقتدر افغانستان متحمل آشفته گی ها، کشمکش های داخلی، تجاوزات خارجی و نا رضایتی های مردم گردید که در این درس به اختصار خواهیم خواند که چگونه تیمور شاه بعد از احمد شاه بابا به قدرت رسید و عکس العمل مردم در برابر آن چه بود.

احمد شاه بابا هشت پسر داشت، شهزاده تیمور پسر دومی او در سال ۱۷۴۲ میلادی در مشهد متولد گردید موصوف شخص تحصیل کرده و شاعر زبان پشتو و دری بود در نزد پدر نسبت به سایر برادران دیگر قرب بیشتر داشت و هنگام فوت پدر منیث والی هرات ایفای وظیفه می نمود، احمد شاه بابا در زمان حیات خویش، موصوف را ولیعهد یا جانشین خود تعیین نمود. بعد از فوت احمد شاه بابا شهزاده سلیمان از غیابت شهزاده تیمور استفاده نموده به حمایت شاولیخان صدر اعظم، خسر خود در قندهار اعلان سلطنت نمود. به مجردیکه شهزاده تیمور در هرات از اعلان پادشاهی او اطلاع یافت. قشونی از مردم هرات، هزاره و ایماق ترتیب نموده و رهسپار قندهار گردید شهزاده تیمور به مجرد رسیدن به قندهار سلیمان برادر بزرگ خود را از سلطنت عزل و شاولیخان وزیر را در عرض راه اعدام نمود. درباریان، اراکین دولت قبلی و مردم قندهار به او بیعت کردند و او را به حیث پادشاه افغانستان برگزیدند.

اعدام شاولیخان مقتدر ترین شخصیت دربار و قبیله ابدالی، طرد شیر محمد خان (مختارالدوله) و سردار جهان خان سپهسالار، اولین جرقه آتش بود که در خرمن خوانین و بزرگان قبایل شعله ور گردید ناگفته نماند که احمد شاه بابا نظر به درایت و کفایتی که داشت، توانست توازن و تعادل را بین دولت و سران قبایل حفظ نماید اما در سلطنت تیمور شاه بین دولت و سران قومی شکاف به وجود آمد و تیمور شاه بالای آنها اعتماد خود را از دست داد. فلهمذا مجبور گردید در سال اول سلطنت خویش، پایتخت را از قندهار به کابل انتقال دهد، روش مطلق العنانی اقدامات تیمور شاه باعث ائتلاف یک تعداد خوانین و

سران قبایل علیه او گردید. قبایل سدوزایی و غلجایی پلان داشتند تا تیمور شاه را از قدرت برانداخته و یکی از مو سفیدان سدوزایی بنام عبدالخالق خان را به عوض تیمور شاه به قدرت برسانند، ایشان در سال ۱۷۷۴ با ۲۵ هزار نفر مسلح جانب کابل روان شدند اما قوای ده هزار نفری تیمور شاه با توپخانه قوی در محل شش گاو (شش قلعه) جلو آن‌ها را گرفته قوای سدوزایی و غلجایی مغلوب گردیدند. بعد از برخورد در شش گاو وردگ تیمور شاه در داخل با چندین قیام و شورش دیگر رو به رو گردید اما با استعمال قوه آنها را دفع کرد.

تیمور شاه در عصری می‌زیست که یکی از بزرگترین حوادث تاریخی در تاریخ اروپا واقع شد و ممالک اروپایی را تکان داد و آن عبارت از انقلاب کبیر فرانسه (۱۷۸۹ میلادی) بود که اثرات خویش را بالای منطقه و جهان بجا گذاشت. که در تاریخ جهان به آن نقطه عطف و چرخش بزرگ اطلاق شده است.

تیمور شاه به دربار مجلل علاقمند بود موصوف ۳۳ پسر داشت تعدد زوجات و کثرت اولاد و هم تعیین نکردن ولیعهد بزرگترین خطای موصوف بوده زیرا عده‌یی از پسران او بعد از مرگ شاه به تحریکات خارجی‌ها باعث بی‌نظمی و هرج و مرج در افغانستان گردیدند با وجود مشکلات زیاد در داخل و خارج تیمور شاه توانست امپراتوری که از پدر به او به ارث رسیده بود سرحدات آنرا حفظ نماید.

تیمور شاه در سال ۱۷۹۳ در پشاور مریض گردید و از آنجا به کابل انتقال و وفات کرد، جسد او را در چهار باغ کابل بخاک سپردند و عمارت مقبره اش در زمان سلطنت پسرش زمانشاه اعمار گردید. بعد از وفات تیمور شاه شهزاده زمان که از نظر سن پنجمین پسر او بود و از نگاه لیاقت، کفایت و مدیریت مرد آهنین و توانا بود به سلطنت رسید.

فعالیت‌های داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند گروه اولی در مورد چگونگی بقدرت رسیدن تیمور شاه و گروه دومی راجع به مشکلات داخلی تیمور شاه با هم مباحثه نمایند و بعداً نتیجه را در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

- ۱- تیمور شاه در کدام سال پایتخت را از قندهار به کابل انتقال داد؟
- ۲- عوامل بغاوت‌ها و شورش در مقابل تیمور شاه را مختصر توضیح دهید.
- ۳- در زمان سلطنت تیمور شاه، در اروپا کدام حادثه بزرگ تاریخی به وقوع پیوست؟

فعالیت‌های بیرون صنف

شاگردان می‌توانند در صورت رجوع به منابع و مأخذ راجع به سلطنت تیمور شاه معلومات حاصل و فردا آنرا در صنف بیاورند.

شاه زمان

در این درس به اختصار به ارتباط شخصیت شاه زمان و چگونگی به قدرت رسیدن او تشدید نفاق‌ها و خانه جنگی‌ها معلومات حاصل خواهیم کرد.

یکی از علل اختلافات میان پسران تیمور شاه تعیین نکردن ولیعهد در زمان او بشمار میرود شاه زمان که نسبت به سایر برادران نزد پدر قرب بیشتر داشت. شخص لایق، مصمم و با اراده بوده. پدر را در امور مملکتی یاری و مدد مینمود فلذا خود را جانشین پدر میدانست. بعد از مرگ تیمور شاه شهزاده زمان از تمام شهزاده‌ها و بزرگان قومی تقاضا به عمل آورد تا در مجلس جهت انتخاب شاه جدید اشتراک نمایند بالاخره بعد از فیصله جرگه، شاه زمان به حیث پادشاه افغانستان تعیین گردید و شاه زمان برای اینکه بر اوضاع تسلط پیدا نماید، اعضای جرگه را در بالاحصار برای مدت کوتاه نظر بند نمود دو برادر او به نام‌های شهزاده محمود و شهزاده همایون در جرگه اشتراک نداشتند و سلطنت او را تأیید نکردند در جنگ‌های جدا گانه شهزاده محمود و شهزاده همایون شکست خوردند. محمود به ایران فرار و همایون دستگیر شده کور گردید.

زمانشاه سردار پاینده محمد خان را از مقام وزارت خلع کرد، که این کار باعث عدم رضایت او

گردید و سبب شد تا با سرداران مخالف پیوسته در صدد آن شدند تا شاه زمان را از سلطنت خلع نمایند. و وقتی که شاه زمان از طرح سردار پاینده محمد خان مطلع گردید، او را دستگیر نموده و به قتل رسانید. شاه زمان آرزو داشت تا وضع افغانستان بهبود یافته در افغانستان صلح و آرامش برقرار گردد اما وی در داخل با مخالفت برادران و سرداران قومی، در خارج با تحریکات انگلیس و مداخلات ایران مواجه گردید.

موقعی که شاه زمان در داخل با خانه جنگی‌ها دست به گریبان شد خارجی‌ها و استعمار از این موقع استفاده کردند؛ چنانچه از طرف شمال شاهان بخارا، از طرف جنوب میران سند، از طرف غرب آقا محمد قاجار پادشاه ایران و از طرف شرق سک‌ها مناطق سرحدی افغانستان را تهدید می‌کردند. بنا بر این، در سال ۱۷۹۳ میلادی شاه زمان به تصفیۀ پنجاب اقدام نمود و موقعی که به پشاور رسید شهزاده همایون برادرش به کمک میران سند از درۀ بولان عبور نموده، قندهار را اشغال کرد؛ بنا بر آن شاه زمان سفر پنجاب را نا تمام گذاشته و از تصفیۀ پنجاب موقتاً صرف نظر کرد و فوراً عازم قندهار شده، همایون را دستگیر و کورش نمود. بعداً برای سرکوبی «علی تالپوری» از طریق درۀ بولان به سند لشکر کشید و با پرداخت سه صد هزار طلا توسط میران سند صلح برقرار شد. هنوز دیری نگذشته بود که شهزاده محمود برادر دیگرش از هرات به لشکر کشی علیه شاه زمان پرداخت و شاه زمان فوراً جلو او را گرفته بعد از جنگ شدید شهزاده محمود شکست خورد؛ ولی به شفاعت مادر محمود دوباره او را به حکمرانی هرات گماشت. شهر بلخ که توسط شاهان ازبک بخارا اشغال گردیده بود بعد از جنگ شدید دوباره در تصرف نیروهای زمانشاه درآمد در سال ۱۷۹۷ میلادی شهزاده محمود مکرراً به شورش دست زد و شاه زمان برای آرام ساختن وی به قندهار آمد، شهزاده محمود مجبور گردید تا به ایران فرار نماید و زمانشاه پسر خویش قیصر را به حکمرانی هرات برگزید. شاه زمان بعد از تسلط بر اوضاع در تشکیلات دولتی اصلاحات بوجود آورد و اردوی یکصدوسی هزار نفری را مجهز با سلاح همان روز تشکیل نمود تا به هند حمله نموده و مناطق از دست رفته امپراتوری احمد شاه بابا را دوباره به دست

آورد. در پهلوی آن مردم هندوستان از شاه زمان توقع داشتند تا استعمارگران انگلیس را از هند بیرون راند. در همین موقع ناپلیون بناپارت به مصر رسیده پیغامی به دربار شاه زمان فرستاد تا جلو پیشروی قوای متجاوز انگلیس را بگیرد و هم از زمانشاه تقاضا بعمل آورد با فرانسه راه دوستی و همکاری را در پیش گیرد. چون زمانشاه اردوی یکصد و پنجاه هزار نفری در اختیار داشت به ناپلیون اعتنا نکرده بنا بر آن شاه زمان خودش برای نجات هند اقدام نمود. در سال ۱۷۹۸ میلادی در لاهور با رنجیت سنگ مذاکره نمود و رنجیت سنگ با شاه زمان به توافق رسیده آماده گی خویش را در جهت تحکیم اداره شاه زمان ابراز نمود. درین موقع شهزاده محمود به کمک قوای قاجاری ایران و سرداران فراری افغان که در دربار قاجاری اقامت داشتند بدون جنگ، خراسان و هرات را اشغال نمودند، سپس به سیستان و فراه حمله کردند و تا قندهار رسیدند قوای شاه زمان به دفاع شهر قندهار به آن صوب حرکت نمود، در طول راه جنرال احمد شاه نورزایی پیشدار اردوی شاه زمان با ده هزار سپاه خویش بدون جنگ با قوای شهزاده محمود پیوست و قوای محمود به غزنی رسید. شاه زمان با مشاهده چنین وضع به جانب پشاور عقب نشینی کرد. شاه زمان در منطقه شینوار توسط ملا عاشق الله شینواری دستگیر و بعداً توسط برادرش شهزاده محمود کور گردید.

در سال ۱۸۰۱ میلادی شهزاده محمود در رأس اداره افغانستان قرار گرفت. قابل یادآوری است شاه زمان بعد از کور شدن، الماس کوه نور را در قلعه ملا عاشق الله شینواری پنهان نموده بود که بعداً در دسترس شهزاده محمود قرار گرفت.

در نتیجه سیاست استعماری انگلیس، مداخلات دولت ایران و هم مخالفت عدیی از رجال سیاسی باعث گردید تا افغانستان دوباره در یک دوره انحطاط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی قرار گیرد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه‌ها تقسیم شوند، یکی از گروه‌ها راجع به مشکلات داخلی و خارجی دوره سلطنت شاه زمان و گروه دومی راجع به چگونگی به قدرت رسیدن شاه زمان باهم مباحثه نمایند و بعداً نتیجه مباحثه خویش را در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

- ۱- شاه زمان را معرفی نمایید.
- ۲- شاه زمان در کجا و توسط کی دستگیر گردید و به دربار شاه محمود تسلیم داده شد؟
- ۳- راجع به پیشنهاد ناپلیون به شاه زمان معلومات بدهید؟

فعالیت‌های بیرون صنف

شاگردان می‌توانند در صورت رجوع به منابع و مأخذ در مورد پالیسی انگلیس در قبال حکومت شاه زمان معلومات حاصل و آنرا در صنف ارائه نمایند.

پادشاهی اول شاه محمود (۱۸۰۱-۱۸۰۴ میلادی)

در این درس به اختصار خواهیم فهمید که چگونه شهزاده محمود بعد از شاه زمان به اریکه قدرت نشست و چه کرد.

شهزاده محمود بعد از خلع و نابینا ساختن شاه زمان به کمک وزیر فتح خان به قدرت رسید. شاه محمود به پاس خدمات وزیر فتح خان برایش لقب (شاه دوست) را اعطا نمود به اثر بی کفایتی شاه محمود در اداره کشور یک بحران سیاسی افغانستان را فرا گرفت و دولت قاجاری ایران آله دست انگلیس‌ها گردیده، در صدد تجزیه ولایت خراسان برآمد. ولایت پنجاب که قبلاً جز قلمرو افغانستان بود در آنجا سکها استقلال خویش را اعلان نمودند، موقعیکه شهزاده شجاع الملک برادر شاه محمود از نابینایی و زندانی شدن شاه زمان و به سلطنت رسیدن شاه محمود آگاه گردید به بهانه انتقام گرفتن شاه زمان برای تصاحب تخت و تاج افغانستان اقدام نمود. گرچه در ابتدا انگلیس‌ها برای بر انداختن شاه زمان، شاه محمود را حمایه میکردند، اما بعداً برای پیشبرد اغراض استعماری خویش و خنثی نمودن حمله احتمالی ناپلیون بنپارت به توافق شاه زمان برای اشغال هندوستان شجاع الملک (شاه شجاع) را بهتر یافتند و او

را علیه شاه محمود تحریک کردند.

در چنین حالت شاه محمود در ارگ بالاحصار مشغول عیش و عشرت بود و امور دولتی در دست کسانی بود که برای به دست آوردن قدرت در رقابت قرار داشتند، مانند وزیر فتح خان (شاه دوست)، شیر محمد خان (مختار الدوله) و محمد اکرم خان صدر اعظم، در چنین وضعیت وزیر فتح خان جهت حصول مالیات به پشاور، کوهات و بنو سفر کرد، بعد از حصول مالیات مناطق مذکور، نزد شهزاده کامران به قندهار مراجعت نمود موقعیکه به کابل برگشت به عوض محمد اکرم خان، بحیث صدر اعظم تعیین گردید در همین موقع یک تعداد اراکین برجسته دولتی از کابل فرار و با شاه شجاع پیوستند.

مردم کابل که از اداره ضعیف شاه محمود به ستوه آمده بودند علیه موصوف قیام نمودند و او را در بالاحصار محصور ساختند. قوای شاه محمود در مقابل مردم از مقاومت کار گرفته تا اینکه مردم کوهدامن و کوهستان برای نجات مردم کابل شتافتند، شاه محمود را زندانی و وزیر فتح خان را در منطقه قلعه قاضی شکست دادند.

و به این ترتیب دوره اول سلطنت شاه محمود به پایان رسید.

فعالیت‌های داخل صنف

شاگردان به گروه‌ها تقسیم شوند یکی از گروه‌ها در مورد چگونگی به قدرت رسیدن شاه محمود و گروه دیگر در رابطه به پالیسی ایران در قبال حکومت شاه محمود باهم مباحثه نموده و بعداً نتیجه را در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

- ۱- کار کردهای مهم حکومت شاه محمود را فهرست نمایند.
- ۲- کدام مردم در اخیر سلطنت شاه محمود، به مردم کابل کمک و همکاری نمودند؟
- ۴- شاه محمود به پاس خدمات وزیر فتح خان کدام لقب را به او اعطا نمود؟

فعالیت‌های بیرون صنف

شاگردان می‌توانند در صورت رجوع به منابع و مأخذ در مورد پالیسی انگلیس در قبال حکومت شاه محمود معلومات حاصل در صنف ارائه نمایند.

سلطنت اول شاه شجاع (۱۸۰۴ - ۱۸۰۹ میلادی)

شجاع الملک معروف به شاه شجاع بعد از شاه محمود در کابل به قدرت رسید. در این درس به اختصار در باره آن معلومات حاصل خواهیم کرد.

کور شدن شاه زمان، ضعف اداره شاه محمود و تنفر مردم از او زمینه را برای ایجاد سلطنت شاه شجاع مساعد گردانید، در سال ۱۸۰۴ میلادی شاه شجاع (شجاع الملک) به درخواست مردم کابل از طریق زرمت و لوگر داخل کابل گردید و در باغ بابر اقامت اختیار نمود و از اوایل پادشاهی خویش دوستی خود را با انگلیس ها آشکار ساخت. وزیر فتح خان در وقت تصرف کابل توسط شجاع الملک جهت جمع آوری مالیات به بامیان سفر نموده بود. موقعیکه به کابل برگشت خواست شاه محمود را از محاصره نجات دهد و سلطنت نامبرده را از سقوط رهایی بخشد اما جنگی در بین قوای وزیر فتح خان و قوای شاه شجاع در منطقه قلعه قاضی کابل رخ داد، در نتیجه وزیر فتح خان شکست خورده نزد شهزاده کامران والی قندهار پناهنده شد. بعداً شاه شجاع قوای خویش را داخل بالاحصار نموده و سلطنت خود

را اعلان نمود.

افراد شاه شجاع بعد از جلوس او ملا عاشق شینواری را دستگیر و بکابل آوردند نخست الماس (کوه نور) را از نزدش حصول و بعداً او را به قتل رسانیدند.

شاه شجاع در زمان حکمروایی و سلطنت خود از وزیر فتح خان و برادران او هراس داشت بناءً کوشش مینمود تا مناسبات خود را با وزیر فتح خان حسنه ساخته، خصومت و دشمنی را کنار گذارد. او وزیر فتح خان را بسیار به عزت به کابل دعوت نمود شاه شجاع با دختر سردار دوست محمد خان برادر زاده وزیر فتح خان ازدواج نمود، اما با وجود آن هم بریکدیگر اعتماد نداشتند، زیرا منشأ اصلی دشمنی ایشان را قتل سردار پاینده محمد خان پدر وزیر فتح خان توسط شاه زمان تشکیل میداد وزیر فتح خان سعی مینمود تا شاه محمود را دوباره به پادشاهی برساند در همین موقع شاه محمود از زندان بالاحصار کابل فرار و در جنگی که بین قوای شاه شجاع و شاه محمود رخ داد، شاه شجاع شکست خورد و شاه محمود برای مرتبه دوم به سلطنت رسید.

فعالیت‌های داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند گروه اولی راجع به چگونه گی به سلطنت رسیدن شاه شجاع و گروه دومی راجع به چگونگی سقوط سلطنت شاه شجاع با هم مباحثه نموده و نتایج آنرا بعداً در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

- ۱- شاه شجاع در دور اول سلطنت خود متوصل به کدام اقدامات گردید؟
- ۲- شاه شجاع چرا میخواست مناسبات خود را با وزیر فتح خان حسنه سازد؟
- ۳- موقعیکه شاه شجاع، شاه محمود را زندانی نمود وزیر فتح خان به چه منظور کابل را ترک گفته بود.

فعالیت بیرون صنف

شاگردان راجع به عوامل سقوط دوره اول سلطنت شاه محمود توسط شاه شجاع معلومات حاصل و در صنف ارائه نمایند.

در این درس به اختصار در مورد چگونگی به قدرت رسیدن شاه محمود
معلومات حاصل خواهیم نمود.

شاه محمود به کمک وزیر فتح خان برای بار دوم به سلطنت رسید. در زمان سلطنت دوم شاه محمود در صحنه اداری و سیاسی افغانستان تغییرات رونما گردیده بود بطور مثال شاه شجاع با همکاران نزدیک خود بعد از شکست توسط شاه محمود که خارج افغانستان بودند و اراکین متنفذ دولتی چون محمد اکرم خان (امین الملک) شیر محمد خان (مختار الدوله) و میر علم خان و غیره به قتل رسیده بودند زیرا ایشان در سلطنت اول شاه محمود با شاه شجاع پیوسته بودند.

وزیر فتح خان برای تحکیم هر چه بیشتر قدرت، برادران خویش را در پست‌های مهم دولتی مقرر نمود اما قدرت روز افزون، وزیر فتح خان مایه نگرانی و موجب حسادت شهزاده کامران پسر شاه محمود گردیده، زیرا موصوف نفوذ وزیر فتح خان و برادران او را در سراسر افغانستان تحمل کرده نمی‌توانست. در چنین وضعیت شاه محمود در بالا حصار کابل مشغول خوشگذرانی و عیاشی بوده، از امور دولتی آگاهی نداشت و ساعه اقتدار دولت صرف محدود به کابل و قندهار می‌گردید.

پشاور درین موقع تحت نفوذ فعالیت شاه شجاع قرار داشت و کشمیر توسط عطا محمد خان اداره می‌شد که از دولت مرکزی اطاعت نمی‌کرد. در هرات برادر سکه شاه محمود فیروزالدین حکمرانی می‌نمود و شاه محمود از آغاز سلطنت دوم خود اکثراً در پایتخت رهایش داشت، موقعیکه قوای افغانی در شرق افغانستان مصروف جنگ بودند، ایرانیها غوریان را اشغال کردند فیروزالدین از مرکز کمک خواسته تا جلو پیشروی ایرانی‌ها را بگیرد، وزیر فتح خان با سی هزار عسکر از کابل به سوی هرات حرکت نمود.

وزیر فتح خان نخست شهزاده فیروزالدین را با فامیلش به قندهار فرستاد دارایی و زیورات فامیل شهزاده فیروزالدین توسط افراد سردار دوست محمد خان برادر وزیر فتح خان مورد دست برد قرار گرفت، ثانیاً وزیر فتح خان با ایرانیان به جنگ پرداخت که در نتیجه قوای ایرانی شکست خورده، عقب نشینی کردند زمانیکه شاه محمود از اهانت به فامیل فیروزالدین مطلع گردید شهزاده کامران را برای سرزنش سردار دوست محمد خان به هرات فرستاد اما از قبل سردار دوست محمد خان از هرات فرار

نموده و کامران وزیر فتح خان را دستگیر و او را کور کرد زیرا موصوف از اقتدار وزیر فتح خان و برادرانش در حراس بود.

برادران وزیر فتح خان از کور شدن برادر خویش اطلاع یافتند در سراسر افغانستان از کشمیر تا هرات به شورش دست زدند. سردار دوست محمد خان از کشمیر برگشت، کابل را اشغال کرد. وزیر فتح خان نزد شاه محمود زندانی بود و شاه محمود از وزیر فتح خان میخواست برادران خود را متقاعد سازد تا از شورش و بغاوت دست بردارند، اما برادران وزیر فتح خان جنگیدن را ترجیح دادند.

شاه محمود در مقابل قوای سردار دوست محمد خان مقاومت کرده نتوانست فلهاذا کابل را به قصد غزنی ترک نمود و در همین موقع شهزاده کامران با قوای دوازده هزار نفری خود به کمک پدر به غزنی رسید، سردار محمد عظیم خان والی کشمیر نیز به کمک سردار دوست محمد خان به کابل شتافت، بین قوای سردار دوست محمد خان و شاه محمود بین کابل و غزنی جنگ شدید رخ داد که شاه محمود و کامران شکست خوردند، هنگام فرار شاه محمود، وزیر فتح خان نابینا را در منطقه سید آباد وردگ بقتل رساند و شاه محمود و کامران به هرات نزد حاجی فیروز الدین عقب نشینی نمودند. بعد از مرگ شاه محمود و فیروزالدین کامران از ۱۸۲۹ الی ۱۸۴۲ میلادی بر ولایت هرات حکمروایی نمود.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند گروه اولی راجع به عوامل کشته شدن وزیر فتح خان، گروه دومی راجع به تحولات اداری و سیاسی که زمینه را برای سلطنت دوم شاه محمود مساعد ساخته بود با هم مشوره نموده بعداً نتیجه را در صنف بیان نمایند.

سؤالات

- ۱- چگونه قتل وزیر فتح خان را تشریح نمایید؟
- ۲- برادران وزیر فتح خان چرا در سرتاسر افغانستان به شورش دست زدند؟
- ۳- عوامل اصلی اختلافات بین سدوزایی ها و بارکزیایی ها را بطور مختصر توضیح دهید؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان راجع به سقوط سلطنت سدوزایی ها و پیامد ناگوار آن در اوضاع افغانستان معلومات تهیه و در صنف ارائه نمایند.

سلطنت اول امیر دوست محمد خان و تجاوز اول انگلیسها بر افغانستان

در این درس به اختصار در مورد انتقال قدرت از خانواده سدوزایی به خانواده بارکزیایی و چگونگی به قدرت رسیدن امیر دوست محمد خان و تجاوز اول انگلیسها بر افغانستان آگاهی حاصل خواهیم کرد.

سلطنت سدوزائیان با به قدرت رسیدن احمد شاه بابا در (۱۷۴۷م) شروع و با ختم حکومت ایوب شاه سدوزایی به پایان میرسد که یک سلسله عوامل داخلی و خارجی در سقوط آن نقش داشته که به طور اجمالی از آن یاد آوری می گردد.

مداخلات مستقیم و توطئه‌های سیاسی انگلیس و ایران در امور داخلی افغانستان، تعدد پسران و نواسه‌های تیمور شاه که بعد از شاه زمان بخاطر پیروز شدن بر رقیبان خویش را به دامن انگلیسها و ایرانی‌ها می انداختند، و همچنان به قتل رسیدن سرداران بارکزیایی چون سردار پاینده محمد خان و سردار وزیر فتح خان از جمله عوامل سقوط سدوزایی‌ها و انتقال قدرت به بارکزیایی‌ها محسوب می شود.

قبل از اینکه سردار دوست محمد خان به سلطنت برسد، برای استرداد سرزمین‌های متعلق به افغانستان از سک‌ها تحت فشار مردم عامه قرار داشت و چاره دیگر ندیده جز اینکه از علمای دین و بزرگان قومی، فتوای جهاد را بگیرد. بناءً علما دینی به سردار دوست محمد خان مشوره دادند که خود را امیرالمؤمنین اعلان نماید تا صلاحیت شرعی اعلان جهاد برایش حاصل گردد در سال ۱۸۳۵م. دوست محمد خان با یک تعداد افراد مورد اعتماد خویش به مسجد عید گاه رفت (در آن زمان مسجد عید گاه نزدیک بگرامی موقعیت داشت) درین وقت توسط میر حاجی فرزند میر واعظ عالم و مبارز مشهور کابل که در رأس علمای دینی قرار داشت طی مراسم ساده او را به حیث امیرالمؤمنین تعیین نمود و اولین خطبه به نام او خوانده شد.

امیر دوست محمد خان بعد از بیعت گرفتن حکم جهاد را صادر نمود و مردم رضایت خود را ابراز نمودند قوای که مرکب از پنجاه هزار پیاده و ده هزار سواره متشکل بود. در سال ۱۸۳۵م. داخل حوزه پشاور گردید در موضع (شیخان) آنطرف دره خیر مستقر گردید. سردار سلطان محمد خان طلایی برادر امیر رهبری ده هزار مرد مبارز با جوری را به عهده داشت که افراد مذکور جزء همین اردو بودند. درین وقت برای حکومت پنجاب هراس پیدا گردید، خواست از طریق مصالحه پیش آید انگلیس‌ها هیئت به رهبری (هارلان) به دربار امیر فرستادند و هارلان وظیفه داشت تا در بین قوای افغانی تفرقه ایجاد نماید و برای سلطان محمد خان حکومت پشاور را وعده داد. سلطان محمد خان قوای ده هزار نفری خود را از قوه افغانی جدا ساخت.

امیر دوست محمد خان با مشاهده این وضع بدون درنگ عازم کابل گردید که این تصمیم امیر همه را حیران ساخت.

در درس گذشته ذکر گردید که حمله احتمالی ناپلیون بناپارت از طریق افغانستان برای انگلیس‌ها تشویش خلق نموده بود در همین موقع عین وقایع از طرف روسیه صورت گرفت، فلذا انگلیس‌ها به افغانستان دلچسپی نشان دادند. انگلیس‌ها از امیر خواستند تا برای ناپلیون اجازه ندهند تا از

طریق افغانستان به هند داخل گردد امیر دوست محمد خان با استرداد پشاور شرط انگلیس‌ها را پذیرفت، اما انگلیس‌ها ورود هیئت روسی را در کابل بهانه گرفتند روابط خود را با امیر قطع نمودند. موافقت نامه بنام معاهده مثلث بین رنجیت سنگ، شاه شجاع و نماینده انگلیس مکناتن در ماه می ۱۸۳۸م در لاهور به امضاء رسید که مواد آن قرار ذیل است:

۱- شاه شجاع از جمیع حقوق افغانستان بر ولایت افغانی در غرب رود خانه اندلس مانند پشاور و دیره جات به نفع دولت سک‌ها صرف نظر نماید.

۲- امیر پنجاب وعده میدهد که در مقابل آن با قشون خود به شاه شجاع الملک کمک کند تا دوباره تاج و تخت افغانستان را صاحب گردد.

۳- دولت برتانیای به حیث دوست و خیر خواه طرفین تعهد می‌کند که با جانبین در تأمین مقاصد و اهداف شان مساعدت و کمک نماید.

نظر به مواد معاهده فوق الذکر و اعلامیه شمله عساکر انگلیس از دریای سند عبور کرده و به همراهی شاه شجاع به دره بولان نزدیک گردیدند و قندهار توسط آنها اشغال گردید، شاه شجاع رسماً پادشاه افغانستان اعلان شد. همچنان شاه شجاع در قندهار تعهد نمود که عساکر انگلیس در افغانستان بصورت دائمی باقی بماند. در این زمان قشون دیگر انگلیس به جلال آباد نزدیک شد. با وجود اوضاع خراب امیر دوست محمد خان، سردار وزیر محمد اکبر خان و سردار غلام حیدر خان والی غزنی را امر کرد تا با تمام قوا در مقابل دشمن مقاومت نمایند آنها مقاومت نتوانستند، انگلیس‌ها غزنی را فتح و به کابل نزدیک شدند. امیر دوست محمد خان به بخارا پناه برد گرچه شاه شجاع ظاهراً پادشاه بود اما تمام اختیارات بدست مکناتن و انگلیس‌ها قرار داشت. و به این ترتیب افغانستان توسط قوای انگلیس اشغال گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد اوضاع اجتماعی و سیاسی بین سال‌های ۱۸۱۸ و ۱۸۳۴م. و گروه دوم در مورد عوامل تعرض انگلیس بر افغانستان معلومات حاصل و در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

- ۱- امیر دوست محمد خان چگونه به قدرت رسید؟
- ۲- خط مشی امیر دوست محمد خان را چگونه ارزیابی می کنید؟
- ۳- به امیر دوست محمد خان چرا لقب امیر المؤمنین داده شد؟

فعالیت‌های بیرون صنف

شاگردان در صورت دسترسی به منابع و مآخذ راجع به پالیسی رنجیت سنگ در قبال افغانستان معلومات حاصل و در صنف ارائه نمایند.

به قدرت رسیدن شاه شجاع بار دوم

در این درس به اختصار خواهیم خواند که چگونه شاه شجاع بار دوم به کمک انگلیس‌ها به قدرت رسید.

طوری که در درس گذشته متذکر شدیم که در سال ۱۸۳۸ میلادی معاهدهٔ مثلث میان رنجیب سنگ، شاه شجاع و مکناتن نمایندهٔ انگلیس‌ها در لاهور به امضاء رسید، که این معاهده سبب شد تا انگلیس‌ها، بر افغانستان تجاوز نموده و شاه شجاع به قدرت برسد.

از همان روزی که شاه شجاع به سلطنت رسید مردم از ضعف شخصی و اداره او آگاه شدند و از بین بردن موصوف و انگلیس‌ها را یکی از وجایب ملی و دینی خود دانستند برای تحقق این هدف در بین مردم حس آزادی خواهی و روحیهٔ جهاد علیه متجاوزین و استعمار گران، حفظ ننگ و ناموس تقویه گردید. مردم نخست نام شاه شجاع را از خطبه حذف و از انگلیس‌ها تنفر شدید خود را ابراز نمودند. خزاین انگلیس که از قندهار انتقال داده میشد، در عرض راه توسط غازیان به غنیمت گرفته شد. راه کابل و قندهار مسدود گردید و در سمت مشرقی توسط یکی از منسویین خانواده سید جمال الدین افغان قیام صورت گرفت. این اوضاع انگلیس‌ها را مضطرب و پریشان ساخت مخصوصاً وقتی که شنیدند روس‌ها امیر دوست محمد خان را با اسلحه کافی به کابل فرستاده و تعداد زیاد از طرفداران امیر به سوی او شتافته اند. در سمت قندهار و جنوبی شورش‌های ضد انگلیس آغاز گردید. سراسر افغانستان را نارضایتی عمومی فرا گرفت و دیگر ممکن نبود که مردم فریب شاه شجاع را بخورند. امیر دوست محمد خان بعد از برگشت از بخارا برای تصرف کابل آماده گی جنگ گرفت و از تاشقرغان به کوهستان آمد. اهالی کوهستان به رهبری میر مسجدی خان با انگلیس‌ها آمادهٔ نبرد بودند که ناگاه امیر خود را به دلایل نامعلوم و غیر مترقبه به انگلیس‌ها تسلیم نموده که به وسیلهٔ انگلیس‌ها به کلکته فرستاده شد، اما مجاهدین به رهبری میر مسجدی خان و سلطان احمد خان و غیره با متجاوزین انگلیسی دست به غزا زدند و عبدالله خان اچکزایی و امین الله خان لوگری و دیگران به اتفاق مردم اطراف کابل علیه انگلیس‌ها و شاه شجاع شوریدند، و سردار محمد اکبر خان فرزند امیر دوست محمد خان با ایشان پیوست و محاصره را بر قشون انگلیس‌ها تنگ تر ساختند. در این هنگام مکناتن

توسط وزیر محمد اکبر خان گشته شد و همچنان برنس توسط مجاهدین به قتل رسید، و به انگلیس‌ها خسارات هنگفتی وارد گردید که در نتیجه به جز یک نفر به نام داکتر برآیدن در حال نیمه جان خود را در جلال آباد با قشون دیگر انگلیس یکجا ساخت و دیگران تلف شدند.

ولی هنوز زمزمه جهاد بخاطر اخراج انگلیس و برانداختن سلطنت شاه شجاع خاموش نشده بود که اتحاد مردم و قیام ملی به ثمر رسید. نتیجه قیام ملی برگشت و خروج انگلیس‌ها از افغانستان عملی گردید، انگلیس‌ها متحمل تلفات ۱۶۵۰۰ نفر سرباز، همچنان به حیثیت، پرستیژ و وقار انگلیس‌ها در سراسر جهان لطمه وارد گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد برگشت امیر دوست محمد خان از بخارا به کشور و گروه دوم راجع به تسلیمی موصوف به انگلیس بین هم مباحثه نموده و نتیجه را در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

- ۱- میر مسجدی خان چه نقشی را در جهاد علیه انگلیس‌ها ایفا نمود؟
- ۲- انگلیس‌ها بعد از تعرض اول بر افغانستان به کدام سرنوشت مواجه شدند؟

فعالیت خارج از صنف

شاگردان با استفاده از منابع دست داشته در رابطه به مداخله انگلیس‌ها در زمان پادشاهی شاه شجاع مطلب تهیه نموده و در صنف ارائه بدارند.

چگونه گی به قدرت رسیدن امیر دوست محمد خان بار دوم

در این درس به اختصار خواهیم خواند که چگونه امیر دوست محمد خان بار دوم به قدرت رسید و چه کارهای انجام داد.

بعد از اشغال افغانستان توسط انگلیس‌ها در سال ۱۸۳۹ میلادی، مردم افغانستان از بین بردن انگلیس‌ها و شاه دست‌نشانده ایشان را یکی از وجایب ملی خود می‌دانستند، تا اینکه در اواخر سال ۱۸۴۱ م قیام ملی از کابل شروع گردیده بعد از عقد معاهده میان سران قومی مانند نایب امین الله خان لوگری، عبدالله خان اچکزی و دیگر مجاهدین علم جهاد را برافراشتند. مجاهدین نخست برنس را در منزلش به قتل رسانیدند و بعداً تمام خزاین و ذخایر اسلحه انگلیس‌ها را ضبط نمودند. مردم جوقه جوقه از کوهستان، لوگر و وردک با مجاهدین کابل پیوستند و قوای انگلیس متقبل تلفات زیاد گردید یک قسمت قوای انگلیس در شیرپور محاصره شد، در همین موقع وزیر محمد اکبر خان از حبس بخارا رها شده و خود را به کابل رسانید. و با آمدن موصوف روحیه مجاهدین قوی تر گردید، درین وقت مکناتن نیرنگ خطرناک را بکار برده و برای تخلیه کابل پیشنهاد یک معاهده را طرح نمود هدف مکناتن این بود مجاهدین را تا وقتی مصروف نگهدارند تا زمانیکه قوای کمکی انگلیس برسد، مکناتن در مجلسی که با وزیر محمد اکبر خان داشت می‌خواست، وزیر محمد اکبر خان را از بین ببرد، وزیر محمد اکبر خان با

درک حساسیت موضوع، مکاتبات را هدف گلوله تفنگچه قرار داد که خودش برای وزیر موصوف اهدا کرده بود. بدین ترتیب نماینده سیاسی و وزیر مختار انگلیس (ویلیام مکاتبات) از بین برده شد. بعد از این، وحشت عجیبی در بین قوای انگلیس رونما گردید (کشته شدن برنس و مکاتبات، سردی هوا، کمبود آذوقه و مواد خوراکی، دست و پاچگی اردو عظیم انگلیس) باعث شد تا هر چه عاجل به تخلیه کابل آغاز نمایند. که چنین کار با تلفات بزرگ قوای انگلیس انجام پذیرفت.

امیر دوست محمد خان در سال ۱۸۴۳ م برای بار دوم به سلطنت رسید نخست به اصلاح اوضاع داخلی پرداخت زیرا در اثر موجودیت ملوک الطوایفی اوضاع کشور متلاشی گردیده بود موصوف برای استحکام وحدت سیاسی و ثبات دولت مرکزی کوشش زیاد نمود و بعضی مناطقی که از دولت جدا گردیده بود مانند بامیان، مزار شریف و هزاره جات را فتح و به دولت مرکزی ملحق ساخت.

همچنان بغاوت‌های مردم تگاب، نجراب و خوگیانی را خاموش ساخت. وزیر محمد اکبر خان فرزند امیر دوست محمد خان به حیث مرد وطن دوست و فدا کار در راه تأمین وحدت ملی افغانستان متقبل زحمات زیاد گردید تا اینکه به عمر بیست نه سالگی به اثر تابلت‌های زهر آلود یک طبیب هندی شهید و در روضه حضرت علی (رض) به خاک سپرده شد، امیر دوست محمد خان برای استرداد پشاور، مساعی زیاد بخرج داد اما به جایی نه رسید و بیشتر آرزو نداشت روابط خود را با انگلیسها خراب بسازد اما در داخل تمام مناطق را تحت اداره حکومت مرکزی درآورد. گرچه در سرحدات احمد شاه کبیر تغییرات رونما گردیده بود، ولی حکومت مرکزی بعد از یک دوره فترت دوباره قوی و مستحکم گردید. امیر دوست محمد خان در دور دوم سلطنت متوصل به عقد یک تعداد معاهدات گردید که ذیلاً از آن تذکر به عمل آمده است.

معاهدات جمروود

انگلیس‌ها از عقد معاهدات جمروود دو امتیاز را از امیر دوست محمد خان مطالبه می نمودند، اولی به رسمیت شناختن مناطقی که قبلاً تحت حکمرایی سک‌ها بود که بعداً مناطق مذکور توسط انگلیس‌ها تصرف گردید. دوم اینکه روس‌ها به کمک ایرانیان می خواستند بر ولایت هرات تسلط داشته باشند که ازین ناحیه نسبت پیشروی روس‌ها منافع خود را به خطر میدیدند، دفع آن خطرات بود.

معاهده جمروود اول: نظر به هدایت لارد الهنری گورنر جنرال هند، سرجان لارنس والی پنجاب مؤظف به عقد این معاهده گردید شخص امیر دوست محمد خان در مذاکرات مذکور اشتراک نمود

به عوض ولیعهد خویش سردار غلام حیدر خان را در سال ۱۸۵۵م به جمروود که در نزدیکی پشاور موقعیت دارد فرستاد که بعد از مذاکرات مختصر معاهده سه فقره یی به تاریخ ۳۰ مارچ ۱۸۵۵م. بین جانین عقد گردید.

۱- فیما بین کمپنی هند شرقی و امیر دوست محمد خان حاکم کابل، آن سرزمینی که در کنترل امیر و ورثه او باشد صلح و دوستی دایمی برقرار خواهد بود.

۲- کمپنی هند شرقی تعهد می کند. احترام قلمرو امیر را که در حال حاضر در تصرف دارد رعایت بکند.

۳- امیر دوست محمد خان حاکم کابل، آن علاقه های افغانستان که در تصرف او میباشد تعهد می نماید از طرف خود و بازمانده گان و متعلقین خود مناطق هند شرقی را احترام کند و هرگز در آن مداخله نکند و با دوستان کمپنی هند شرقی دوست باشد و با دشمنان آن دشمن.

معاهده جمروود دوم: زمانی که انگلیس ها از تجزیه ولایت هرات صرف نظر نمودند، بناءً در صدد مذاکرات با امیر دوست محمد خان گردیدند امیر مذاکرات را در هند قبول نمود و مذاکرات مذکور در جمروود بین امیر و سرجان لارنس صورت گرفت معاهده مذکور توسط سردار محمد اعظم خان امضا گردید. که حاوی مطالب ذیل است:

۱- اگر حکومت ایران خلاف تعهدات خود عمل نماید و هرات را اشغال نمود، جنگ انگلیس ها بر علیه ایرانیان دوام خواهد داشت. تا اینکه امیر بتواند از ولایات دیگر دفاع کند و تا ختم جنگ ایران و انگلیس. انگلیس ها ماهانه مبلغ صد هزار روپیه (ده هزار پوند) به امیر خواهند پرداخت.

۲- امیر دوست محمد خان را بر علاوه اردوی کنونی با یک سپاه منظم سیزده هزار نفری سواره و یک سپاه پیاده هجده هزار نفری تجهیز خواهد نمود.

۳- اخذ پول معینه و انتقال آن به افغانستان در اختیار امیر دوست محمد خان است.

۴- نماینده گان انگلیس در ولایات ثلاثه افغانستان (کابل، قندهار و بلخ) غرض نظارت بر مصرف و تهیه، گزارش جنگی مقیم خواهد شد. این ها در امور داخلی حق مداخله را ندارند و امنیت و حفاظت شان به عهده امیر دوست محمد خان است.

۵- یک نفر نماینده کابل در پشاور مقیم خواهد شد.

۶- بعد از ختم جنگ با ایران، پول ماده اول قطع خواهد شد.

۷- بعد از قطع پول منصبداران انگلیسی افغانستان را ترک خواهند نمود، اما اگر امیر افغانستان مقتضی باشد یک نفر نمایندهٔ مسلمان در کابل مقیم خواهد شد.

۸- امیر افسران انگلیسی را در خروج و دخول به افغانستان با محافظین کافی حفاظت خواهد نمود.

۹- آغاز پرداخت پول از ماه جنوری خواهد بود.

۱۰- سه صد هزار روپیه پرداختی در قندهار و دو صد هزار روپیه در کابل مربوط به این قرار داد نبوده بلکه پیشکش کمپنی هند شرقی است. ششصد هزار روپیه پرداخته شدهٔ دیگر در کابل برای مقصد جداگانه و مربوط به قرار داد دیگر است.

۱۱- این عهد نامه ناقص عهد نامهٔ قبلی ۱۸۵۵م نخواهد بود. امیر دوست محمد خان در حالت صلح و جنگ پیشنهاد ایران و متفقین ایران را به اطلاع انگلیس ها خواهد رسانید.

۱۲- بر علاوه چهار هزار میل تفنگ که قبلاً داده شده به تعداد چهار هزار میل تفنگ دیگر نیز از طرف حکومت انگلیس در منطقه (تل) به مامورین امیر دوست محمد خان سپرده خواهد شد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه ها تقسیم شوند گروه اول راجع به علت قیام ملی مردم افغانستان بر ضد انگلیس ها و گروه دوم راجع به عقد معاهدات امیر دوست محمد خان بین هم بحث نمایند.

سؤالات

۱- روی کدام علت وزیر محمد اکبر خان مکناتن را از بین برد؟

۲- مفاد معاهدهٔ جمرود اول را تذکر دهید.

۳- جمرود دوم بین کدام شخصیت ها عقد گردید؟

فعالیت خارج از صنف

شاگردان با استفاده از منابع دست داشته راجع به قیام ملی مردم افغانستان علیه انگلیس ها مطالب تهیه و در صنف ارائه بدارند.

پادشاهی اول امیر شیر علی خان (۱۸۶۳-۱۸۶۶ میلادی)

در این درس به اختصار خواهیم خواند، زمینه‌ها و شرایطی که باعث به قدرت رسیدن امیر شیر علی خان گردید، آشنا خواهیم شد.

مردم افغانستان در دوره تسلط نیم قرنۀ برادران و زیر فتح خان در زد و خورد و بی نظمی‌ها بسر بردند؛ زیرا سیاست استعماری انگلیس درین بی نظمی‌ها دخیل بود؛ همچنان قبل از به قدرت رسیدن امیر شیر علی خان، انگلیس‌ها یکتعداد معاهدات را بالای امیر دوست محمد خان تحمیل کرده بودند که نظر به معاهدات مذکور راه‌های ترانزیتی و مواصلاتی به روی مردم افغانستان مسدود گردید و به این ترتیب افغانستان در محاصره اقتصادی و سیاسی قرار گرفت.

پس از آنکه امیر دوست محمد خان در گذشت سردار شیر علی خان که در زنده گی پدر ولیعهد تعیین گردیده بود (۱۲ جون ۱۸۶۳م)، بعد از مراسم فاتحه خوانی امیر به عمر ۴۱ سالگی در هرات به حیث وارث تخت و تاج پدر، پادشاهی خود را اعلان کرد و از موضوع به برادران خویش اطلاع داد. برادران او ظاهراً به او بیعت نموده، اما در باطن در صدد مخالفت برآمدند. امیر شیر علی خان شهزاده محمد یعقوب خان را برای تنظیم امور ولایت هرات گذاشته و خودش با محمد اعظم خان رهسپار کابل گردید؛ اما در قسمت سبزواری محمد اعظم خان از

امیر جدا شد و از طریق مناطق مرکزی نزد سردار محمد حسین خان برادر سکه اش که حاکم هزاره جات بود رفت و خواست به کمک مردم هزاره به کابل حمله نماید، اما مردم هزاره جات طرفداری خود را از امیر شیر علی خان اعلان نمودند، بعداً محمد اعظم خان از برادران دیگر خود کمک خواست و ترتیبات یک حمله را گرفت؛ اما در مقابل قوای امیر شیر علی خان تاب مقاومت نیاورده به دولت انگلیس پناه برد.

امیر شیر علی خان در سال ۱۸۶۵م برای تصفیۀ قندهار با یک تعداد قوای خود حرکت نمود و با سردار محمد امین خان به مقابله پرداخت، در جنگ که بین طرفین رخ داد، سردار محمد علی خان پسر امیر و سردار محمد امین خان برادر امیر با هشت هزار عسکر به قتل رسیدند. این واقعه امیر را متأثر ساخت و بالای روان او تأثیر منفی به جا گذاشت. او کنترل اعصاب خود را از دست داده و در قندهار انزوا اختیار نمود، بالاخره این انزوا زمینه سقوط سلطنت او را فراهم ساخت.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه‌ها تقسیم شوند. گروه اول راجع به شخصیت امیر شیر علی خان و گروه دوم در مورد اختلافات خانواده گی امیر معلومات حاصل و در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

- امیر شیر علی خان چگونه به قدرت رسید؟
- مشکلات داخلی امیر شیر علی خان را در دور اول سلطنت آن فهرست نمایند؟

فعالیت بیرون از صنف

شاگردان راجع به عوامل شکست امیر شیر علی خان در دور اول سلطنت او مطالب تهیه و در صنف ارائه نمایند.

سلطنت امیر محمد افضل خان (۱۸۶۶-۱۸۶۷م)

سردار محمد افضل خان

در این درس به اختصار در مورد اختلاف برادران امیر شیر علیخان و چگونگی به قدرت رسیدن محمد افضل خان معلومات حاصل خواهیم نمود.

انزوای امیر شیر علی خان باعث شد تا سردار محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمن خان کابل را تصرف نموده و سردار محمد افضل خان را به قدرت برسانند، به مجردی که انگلیس‌ها در هند از پادشاهی امیر محمد افضل خان اطلاع یافتند فوراً سلطنت او را به رسمیت شناختند و به تعقیب آن نماینده سیاسی خود را به کابل فرستادند. در حالی که پادشاه رسمی افغانستان (امیر شیر علی خان) حضور داشت و مردم از او جانبداری می نمودند.

امیر شیر علی خان در مقابله با قوای محمد اعظم خان و عبدالرحمن خان از قندهار لشکر کشی نمود که در نتیجه امیر شیر علی خان شکست خورد و به هرات نزد پسر خویش سردار محمد یعقوب خان به هرات عقب نشینی کرد، امیر شیر علی خان در هرات بود که فیض محمد خان حاکم اسبق آقچه به امیر شیر علی خان پیغام فرستاد و وعده کمک سپرد همان بود که امیر شیر علی خان از طریق میمنه و مزار به او پیوست و هر دو متحداً در سال ۱۸۶۷م به استقامت کابل سپاه کشیدند سردار عبدالرحمن خان در منطقه پنجشیر جلو این سپاه را گرفت و در نتیجه

جنگ که در بازارک پنجشیر رخ داد سردار فیض محمد خان کشته و امیر شیر علی خان دوباره به هرات برگشت.

درین اثنا امیر محمد افضل خان به نسبت مریضی وفات یافته و جسد او را در قلعه حشمت خان مقابل زیارت شهدای صالحین به خاک سپردند.

از اینکه دوره سلطنت امیر محمد افضل خان بسیار کوتاه بود و کدام کار مهم که قابل ذکر باشد صورت نگرفت.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه‌ها تقسیم شوند. گروه اول راجع به شخصیت امیر محمد افضل خان و گروه دوم در مورد اختلافات خانواده گی امیر بین هم گفتگو نموده و نتیجه آنرا در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

- امیر محمد افضل خان به کمک کدام اشخاص به قدرت رسید و دولت انگلیس در رابطه به حکومت او چگونه پالیسی را اختیار نمودند؟
- لشکر امیر شیر علی خان و فیض محمد خان در کجا و توسط کی شکست خورد؟
- راجع به دوره سلطنت امیر محمد افضل خان معلومات دهید؟

فعالیت خارج از صنف

شاگردان راجع به پالیسی انگلیس در قبال امیر محمد افضل خان معلومات جمع آوری و در صنف ارائه بدارند.

سلطنت امیر محمد اعظم خان (۱۸۶۷-۱۸۶۸م)

سردار محمد اعظم خان

در این درس به اختصار خواهیم خواند که محمد اعظم خان چگونه به قدرت رسید و چگونه از قدرت کنار رفت.

امیر محمد افضل خان در اکتوبر ۱۸۶۷م در کابل وفات نمود و سردار محمد اعظم خان به موافقه سردار عبدالرحمن خان به امارت افغانستان رسید.

امیر محمد اعظم خان به منظور وسعت دادن حکومت مرکزی و مطیع ساختن ولایات شمالی کشور سردار عبدالرحمن خان را از مرکز دور و موصوف را به صفحات شمال کشور اعزام نمود عبدالرحمن خان در آنجا متوجه امیران و خوانین ایبک، تاشقرغان، سرپل، شبرغان و آقچه گردید و آنها را مطیع حکومت مرکزی ساخت و بعداً به میمنه رفت و آنجا را به محاصره گرفت.

امیر شیر علی خان از مصروفیت‌های عبدالرحمن خان در صفحات شمال کشور اطلاع یافت با پسر خود سردار محمد یعقوب خان از هرات به صوب قندهار حرکت کرد. مردم قندهار که از ظلم و ستم پسران امیر محمد اعظم خان بجان رسیده بودند امیر شیر علی خان را استقبال و قندهار را تسلیم موصوف نمودند و پسران امیر محمد اعظم خان را از آنجا راندند.

امیر شیر علی خان بعد از فتح قندهار به جانب کابل حرکت کرد و امیر محمد اعظم خان در صدد مقابله با او برآمد؛ ولی در غیاب او محمد اسمعیل خان از چاریکار به کابل حمله کرد و مردم به نام

امیر شیرعلی خان تسلیم شدند. امیر محمد اعظم خان با مشاهده اوضاع که به نفع امیر شیر علی خان تغییر می خورد، روحیه اش ضعیف شده و نزد سردار عبدالرحمن خان به تخار فرار نمود. امیر شیر علی خان هنوز به کابل نه رسیده بود که امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمن خان با نیروی تازه دم به سمت غزنی حرکت کردند و در سال (۱۸۶۸م) در منطقه شش گاو (شش قعله) غزنی جنگ میان شان صورت گرفت و در نتیجه امیر محمد اعظم خان و عبدالرحمن خان شکست خوردند و فرار نمودند. انگلیس ها ایشان را جهت رهایش به هندوستان دعوت کردند. اما آنها به قصد تهران از طریق سیستان روان گردیدند ولی امیر محمد اعظم خان در طول راه مریض شده وفات نمود. و سردار عبدالرحمن خان به بخارا پناهنده شد.

امیر محمد اعظم خان در مدت کوتاه سلطنت خود به همکاری وزیر دانشمند ایشان سید جمال الدین افغانی پلان های عمرانی و عرفانی را روی دست گرفته بود، از جمله اولین مجله افغانستان که به نام کابل یاد میشد نشر شد موصوف پلان های مربوط به تشکیلات اداری به سیستم جدید روی دست داشت ولی به نسبت کوتاهی وقت عملی نگردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه ها تقسیم شوند یکی از گروه ها راجع به نقش سردار عبدالرحمن خان در به قدرت رسیدن امیر محمد اعظم خان و گروه دیگر راجع به دوره حکمرانی امیر محمد اعظم خان بین هم گفتگو نمایند.

سؤالات

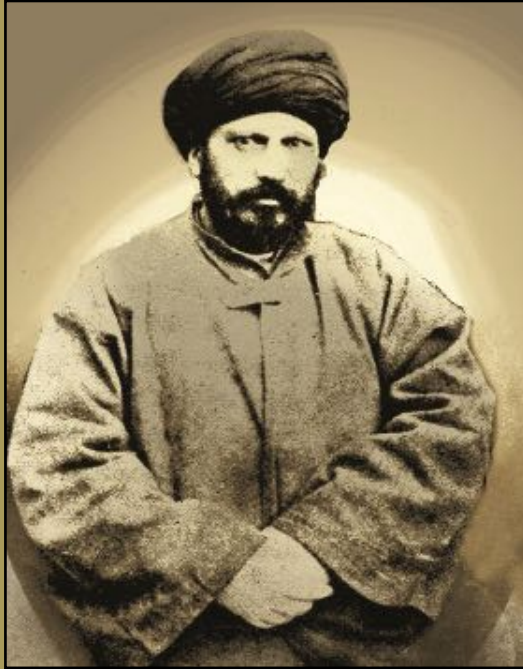
- ۱- امیر محمد اعظم خان به چه منظور عبدالرحمن خان را به صفحات شمال کشور فرستاد؟
- ۲- جنگ میان امیر شیر علی خان و سردار عبدالرحمن خان در کدام منطقه صورت گرفت و نتیجه آن چی شد؟
- ۳- کدام مجله در زمان امارت امیر محمد اعظم خان نشر می گردید.

فعالیت خارج از صنف

شاگردان راجع به دوره حکمروایی امیر محمد اعظم خان یک مطلب تهیه و در صنف ارایه نمایند.

امارت دوم امیر شیر علی خان (۱۸۶۸-۱۸۷۸ م)

سید جمال الدین افغان

در این درس به اختصار آگاهی حاصل خواهیم کرد که چگونه و در چه شرایطی امیر شیر علی خان بار دوم به قدرت رسید و چه اصلاحاتی را به رهنمایی دانشمند کشور سید جمال الدین افغانی به وجود آورد و چگونه انگلیس ها بار دوم بر افغانستان تجاوز نمودند.

امیر شیر علی خان در اواخر سال ۱۸۶۸ میلادی بعد از شکست امیر محمد اعظم خان و سردار عبدالرحمن خان در شش گاو وردک، مجدداً وارد کابل گردید و برای مرتبه دوم به امارت رسید. وی نخست امنیت کشور را تأمین نموده و مرکزیت را استحکام بخشید.

امیر شیر علی خان شخص روشنفکر و متجدد بود، موصوف بنیانگذار تمدن جدید در افغانستان به حساب می‌رود. معرفی تمدن جدید در افغانستان همزمان با انقلاب صنعتی اروپا آغاز می‌گردد. امیر شیر علی خان با استفاده از رهنمایی‌های فیلسوف و دانشمند معروف افغانستان سید جمال الدین افغان اصلاحات را روی دست گرفت.

امیر شیر علی خان روابط سیاسی خود را با روسیه و ایران به اساس دوستی و حسن همسایگی بنا نمود و عطا محمد خان سدوزایی را جهت به رسمیت شناختن افغانستان به هند برتانوی اعزام کرد بعداً خودش از هند باز دید به عمل آورد، مشاهده تکنالوجی و تمدن در هند برتانوی او را تشویق نمود تا به اصلاحات آتی دست بزند:

الف- بخش اداری: حکومت یا قوه اجرائیه تشکیل گردید که در رأس سید نور محمد شاه فوشنجی بحیث صدر اعظم، سپهسالار حسین علی وزیر دفاع، ارسلا خان وزیر خارجه، عصمت الله خان وزیر داخله، حبیب الله وردک وزیر مالیه و محمد حسین خان بحیث وزیر خزاین تعیین گردیدند و کابینه تحت ریاست صدر اعظم دایر می شد و روی امور دولتی بحث و تصمیم اتخاذ می گردید و در صورت ضرورت شخص امیر در مجلس کابینه شرکت می نمود.

ب- بخش نظامی: امیر شیر علی خان به منظور حفظ استقلال و تمامیت ارضی یک اردوی منظم یکصد هزار نفری را تشکیل نمود افراد اردو بعد از تعلیمات نظامی با سلاح همان عصر مجهز گردیده و یونیفورم به تن مینمودند. اردو در هشت مرکز نظامی جابجا گردیده بود. قابل تذکر است در بخش نظامی صنایع اسلحه سازی در کشور تأسیس و رشد کرد، توپ، تفنگ، کرچ و باروت تولید می گردید.

ج- بخش اقتصادی: در بخش زراعت و مالداری توجه زیاد صورت گرفت قبلاً مالیات خیلی سنگین بود که دهاقین و مالکین توان پرداخت آنرا نداشتند و مجبور بودند در سه ماه اول سال، آنرا طور پیشکی قبل از گرفتن حاصلات پرداخت نمایند. درین عرصه اصلاحات به میان آمد. صنعتگران و پیشه وران توسط دولت تشویق میشدند تا کیفیت و کمیت تولیدات ارتقا نمایند.

د- بخش فرهنگ: تعلیم و تربیه عنعنوی که قبلاً در مساجد، منازل و مدارس صورت می گرفت با تأسیس مکاتب تعلیم و تربیه بشکل عصری مبدل گردید. بالترتیب مکاتب نظامی نیز ایجاد شد در بخش مطبوعات یک مطبعه در بالاحصار کابل تأسیس گردید.

برای نخستین بار جریده (شمس النهار) در ۱۶ صفحه، در ماه دو مرتبه نشر می گردید و یک تعداد

رسانه‌های معلوماتی و اصول نامه‌ها نیز به چاپ می‌رسید، تکت پستی به چاپ آغاز نمود و جهت خدمات پُستی، پُسته خانه‌ها اعمار گردید.

اصلاحات زمان امیر شیر علی خان بر قدرت اقتصادی و استحکام امور دولتی تأثیر زیاد بجا گذاشت و در زنده گی مردم تحولات قابل ملاحظه رونما شد.

امیر شیر علی خان نماینده گان دایمی انگلیس را در ولایات افغانستان نظر به دلایلی که داشت قبول نکرد و در روابط سیاسی خویش با انگلیس محتاط بود امیر در مناسبات خارجی از موجودیت روسیه تزاری در همسایگی افغانستان می‌خواست استفاده کند؛ اما دوستی افغانستان و روسیه برای انگلیس بهانه خوب بود تا به افغانستان تجاوز نماید. گذشته از آن تعیین شهزاده عبدالله جان به حیث ولیعهد، سردار محمد یعقوب خان را وادار ساخت تا در مقابل پدر بغاوت نماید زیرا وی فرزند ارشد بوده و در استحکام سلطنت امیر شیر علی خان رول مهم داشت.

موضوع مهم دیگر اینکه قضاوت انگلیس‌ها در موضوع سیستان (تقسیم آب هلمند) و تعیین سرحدات شمالی افغانستان مورد قبول امیر واقع نگردید، فلذا روابط امیر با انگلیس‌ها تیره شد. با وجود کشیده گی‌های فوق انگلیس‌ها خواستند با امیر مذاکره نمایند؛ اما موصوف نماینده انگلیس را نپذیرفت، مگر در اواخر سلطنت خویش، امیر حاضر گردید تا با انگلیس‌ها باب مذاکره را باز نماید، مگر مرگ و عزاداری ولیعهد عبدالله جان مذاکرات را به تعویق انداخت، انگلیس‌ها تعلل در مذاکرات را ناشی از نزدیکی دوستی امیر با روس‌ها تصور نمودند در همین موقع روس‌ها (خیوا و مرو) را اشغال کرده. همچنان انگلیس‌ها به بلوچستان حمله برده آنرا اشغال کردند. انگلیس‌ها آمدن هیئت روسی را به دربار امیر شیر علی خان بهانه قرار داده بعد از التماسات در سال ۱۸۷۸م از سه طریق، دره بولان، دره خیبر و کرم بالای افغانستان تجاوز نمودند. امیر شیر علی خان مجبور گردید به مزار شریف سفر نموده، تا از روس‌ها کمک بگیرد مگر در آنجا مریض شده به عمر پنجاه و هشت سالگی وفات و در روضه حضرت علی (کرم الله وجهه) دفن گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه‌ها تقسیم شوند. گروه اول راجع به شخصیت فرهنگی امیر شیر علی خان و گروه دوم در مورد نقش محمد یعقوب خان در اعاده سلطنت امیر شیر علی خان بین هم بحث نمایند.

سؤالات

- برنامه اصلاحی سید جمال الدین افغان که پیشکش امیر شیر علی خان گردید حاوی کدام مطالب بود؟
- جریده شمس النهار چه وقت به فعالیت آغاز نمود؟
- نشانه از تمدن جدید را که در زمان امیر شیر علی خان به افغانستان راه یافت ذکر نماید.

فعالیت خارج از صنف

شاگردان راجع به عوامل تعرض دوم انگلیس بر افغانستان مطالبی تهیه و در صنف ارائه نمایند.

تجاوز دوم انگلیس بر افغانستان

(نوامبر ۱۸۷۸ تا اگست ۱۸۸۰ میلادی)

محمد جان وردک

سردار محمد ایوب خان

در این درس به اختصار خواهیم خواند که چگونه انگلیسها بار دوم بر کشور ما تجاوز نمودند، هدف آنها از این تجاوز چه بود و سرانجام قیام کابل و حماسه میوند چگونه به وقوع پیوست

مذاکرات طولانی انگلیس با نماینده افغانستان سید نور محمد شاه (صدر اعظم) در هند به کدام نتیجه نرسید؛ زیرا انگلیسها بر اقامت دائمی نماینده‌های خویش در افغانستان اصرار می‌ورزیدند که قبلاً توسط امیر شیر علی خان رد گردیده بود و صدر اعظم افغانستان پیشنهاد مذکور را نیز نپذیرفت. بعد از آن قوای انگلیس بر جلال آباد، قندهار و کرم حمله نموده و آن مناطق را تصرف نمودند و امیر ناچار به مزار شریف عزم سفر نمود تا از روس‌ها استمداد جوید و سردار محمد یعقوب خان که نسبت بغاوت علیه پدر در زندان بالاحصار بسر می‌برد از سوی امیر فرمان رهایی او صادر شد تا از امور کشور الی برگشت امیر وارثی نماید.

سردار محمد یعقوب خان که در زمان پادشاهی پدر، مرد نیک نام بوده و در اعاده سلطنت دوم پدر و استرداد قندهار رول مهم داشت، مردم افغانستان از زندانی شدن او متأثر شده و از تعیین شهزاده عبدالله

جان بحیث ولیعهد خوش نبودند، سردار محمد یعقوب خان بعد از یک دوره طولانی رهایی زندان به مریضی روحی و عصبی مبتلا گردیده بود.

انگلیس‌ها برای اشغال افغانستان عملاً دست بکار شدند، مردم افغانستان در چنین حالت به یک رهبر و یا پادشاه نیاز داشتند تا به دور او جمع شده تا جلو حملات انگلیس را بگیرند. و کشور را از تجاوز و اشغال نجات بدهد سردار محمد یعقوب خان در ماه مارچ ۱۸۷۹ به امارت رسید. از همان ابتدای حکومت خویش وزیران نیک نام چون حبیب الله خان صدر اعظم، مرزا محمد خان وزیر خارجه و داود شاه خان سپهسالار توسط یک عده اجیران انگلیس تحت نظارت قرار گرفتند.

ولی محمد (لاتی) در کابل علیه امیر فعالیت می نمود و میخواست افغانستان را به انگلیس تسلیم نموده و به حمایت انگلیس به سلطنت برسد، سردار شیر علی حاکم قندهار و سردار محمد حسین حاکم جلال آباد برای اینکه در قدرت باقی بمانند با انگلیس‌ها همکاری و رابطه نزدیک داشتند.

انگلیس‌ها از جنگیدن با افغانها هراس داشته، می خواستند با امیر باب مذاکرات را باز نمایند، لذا سردار یحیی خان خسر امیر که در وقت حبس امیر به کشمیر فرار نموده بود با منشی بختیار هندی غرض مذاکره به کابل فرستادند. انگلیس‌ها به دو مطلب علاقمند بودند، یکی در اختیار داشتن راه‌های سه گانه (کرم، بولان و خیبر) و دیگر اینکه سیاست خارجی افغانستان را تحت نفوذ خویش داشته باشند.

منشی بختیار هندی نماینده انگلیس و یکتعداد سرداران نزدیک به امیر، امیر را وادار ساختند تا جهت امضای قرار داد با انگلیس‌ها به گندمک سفر نماید.

در سال ۱۸۷۹ میلادی معاهده ننگین (گندمک) با (لیو کیوناری) نماینده انگلیس و امیر محمد یعقوب خان در گندمک عقد و امضا گردید که به موجب این معاهده (کرم، لندی کوتل تا دره خیبر، سیالکوت و بعضی نقاط دیگر جزء هند برتانوی شد و بدین اساس نماینده گان انگلیس در شهرهای عمده افغانستان مستقر گردیدند و کیوناری با سپاه محافظ خود داخل بالاحصار کابل شد.

با عقد معاهده گندمک و استقرار انگلیس‌ها در افغانستان مردم کابل یک بار دیگر دست اجانب را در امور کشور مشاهده نمودند. قیام و ایستاده گی علیه تجاوز انگلیس را فریضة دینی و ملی خود

دانسته و بصورت دسته جمعی به منزل کیوناری حمله بردند و او را به قتل رساندند. بار ثانی پلان نقشه استعماری (سیاست پیشروی) (Forward policy) انگلیس در افغانستان به ناکامی انجامید. رهبران مبارزین و مجاهدین چون محمد جان خان وردک، ملا دین محمد مشک عالم، صاحب جان تره کی، سردار محمد ایوب خان و محمد عثمان خان صافی و غلام حیدر خان چرخي در مناطق مختلف کشور علیه انگلیس ها به حملات دست زدند، یکی از مشهورترین این جنگ ها، جنگ میوند در قندهار میباشد که با رشادت سردار محمد ایوب خان غازی، پسر امیر شیر علی خان با تاریخ ۲۷ جولای ۱۸۷۹ میلادی صورت گرفت. انگلیس ها در میدان میوند شکست سخت خوردند و تلفات سنگین را متحمل گردیدند که در تاریخ مایه افتخار افغانها و موجب شرمساری انگلیسها گردیده است. قابل تذکر است که در طول تاریخ افغانستان دختران و زنان افغان در اکثر امور یکجا با مردان سهم گرفته اند، چنانچه حماسه مشهور ملالی دختر جوانی که در جنگ میوند اشتراک نموده بود و موقعیکه علم بردار در میدان نبرد به شهادت رسید، علم ملی رابه دست گرفته، نگذاشت که روحیه غازیان ضعیف گردد و این دو بیتی را به صدای بلند در میدان جنگ سرود که باعث تقویه روحیه غازیان شد و جنگ شدت گرفت و مجاهدین پیروز شدند.

خال به دیار له وینو کښېږدم چې شنکي باغ کې گل گلاب و شرمونه
که په میوند کې شهید نه شوې خدایو لالیه بې ننگی ته دې ساتینه

شکست قوای انگلیس در کابل و میوند قندهار باعث گردید تا سردار عبدالرحمن خان از بخارا به افغانستان برگشت نماید، انگلیس ها در حالت دشوار قرار داشتند. سردار عبدالرحمن خان از طریق شمال کشور وارد کابل شده و اعلان سلطنت نمود انگلیس ها ناچار سلطنت امیر عبدالرحمن خان را به رسمیت شناختند و جنرال انگلیس ((رابرتس)) کابل را برای امیر عبدالرحمن خان تخلیه نمود و برای بار دیگر دولت مرکزی مقتدر در افغانستان ایجاد گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به گروه‌ها تقسیم شوند. گروه یکی از در مورد تعرض دوم انگلیس بر افغانستان و گروه دیگر راجع به نقش رهبران مبارزین و مجاهدین، زنان و دختران افغان در نبرد با انگلیس‌ها بین هم بحث نمایند.

سؤالات

- سردار محمد یعقوب خان کدام معاهده را با انگلیس‌ها عقد نمود؟
- رهبران مبارزین ملی در جنگ دوم انگلیس و افغان کی‌ها بودند نام بگیرید؟
- کدام دختر افغان در میدان نبرد میوند علم ملی رابه دست گرفته و کدام دوییتی را سرود؟

فعالیت خارج از صنف

شاگردان به کمک بزرگان و منابع دست داشته در رابطه به زنان و دخترانی که در حراست استقلال کشور نقش داشتند مطلب تهیه و آنرا در صنف ارائه بدارند.

تحکیم قدرت مرکزی (۱۸۸۰-۱۹۰۱م)

امیر عبدالرحمن خان

رویکار آمدن سردار عبدالرحمن خان، از بین بردن ملوک الطوائفی، الحاق نورستان، اشغال پنجده، تلفات و خروج انگلیس‌ها بار دوم از افغانستان مطالبی است که درین درس به آنها آشنا می‌شوید.

سردار عبدالرحمن خان فرزند امیر محمد افضل خان و نواسهٔ امیر دوست محمد خان بود، نامبرده در سال (۱۸۳۰ میلادی) تولد و به عمر پنجاه سالگی در سال (۱۸۸۰ میلادی) به سلطنت رسید.

سردار عبدالرحمن خان در سال (۱۸۶۸م) در محل شش گاو بین کابل و غزنی توسط قوای امیر شیرعلی خان شکست خورده و به بخارا پناهنده گردید. در سال ۱۸۷۹م موقعی که انگلیس‌ها مرتبهٔ دوم به افغانستان تجاوز کردند. سردار عبدالرحمن خان از تجاوز انگلیس‌ها اطلاع یافت و داخل افغانستان گردید، در قطغن و بدخشان با مردم مذاکره نموده و مردم را به

جهاد علیه انگلیس‌ها تحریک و تشویق نمود قوت‌های مردمی را تشکیل داد و وارد چاریکار شد. در آنجا اعلان سلطنت نمود. انگلیس‌ها چون از لیاقت حربی و سیاست امیر عبدالرحمن خان آگاهی داشتند، موقعی که امیر عبدالرحمن خان به قدرت رسید برای ایشان تشویش و هراس پیدا شد، لذا بودن خود را در افغانستان ممکن نمی‌دانستند و شکست ایشان در افغانستان مخصوصاً در میوند، مورال آنها را ضعیف ساخته بود. در همین موقع قوای جنرال رابرتس در قرارگاه شیرپور در محاصره قرار داشت. برای اینکه واقعه جنگ اول برای آنها تکرار نشود کوشش مینمودند تا قبل از فرا رسیدن زمستان قوای خود را از افغانستان خارج نمایند، بنا برین حکومت امیر عبدالرحمن خان را به رسمیت شناختند و کابل را به امیر تسلیم نموده به اخراج قوای خویش از افغانستان آغاز کردند.

موقعی که امیر عبدالرحمن در (۱۸۸۰م) زمام امور را بدست گرفت با شرایط بسیار دشوار روبرو بود؛ زیرا به اثر تجاوز انگلیس مردم افغانستان صدمات زیاد را متحمل گردیده بودند بطور مثال در افغانستان دستگاه نظم اداری و حکومت مرکزی فرو ریخته و تشکیلات نظامی و ملکی بکلی از بین رفته بود. در شهرهای عمده افغانستان مراکز صنعت و پیشه‌وری، زراعت و مالداری و سیستم آبیاری بکلی از بین رفته و صدمه دیده بود، فرهنگ و اقتصاد ملی نابوده شده و در سراسر افغانستان سیستم ملوک الطوائفی استقرار پیدا کرده بود، مالیات سنگین و کمرشکن ذریعه ملاکین و خوانین بالای مردم وضع شده بود که مردم توان پرداخت آنرا نداشتند.

امیر عبدالرحمن خان برای اینکه بر همه مشکلات فایق آید دو پروگرام را روی دست داشت یکی تشکیل دولت مرکزی سراسری و دیگر اصلاحات در بخش امور نظامی و اداری. امیر عبدالرحمن خان در تطبیق اصلاحات خود آنقدر جدی بود که هر نوع مانع را برای تطبیق اصلاحات خویش از سر راه بر می‌داشت.

امیر عبدالرحمن خان برای ساختن تشکیل دولت جدید خود، تشکیلات کابینه عهد امیر شیرعلی خان را نپذیرفت، زیرا بالای هیچ کس اعتماد نداشت. دوایر مستقلاً در دولت تشکیل نمود و خودش در رأس صدارت، وزارت دفاع، وزارت داخله، وزارت خارجه و سایر وزارت

خانه‌های دیگر قرار داشت. مامورین دولتی در اجرای وظایف خود مسئولیت‌های سنگین داشتند تا وظایف خود را به درستی انجام بدهند در غیر آن مورد بازخواست جدی قرار می‌گرفتند.

امیر عبدالرحمن در سال ۱۸۸۵-۱۸۸۶م در بخش نظامی، اصلاحات را رویدست گرفت و تعداد اردو را تا نود و شش هزار نفر ارتقا داد که شامل سپاه پیاده و سواره می‌گردید و در پهلوی اردو سپاه دیگری از پسران خوانین تشکیل نمود که به نام گارد شاهی یا (بای بچه‌ها) یاد می‌شد بر اساس امر امیر عبدالرحمن خان جهت تحکیم نظام یک تعداد دفاتر از قبیل دفاتر مالی، پُسته، رهداری (پاسپورت) کوتوالی (امنیه و پولیس)، محصول مالیات، معاش، صکوک و ده‌ها دفتر و اداره فرعی دیگر ایجاد شد. بر علاوه فعالیت‌های ذکر شده حوادث مهم دوران امیر عبدالرحمن خان را در سه بخش زیر می‌توان خلاصه نمود:

الف: خاموش کردن شورش‌های داخلی

در درس قبلی ذکر گردید موقعی که امیر عبدالرحمن خان به سلطنت رسید افغانستان مورد تجاوز انگلیس قرار داشت و حکومت مرکزی موجود نبود و در اکثر مناطق افغانستان سیستم ملوک الطوایفی روی کار آمده بود؛ زیرا مردم در شرایطی زنده گی می‌نمودند که قانون و عدالت در جامعه وجود نداشت و مردم با مشکلات زیادی مواجه بودند. یکی از اهداف عمده امیر عبدالرحمن خان تحکیم و احیای حکومت مرکزی بود تا دولت قانونی را تشکیل و حکومت‌های ملوک الطوایفی را از بین ببرد زیرا ادامه چنین وضع عواقب خطرناک با خود داشت حتی امکان تجزیه افغانستان میرفت ازینرو امیر عبدالرحمن خان برای از بین بردن ملوک الطوایفی و خطر تجزیه اقدام جدی نمود. چون حکمرایان محلی منافع خود را در خطر میدیدند حکومت نو تأسیس در سراسر افغانستان با یک تعداد شورش‌ها و مخالفت‌ها روبرو گردید؛ مانند قیام مردم بلخ، هزاره جات، منگل در پکتیا، بلوچ‌ها در چخانسور، قوم کروخیل، پنجشیر، نجراب، جدران، جمشیدی‌ها در فیروزکوه و مردم میمنه. همه این شورش‌ها در مناطق مذکور با استعمال قوه سرکوب گردید و تمام ولایات تحت کنترل اداره مرکزی قرار گرفتند.

ب: دعوت مردم نورستان به اسلام

نورستان در شمال شرق افغانستان منطقه صعب العبور است که یکی از منزوی ترین دامنه‌های هندوکش می‌باشد که نام قدیم آن (بلور یا بولر) بوده و در قدیم بنام کافرستان یاد می‌گردید، قبل از معاهده دیورند که در درس بعدی راجع به آن معلومات داده خواهد شد. (چترال) و (گلگیت) با نورستان یکجا بوده و منطقه وسیع را تشکیل میداد. سکندر یونانی، امیر تیمور گورگانی و ظهیرالدین محمد بابر خواستند به این سرزمین راه پیدا نمایند، اما نسبت سردی هوا، دره‌های صعب العبور و کوه‌های بلند پر از برف نتوانستند بدانجا سفر نمایند. مردم این منطقه بت پرست بودند، عنعنات و آیین نیاکان خود را حفظ نموده، دارای استقلال محلی بودند.

در سال ۱۸۹۱ میلادی امیر عبدالرحمن خان متوجه سرزمین مذکور گردید. به سپهسالار غلام حیدر خان چرخی که قوماندان و والی (ننگرهار و لغمان) بود هدایت داد تا مقدمات یک سفر را به نورستان مهیا سازد. نخست غلام حیدر خان چرخی برای انضمام نورستان به کشیدن راه‌های مواصلاتی اقدام نمود و برای مردم نورستان ابلاغ نمود که دولت با اعمار راه‌های مواصلاتی مشکلات شان را جهت عبور و مرور از یک منطقه به منطقه دیگر برطرف می‌سازد.

سپهسالار چرخی قبل از اینکه به سفر نورستان آغاز نماید عساکر خود را در منطقه بریکوت جابجا نمود و با مردم نورستان به تماس شده و روابط حسنه با آنها برقرار ساخت، مردم نزد او به رفت و آمد پرداختند و یک تعداد مردم به دین اسلام مشرف گردیدند اما مردم (کافور) و بعضی مناطق دیگر اسلام را نپذیرفتند؛ ولی تابعیت دولت را قبول نمودند.

در سال ۱۸۹۶م سپهسالار چرخی جاده تا اسمار و دهانه نورستان اعمار نمود و اعمار جاده دیگر از طریق نورستان الی بدخشان تکمیل گردید. او بعد از تکمیل جاده مذکور عساکر خود را به داخل نورستان سوق داد. با رسیدن عساکر دولتی مردم نورستان دو دسته گردیدند، دسته اولی از سپهسالار اطاعت نمودند و دسته دومی به دفاع برخاسته به کوه‌ها برآمدند. سخت ترین جنگ بین مدافعین نورستان و قوای دولتی در موضع (کلوم) رخ داد. تلفات عساکر دولتی درین جنگ به ۲۰۰ تن رسید و تقریباً ۲۳۰۹ نفر به اسارت گرفته شد که با عزت به کابل انتقال داده

شدند و برای ایشان خوراک، پوشاک و محل رهايشی در نظر گرفته شد. قوای دولت بسیاری مناطق نورستان را فتح نمود و امنیت در آنجا تأمین گردید.

بتخانه‌ها ویران و به عوض آن مساجد اعمار گردید و به تعداد نزده مجسمه چوبی و یک تعداد تیر و کمان به کابل آورده شد. معلمین علوم دینی از لغمان، لوگر، پروان و کاپیسا به نورستان اعزام گردیدند تا مردم نورستان تعلیمات اسلامی را فرا گیرند. تمام سفربری و فتح نورستان هشت ماه را در بر گرفت، زیرا در اول تصور میشد که الحاق نورستان مدت زیاد را در بر خواهد گرفت، اما به اثر درایت و لیاقت سپهسالار غلام حیدر خان، نورستان به مرکز ملحق و مردم آن به دین مقدس اسلام مشرف گردیدند و نام آن از کافرستان به نورستان تبدیل گردید.

ج: اشغال پنجده

امپراتوری روسیه در شمال، هند برتانوی در شرق و جنوب، ایران در غرب افغانستان موقعیت داشت و امیر عبدالرحمن خان همیشه توسط هند برتانوی و روسیه تزاری مورد تهدید قرار میگرفت. سردار محمد ایوب خان و سردار محمد اسحق خان دو رقیب امیر بودند که اولی توسط انگلیس‌ها و دومی توسط روس‌ها حمایت می‌شدند. گرچه دولت ایران برای امیر وسیله فشار نبود اما این مروج شده بود که سرداران ناراضی به ایران پناه ببرند اما امیر در مورد مناسبات با روسیه از احتیاط کار میگرفت و کوشش می‌نمود تا با روس تصادم نکند. دولت افغانستان در میان هند برتانوی و روسیه تزاری حیثیت (بفر Buffer) یا حایل را داشت بعد از اشغال مناطق آسیای مرکزی، روس‌ها بهانه جویی را پیشه نموده و میخواستند به سرزمین افغانستان پیشروی نمایند. نخستین حرکت روس‌ها انتقال شش هزار روسی تبار به منطقه (مرو) بود. در مارچ ۱۸۸۵م اوضاع آنقدر وخیم شد که ملکه انگلیس با تزار روس تماس گرفت و از تزار خواست تا از جنگ بین عساکر افغانی و روس جلوگیری نماید و احزاب مخالف در حکومت انگلیس بر حکومت انتقاد نموده که چرا جلو پیشروی روس را نمی‌گیرد. در همین موقع روس‌ها به عساکر افغانی اخطار دادند تا در منطقه (کشک) سنگرهای خود را ترک نمایند. انگلیس‌ها

در قبال حمله روس بی تفاوتی اختیار کرده و روسها به پنجاه حمله نمودند. جنرال غوث الدین خان مردانه وار جنگید تا اینکه خودش با قوای محدود خویش به شهادت رسید و پنجاه را روسها اشغال نمودند.

امیر عبدالرحمن خان بعد از بیست و یک سال پادشاهی به عمر ۷۱ سالگی در اول اکتوبر ۱۹۰۱م در اثر مریضی نقرس چشم از جهان پوشید و در بوستان سرای کابل (پارک زرنگار کنونی) به خاک سپرده شد. در زمان سلطنت او متأسفانه در بخشهای تعلیم و تربیه، کلتور، هنر و صنعت کدام کار مهم صورت نگرفت. نظام ملوک الطوائفی که به اثر تجاوزات انگلیس و نفاق شهزاده گان رویکار آمده بود، به اثر تلاش امیر عبدالرحمن خان دولت مرکزی دوباره احیا و ملوک الطوائفی که در اثر بی اتفاقی شهزاده گان و دسیسه های استعماری انگلیس به میان آمده بود محو گردید. قابل تذکر است که به موجب امضای معاهده دیورند در شرق و جنوب یک بخش سرزمین افغانستان از پیکر آن جدا گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد چگونگی به قدرت رسیدن امیر عبدالرحمن خان و گروه دوم در رابطه با الحاق نورستان با هم مباحثه نمایند.

سوالات

۱. پنجاه چگونه توسط روسها اشغال گردید؟
۲. پالیسی بفر Buffer توسط کدام کشور در افغانستان عملی گردید؟
۳. امیر عبدالرحمن خان در کدام سال به سلطنت رسید؟
۴. درباره شخصیت امیر عبدالرحمن خان مختصراً توضیح دهید.

فعالیت بیرون صنف

شاگردان در مورد اصلاحات و تحکیم اداره امیر عبدالرحمن خان مطالبی تهیه و در صنف ارائه نمایند.

عقد معاهدات

مجبوریت‌های امیر عبدالرحمن خان، عقد معاهده دیورند و پیامدهای شوم آن مطالبی است که درین مبحث پیرامون آن معلومات ارائه شده است.

معاهده دیورند: انگلیس‌ها قبل ازینکه معاهده دیورند را مطرح نمایند در ماورای سرحدات شرقی و جنوبی افغانستان اوضاع را مغشوش ساخته، در بین اقوام و قبایل پول و اسلحه توزیع مینمودند و مردم را به جنگ انداخته بعداً به بهانه میانجیگری و فرو نشاندن تشنج و خشونت، خود را مصلح و خیر خواه معرفی می نمودند و انواع دسایس و تبلیغات را جهت بی اعتبار ساختن امیر عبدالرحمن خان و دولت افغانستان به کار می بردند. در ۱۸۹۳ میلادی یک هیئت شش نفری تحت قیادت (مارتمیر دیورند) سکرتر امور خارجه برتانیا که مشتمل بود بر (الیس، داکتر فن، سمت، مکمهان، داندل و کلارک) از طریق خیبر داخل افغانستان گردیدند. در حالی که سپاه انگلیس در امتداد سرحدات شرقی و جنوبی افغانستان جابجا گردیده بود. هیئت مذکور در باغ حشمت خان با امیر عبدالرحمن خان ملاقات مختصر نمود و در شروع مذاکرات بدون مقدمه و بسیار جدی به امیر عبدالرحمن خان گفتند که امیر مجبور است عهدنامه ترتیب شده را امضا نماید، در غیر آن روابط بین دولتن قطع و جنگ شروع خواهد شد. امیر در شرایط بسیار دشوار قرار گرفت و لغزش امیر این بود که راجع به مذاکرات و متن آن به مردم افغانستان معلومات نداد. و طبق معمول بدون اخذ رای و نظریات مردم، معاهده مذکور را امضاء نمود.

متن معاهده دیورند

- ۱- سرحد شرقی و جنوبی افغانستان از واخان شروع شده و تا سرحد ایران ادامه پیدا مینماید که در نقشه ترتیب شده نشان داده شده و ضمیمه عهدنامه مذکور میباشد.
- ۲- دولت هند برتانوی به سرزمین‌هایی که مربوط افغانستان است هیچ وقت مداخله نمی نماید، و دولت افغانستان به سرزمین‌های مربوطه هندوستان نیز مداخله ننماید.
- ۳- مناطق (اسمار و وادی بالایی آن تا منطقه چنگ) مربوط افغانستان بوده. و دولت افغانستان هیچ وقت در مناطق سوات، باجور، چترال و وادی ارنوی مداخله نمی کند. و منطقه (مکل برمل) مربوط افغانستان بوده و حکومت افغانستان بالای مناطق (وزیری و داور) ادعا نمی تواند.

۴- خط سرحدی مذکور توسط هیأت برتانوی و افغانی مطابق نقشه علامه گذاری خواهد گردید.

۵- در منطقه چمن چهاونی (قرارگاه نظامی) جدید انگلیس مستقر می شود و سهم آبی که در (سرکی ننگی) که قبلاً افغانستان خریداری کرده بود از آن ها صرف نظر نموده به دولت برتانیا تسلیم گردد. درین منطقه سرحد، خط حد فاصل به حسب زیر کشیده خواهد شد، از سر سلسله کوه خواجه عمران نزدیک (شاه کوتل) که ملکیت انگلیس ها میباشد قسمی امتداد دارد که مرغه چمن و چشمه شیراوبه Shiroba مستقیماً بین قلعه چمن نو و تھانه افغانی مشهور به نام (لشکروند) می گذرد بعداً خط مذکور مستقیماً میان ستیشن ریل و کوچه میان بلاک رفته، باز بطرف جنوب گشته شامل سلسله کوه خواجه عمران میشود و تھانه گواشه Gowasha را در ملکیت انگلیس ها می گذارد و راه که به طرف شوراوک به جنوب و غرب (گواشه) میرود متعلق به افغانستان بوده، برتانیه تا به نیم راهی مذکور مداخله نخواهد کرد.

۶- شرایط این عهدنامه بین برتانیه و افغانستان قابل قبول بوده هرگاه در آینده بالای کدام فقره اختلاف جزئی بروز نماید. از طریق مذاکره دوستانه حل و فصل خواهد شد.

۷- چونکه دولت هند برتانوی از نیت نیک جناب امیر صاحب نسبت به دولت هند برتانوی اطمینان کامل دارد، لذا آرزومند است تا افغانستان را در حالت خودمختاری و استقلال ببیند. و هرگاه افغانستان به خریدن اسلحه اقدام نماید دولت برتانیه کدام اعتراض ندارد و هم نسبت امضای این قرارداد که سالانه به دولت افغانستان دوازده لک روپیه پرداخته میشد بعد از عقد قرارداد مذکور شش لک اضافه می گردد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند و راجع به مفاد معاهده دیورند بین خویش مباحثه نمایند. نتیجه مباحثه توسط نماینده گان گروه در صنف ارائه گردد.

سوالات

۱. معاهده دیورند بین کدام شخصیت ها عقد گردید؟

۲. معاهده دیورند در کدام سال عقد گردید؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان از اولیا و بزرگان، شخصیت های فرهنگی و منابع راجع به پیامدهای معاهده دیورند معلومات حاصل و در صنف ارائه نمایند.

سلطنت امیر حبیب الله خان (۱۹۰۱ الی ۱۹۱۹ میلادی)

امیر حبیب الله خان

چگونگی به قدرت رسیدن امیر حبیب الله خان، کارکردهای مهم حکومت موصوف، علل و عوامل قتل وی مطالبی است که در متن ذیل به آنها پاسخ داده شده است.

سردار حبیب الله خان پسر بزرگ امیر عبدالرحمن خان بود. موقعیکه امیر عبدالرحمن خان توسط امیر شیرعلی خان در منطقه شش گاو (شش قلعه) میان کابل و غزنی در جنگ شکست خورد، پناهنده بخارا گردید و سردار حبیب الله خان در سال (۱۸۷۲ م) در سمرقند دیده بدنیا کشود. وی به عمر ۲۸ یا ۲۹ سالگی در سال (۱۹۰۱ م) بعد از وفات پدر زمام امور را بدست گرفت.

امیر حبیب الله خان طبیعتاً شخص آرام، هوشیار، متجدد و ترقی خواه بود. گرچه به عیش و

عشرت و دربار مجلل تمایل داشت.

امیر حبیب الله خان شخصیت فرهنگ دوست بوده و تأکید مینمود که جامعه بدون فراگرفتن تعلیم و تربیه ترقی و پیشرفت کرده نمی‌تواند. اقدامات مهم موصوف گذاشتن تهداب معارف و معرفی فرهنگ جدید بود. در سال (۱۹۰۳ م) اولین مکتب به نام لیسه حبیبیه تأسیس گردید که درین مکتب برعلاوه مضامین دینی، تاریخ، جغرافیه، ریاضی، کیمیا، فزیک، هندسه، مثلثات، حکمت و حفظ الصحه تدریس میشد و چندین مکاتب ابتدایی در بعضی نقاط شهر کابل نیز ایجاد گردید.

در بخش نظامی هم مکتبی به نام حریه ایجاد شد که برعلاوه مضامین علمی در آن ارکان حرب تدریس می‌گردید، پروسه تدریس مضامین مذکور توسط معلمین افغانی، ترکی و هندی پیش برده میشد.

در بخش مطبوعات یک مطبعه در شهر کابل تأسیس شد که ماشین‌های آن توسط قوه بخار فعالیت مینمود. در مطبعه مذکور یکتعداد لوایح دولتی و جراید به چاپ میرسید. دو جریده به نام‌های (سراج الاخبار) و (سراج الاطفال) برای اولین مرتبه تأسیس و به نشرات آغاز نمود که مدیر مسئول آن محترم محمود طرزی بود و تحت نظر ایشان جراید مذکور چاپ و نشر میشد، که در بیداری و حس استقلال خواهی مردم رول بارزی داشتند از همین سبب محمود طرزی به نام پدر مطبوعات افغانستان لقب یافته است.

جاده کابل غزنی، کابل جلال آباد و لغمان احداث، چندین عراده موتر برای اولین بار جهت انتقالات از یک کمپنی بنام (مدلر) از بمبئی توسط دولت خریداری گردید و هم چندین نفر برای فراگرفتن ترمیم موتر به هندوستان اعزام شدند.

در بخش نساجی یا تکه بافی یک فابریکه پشمینه بافی تأسیس شد که با قوه بخار فعالیت

میکرد، این فابریکه سالانه برای پنجاه هزار عسکر یونیفورم نظامی تهیه مینمود و متباقی تولیدات آن به بازار عرضه می گردید. یک فابریکه کوچک تولید برق آبی در جبل السراج ساخته شد که ابتدا مقدار تولید آن کم بود، صرف ارگ را تنویر مینمود بعداً به تعداد توربین های آن افزوده شد که شهر کابل را با برق تنویر می کرد. در بخش زراعت هم یک تعداد بندها و انهار احداث گردید.

حادثه دیگر مقارن حکومت امیر حبیب الله خان وقوع جنگ جهانی اول بود، درین وقت هیأتی از حکومت آلمان وارد افغانستان گردید. لزوم دوستی دو مملکت را خاطر نشان ساخت با این هیأت عده از نماینده گان دولت عثمانی و اتریش نیز شرکت داشتند تا بدین وسیله افغانستان را با دول (محور) یعنی کشورهاییکه با آلمان همدست بودند، الحاق نمایند و انگلیس ها از ورود هیئت آلمانی هراس داشتند که مبادا افغانستان با دول محور ملحق گردد، بنا برین با روس ها معاهده نمودند که به موجب معاهده مذکور افغانستان بیطرفی خود را در جنگ جهانی اول اعلان نمود.

امیر در سال های اخیر حکمروایی خویش مورد تنفر مردم، روشنفکران و مشروطه خواهان قرار گرفته بود که به این ترتیب زمینه های سقوط حکومت وی مهیا گردید.

در اواخر سال ۱۹۱۸م امیر با تمام درباریان خود برای تفریح از جلال آباد برای صید ماهی به (کله گوش) لغمان رفتند و در آنجا در شام بیستم ماه فبروری توسط شخص نامعلوم با فیر تفنگچه به قتل رسید و جسد امیر به جلال آباد انتقال و در همانجا به خاک سپرده شد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد چگونگی به قدرت رسیدن امیر حبیب الله خان و گروه دوم در رابطه به شخصیت موصوف باهم مباحثه نموده، نتیجه مباحثه را در صنف ارائه نمایند.

سؤالات

۱. امیر حبیب الله خان در کدام سال به سلطنت رسید؟
۲. اولین جریده در کدام سال به نشرات آغاز کرد و چه نام داشت؟
۳. اولین فابریکه برق آبی در کجا و به چه ظرفیت شروع به فعالیت نمود؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان در مورد ریفورم و اصلاحات امیر حبیب الله خان از بزرگان و اولیا معلومات حاصل و در صنف ارائه نمایند.

جنبش مشروطیت

جنبش‌های مشروطیت چگونه عرض اندام نمود، اهداف و مقاصد آن حاوی کدام مطالب بود و با چه سرنوشت مواجه گردید؟ درین درس شاگردان به این مطالب آشنا می‌شوند.

در شروع سلطنت امیر حبیب الله خان برای نخستین بار معارف مروج و نشر فرهنگ جدید آغاز گردید. یک تعداد مکاتب محدود تشکیل و در بخش نشر فرهنگ جدید دو روزنامه منتشر شد و در مطبعه چاپ کتب آغاز گردید.

امیر حبیب الله خان بعد از امضای معاهده ۱۹۰۵ میلادی با انگلیس خود را خاطر جمع احساس مینمود، اما به موجب این قرار داد انگلیس و روس در شروع جنگ جهانی اول هراس داشتند که مبدا افغانستان با قوای (محور) یا ممالک که با دولت آلمان متحد بودند، ملحق گردد فلذا انگلیس‌ها افغانستان را تحت الحمايه خود قرار دادند که بدین ترتیب استقلال افغانستان سلب گردید.

وضع اداری در شروع سلطنت امیر حبیب الله خان نسبتاً خوب بوده و مردم تصور می‌کردند که به زودی بهبود بیشتر خواهد یافت، اما بعداً صلاحیت‌های اداری و زمام امور افغانستان به دست چند نفر محدود قرار گرفت، مراجع اداری به فساد ملوث شد و فساد اداری به اوج خود رسید و امیر در عیش و عشرت دربار فرو رفته از اوضاع مملکت بی‌خبر بود. روند کند رشد و انکشاف جامعه، سلب شدن استقلال، افزایش فساد اداری، بی‌عدالتی و وضع مالیات کمر شکن بر مشکلات مردم افزود.

روشنفکران وضع بحرانی مملکت را دیده رنج می‌بردند و برای حل این مشکل در صدد آن برآمدند تا مردم افغانستان را چطور نجات دهند بالاخره تصمیم گرفتند تا مطلق العنانی دولت

را به مشروطیت تعویض نمایند.

روشنفکران به دور اصلاح طلبان دربار جمع شده و خواهان اصلاحات یا ریفورم در داخل دولت شدند. روشنفکران دربار عبارت بودند از محمد ولی خان دروازی، میرزمان خان، میر یار بیگ خان دروازی، پادشاه میر خان لوگری، نظام الدین خان ارغندیوال و لعل محمد خان کابلی. بعداً یک تعداد جوانان دیگر مانند جوهر شاه خان، لعل محمد خان، پادشاه میر خان، نظام الدین خان و میر زمان خان با حلقه سیاسی دیموکرات‌های خارج دربار یکجا شدند، کتب و جراید خارجی در اختیار ایشان قرار می‌گرفت و به مسایل سیاسی، اجتماعی و اوضاع داخلی و خارجی علاقه می‌گرفتند.

لیسه حبیبیه به مرکز روشنفکران تبدیل گردیده بود. در بین روشنفکران (رادیکا ل‌ها) یا افراطیون نیز وجود داشت که حتی خواهان کودتا هم بودند. دسته دیگر روشنفکران خارج حلقه دربار و در لیسه حبیبیه فعالیت مینمودند. روشنفکران دربار، روشنفکران مستقل و جدا از لیسه حبیبیه، با معلمین و کارمندان لیسه مذکور ائتلاف نمودند و یک حزب سیاسی بنام (جمعیت سری ملی) را ایجاد کردند که مرام نامه حزب مذکور تبدیل مطلق العنانی به حکومت مشروطه، حصول استقلال، معارف متوازن و نشر تمدن و فرهنگ جدید در افغانستان بود.

حزب مذکور به گروپ‌های ده نفری تحت رهبری یکی از مؤسسين تقسیم گردید و برای اینکه فعالیت‌های حزب افشا نگردد، اعضای حزب یکدیگر خود را نمی‌شناختند. جلسات حزبی خیلی محرمانه شبانه بنام مهمانی توسط رؤسای گروپ‌ها دایر می‌گردید و در جلسات راجع به امور حزب فیصله‌ها صورت می‌گرفت و جلسات عمومی در فاصله‌های طولانی دایر شده و تصامیم جدید اتخاذ می‌گردید.

رئیس یکی از حلقه‌های عمده حزب تاج محمد خان بلوچ پغمانی، جوهر شاه خان غوربندی و میر سید قاسم خان لغمانی، و اعضای مسلمانان هندی حزب که همه معلمین لیسه حبیبیه بودند در یکی از جلسات حزب فیصله نمودند تا نخست امیر حبیب الله خان بدون اینکه از موجودیت

حزب آگاه گردد تشویق شود تا خودش در پیاده نمودن پروژه نشر فرهنگ و تأسیس معارف سرتاسری راضی و همکاری نماید. یک کاپی مرام نامه حزب نزد تاج محمد پغمانی موجود بود که با اسناد دیگر در منزل خود نگهداری می نمود. برادرش محمد شریف که از مخالفین افکار سیاسی بوده و از طرفداران دولت محسوب می گردید، همراهی تاج محمد خان در یک منزل رهایش داشت او مصوبه مذکور را از بین اسناد تاج محمد خان به دست آورد و آنرا به شخص امیر حبیب الله خان تقدیم کرد.

در زمستان (۱۹۰۹م) هنگامیکه امیر مصروف تفریح در جلال آباد بود، محمد عظیم خان کارمند فابریکه حربی و ملا منهاج الدین معلم خصوصی شهزاده کبیر خان، فهرستی از تمام اعضای حزب ترتیب نمودند و ملا منهاج الدین فهرست را با راپور تهیه شده به امیر حبیب الله خان تقدیم کرد و در راپور چنین تذکر داده شده بود که هدف (حزب سری ملی) کشتن امیر و تأسیس حکومت مشروطه میباشد و در کابل چنین شایعه بود که افشاگری توسط هندی های داخل حزب صورت گرفته بود. مردم چنین استدلال مینمودند که اعضای هندی حزب میخواستند نخست جنبش استقلال و مشروطه خواهی را خفه نمایند و ثانیاً کشور افغانستان را به نفع انگلیس ها عقب انداخته و امیر را از تأسیس معارف و نشر فرهنگ جدید دل سرد بسازند و به حکم امیر چهل نفر از اعضای حزب اعدام و تعدادی هم زندانی شدند. بعد از مدتی یک تعداد زندانیان آزاد شده اما روشنفکران مشروطه خواه بکلی سرکوب نگردیده دوباره گروه های کوچکتر تشکیل نمودند که مخفیانه فعالیت می نمودند.

در سال (۱۹۱۸م) بعد از سرکوب شدن مشروطه خواهان (عبدالرحمن لودی) محرر سراج الاخبار و عضو جنبش مشروطیت که شخص (رادیکال) یا افراطی بود در شب جشن سالگرد امیر حبیب الله خان با تفنگچه یی در بام دوکان متصل کوچه قاضی (شور بازار) در انتظار موتر حامل امیر نشست (آن وقت شاه معمولاً در شب های جشن و چراغان کابل بازارهای ارگ و چوک شور بازار را عبور میکرد) همینکه موتر امیر مقابل دوکان مذکور رسید عبدالرحمن

بالای موتر امیر فیر نمود، مرمی به موتر اصابت کرد اما موتر به سرعت گذشت و امیر نجات یافت و فردای آن شب عبدالرحمن لودی توسط قوای امنیتی گرفتار و در ارگ شاهی زندانی گردید. امیر مسئولیت اعدام او و همکارانش را به گردن نگرفت که بعداً در سال (۱۹۱۹م) عبدالرحمن لودی با سایر روشنفکران دیگر از زندان آزاد شده، من حیث مامورین دوره امانیه در وظایف دولتی تقرر حاصل نمودند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان در صنف به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول در مورد زمینه‌های ایجاد مشروطیت و گروه دوم در مورد اهداف این جنبش باهم مباحثه نموده، نتیجه آن را در صنف ارائه نمایند.

سوالات

جنبش مشروطیت را کدام شخصیت‌ها رهبری می نمودند؟
اعضای برجسته این جنبش را کدام شخصیت‌ها تشکیل می داد؟
امیر حبیب الله خان چگونه از مرام این جنبش آگاهی حاصل نمود؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان در صورت دسترسی به منابع و مآخذ راجع به عواقب ناگوار سرکوبی جنبش مشروطیت معلومات حاصل نموده و آنرا در صنف ارائه نمایند.

پادشاهی امیر امان الله خان و نقش او در استرداد استقلال کشور (فبروری ۱۹۱۹ - جنوری ۱۹۲۹ م)

امیر امان الله خان

شخصیت امان الله خان، چگونگی به قدرت رسیدن وی، نقش موصوف در استرداد استقلال و عقد معاهدات دولت امانیه با انگلیس ها که موجب به رسمیت شناختن استقلال افغانستان گردید مطالبی اند که درین درس با آنها آشنایی حاصل می نماید.

امیر حبیب الله خان در ۲۱ فبروری ۱۹۱۹ در شکارگاه کله گوش لغمان به قتل رسید و روز دوم کشته شدن وی، نصرالله خان برادر امیر، در جلال آباد و امان الله خان پسرش در کابل اعلان سلطنت کردند، بدینوسیله همزمان در کشور دو حکومت بوجود آمد، چون علاقه و طرفداری مردم و درباریان از امان الله خان زیاد بود، موقف وی را نسبت به نصرالله خان مستحکمتر ساخت بناءً نصرالله خان از ادعای سلطنت دست کشید و امان الله خان سلطنت خود را طی اعلامیه های مفصل چاپی با اهداف و برنامه های خویش در رابطه به استقلال کشور به مردم افغانستان اعلان کرد برخی از نقاط اعلامیه پادشاهی امان الله خان به شرح ذیل است:

«ای ملت معظم افغانستان! من هنگام شهادت پدر و کالت سلطنت را در کابل داشتم و اکنون به اصالت آن بار سنگین امانت را متوکلاً و معتصماً بالله به عهده گرفتم. وقتیکه ملت بزرگ من

تاج شاهی را بر سرم نهاد، من عهد بستم که بایستی دولت افغانستان مانند سایر قدرت‌های مستقل جهان، در داخل و خارج کشور آزاد و مستقل باشد، ملت افغانستان در داخل کشور آزادی کامل داشته و از هرگونه تجاوز و ظلم محفوظ و مردم فقط باید مطیع قانون باشند و بس. کار اجباری و بیگار در تمام رشته‌ها ممنوع و ملغاست. حکومت ما در افغانستان اصلاحات خواهد نمود که ملت و مملکت ما بتوانند در بین ملل متمدن جهان جای مناسب و مقام خود را حاصل نمایند. من در اجراءات امور کشور مشورت را به حکم و شاورهم فی الامر رهبر قرار خواهم داد. «ای ملت عزیز و ای قوم باتمیز در حفظ دین و دولت و ملت خود بیدار و در نگهبانی وطن خویش هوشیار باشید. من از خداوند تعالی برای شما و اهل اسلام و کلیه بنی نوع انسان خیر و سعادت می‌خواهم...».

امان الله خان برای حصول استقلال، جهاد را اعلان نمود طبقات مختلف کشور برای تحقق این هدف متحد گردیده و بالاخره در سیزده اپریل ۱۹۱۹م افغانستان به رهبری شاه امان الله خان اعلان استقلال کرد.

شاه امان الله از استقلال افغانستان به دولت انگلیس اطلاع داد، چون دولت برتانیای حاضر نبود از نفوذ استعماری خویش صرف‌نظر کند و استقلال افغانستان را به رسمیت بشناسد، در جواب نامه فقط تسلیت نامه ای مبنی بر فوت پدرش فرستاد و از استقلال هیچ تذکری بعمل نیاورد.

امان الله خان بخاطر اینکه موضوع به رسمیت شناختن استقلال افغانستان را به کرسی بنشاند عساکر افغانی را در نقاط مختلف مرز هند برتانوی اعزام و متمرکز ساخت و برای کسب استقلال سیاسی افغانستان جنگ سوم افغان و انگلیس صورت گرفت. سوقيات نیروهای افغانی در جبهات سه گانه کشور (خیبر، پکتیا و قندهار) که قبلاً تذکر یافت علیه تجاوز گران انگلیسی آغاز گردید.

الف - مذاکره صلح راولپندی ۱۸ اگست ۱۹۱۹ میلادی

انگلیس‌ها بعد از جنگ با افغانستان ترجیح دادند که با دولت افغانستان کنار بیایند و مسایل را در پشت میز مذاکره حل کنند، لذا بعد از مبادله یک تعداد مکاتیب بین حکومتات یک هیئت صلح به ریاست علی احمد خان وزیر داخله عازم راولپندی شد و با سر گران Sir Grant رئیس هیأت برتانیای در کنفرانس اشتراک نمود و بعد از چندین جلسه بالاخره معاهده صلح راولپندی بین دولتمندان به امضاء رسید. مگر مفاد این قرار داد به نفع انگلیس و به ضرر افغانستان تمام شد.

ب- مذاکره مونسوری ۱۹۲۰ میلادی

چون کنفرانس صلح راولپندی به ضرر افغانستان به امضا رسیده بود دولت افغانستان از حکومت برتانیا امضای یک معاهده کامل به اساس حقوق مساوی را مطالبه نمود. بالاخره

قصر دارالامان

به تاریخ ۹ مارچ ۱۹۲۰م دولت انگلیس از امیر دعوت کرد تا هیأت افغانی را به مونسوری اعزام دارد. هیأت افغانی به ریاست محمود طرزی وزیر خارجه افغانستان و نماینده برتانیا جلسات شانرا در مونسوری آغاز کردند. مذاکرات مذکور تقریباً سه ماه دوام نمود اما نتیجه نداد و هیأت افغانی بعد از مذاکرات خسته کن و طولانی بدون

آنکه کدام قراردادی امضا کرده باشد به کابل عودت نمود؛ ولی انگلیس ها بعدها دیدند که افغانستان با ممالک دیگر روابط دیپلماتیک را آغاز کرده است بناءً در پی آن شدند تا هیأت به افغانستان فرستاده و مذاکره را مجدداً از سر گیرند.

ج- معاهده کابل ۲۲ نوامبر ۱۹۲۱ میلادی

هیأت برتانوی به سرکردگی سرهبری دابس وارد کابل شد و مذاکرات خویش را با وزیر خارجه افغانستان محمود طرزی آغاز کرد مذاکرات تقریباً یازده ماه طول کشید، چون تقاضا و خواسته های هردو جانب در تقابل قرار داشت نزدیک بود که مذاکرات طولانی یازده ماهه قطع شود. سرانجام معاهده کابل در ۲۲ نوامبر ۱۹۲۱ به امضای رسید و دولت انگلیس استقلال افغانستان را به رسمیت شناخت و دولتین به تبادله سفرا بین کابل و لندن موافقت کردند. ایجاد دولت مستقل افغانستان در عرصه سیاست خارجی ضربه مرگ باری بر مواضع استعماری انگلیس در شرق میانه و شرق نزدیک وارد کرد و در روند مبارزه تاریخی ضد استعماری در آسیا تأثیرات عمیق وارد نمود.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به اعلامیه‌های شاه امان الله خان و گروه دوم در مورد چگونگی و حصول استقلال کشور با هم گفتگو نمایند.

سؤالات

۱. امیر حبیب الله خان به کدام تاریخ و در کجا به قتل رسید؟
۲. کدام عوامل باعث شد تا نصرالله خان از ادعای سلطنت دست بکشد و زمینه برای به قدرت رسیدن شاه امان الله خان مساعد گردد؟
۳. در رابطه به اعلامیه‌های شاه امان الله خان مختصراً معلومات دهید.

فعالیت بیرون صنف

شاگردان راجع به شخصیت شاه امان الله خان از معلمین و استادان خویش معلومات را بدست آورده و چند شاگرد آنرا در صنف به دیگر همصنفان قرائت نمایند.

استرداد استقلال کشور و جبهات سه گانه نبرد

درین درس با چگونگی استرداد استقلال افغانستان و اهمیت جبهات سه گانه نبرد که به شکست انگلیس ها و متارکه منجر شد آشنا می شوید.

قبل از اینکه در باره جبهات استرداد استقلال در مقابل انگلیس یادآوری کنیم، تذکر یک مطلب ضروری است و آن اینکه ما تنها استرداد استقلال را منحصر همین جبهات سه گانه مقید نسازیم. حقیقت روشن این است که در استرداد استقلال هر منطقه در مقابل انگلیس به یک سنگر حفظ استقلال و دفاع تبدیل شده بود، مگر شکست قطعی به همت و فداکاری آنده افغانها بعمل آمد که تحت رهبری دولت امانی در جبهات مذکور می جنگیدند.

دولت امانی از آغاز زمامداری خود به حکمرانان انگلیسی در هند خاطر نشان ساخت که دولت جدید افغانستان تداوم ارتباطات را تحت معاهدات قبلی نمیخواهد، اعلیحضرت امان الله خان در سوم مارچ مکتوبی را به نائب الحکومه انگلیسی در هند لارد چلسفورد فرستاد. در نامه ذکر شده بود که در معاهده ۱۹۰۵م تجدید نظر صورت گرفته و استقلال افغانستان توسط انگلیس ها به رسمیت شناخته شود. دولت امانی بدون اینکه به جواب مکتوب مذکور منتظر

بماند، با یک‌کده کشورها و از جمله با اتحاد شوروی ارتباط خویش را تأمین نمود. همزمان به آن آماده‌گی جنگ استقلال را علیه انگلیس آغاز کرد. در این اثنا شورای دفاع از کشور تشکیل گردید و برای حملات قاطعانه در جنوب، جنوب غرب و شرق افغانستان آماده‌گی روی دست گرفته شد.

جبهه شرق: تلاش‌ها برای استرداد استقلال کشور از ابتدای زمامداری دولت امانی آغاز گردیده بود، مگر در ماه اپریل کوشش‌های منظم قوت‌های افغانی قویتر و سریعتر شد. نخستین حرکت قوای افغانی در سنگر شرقی با رسیدن سپه سالار صالح محمد خان و قوت‌های منظم آن به جلال آباد شروع شد. همزمان قوت‌های مردمی و جوانان داوطلب به این صفوف پیوستند. در سنگر شرقی در سوم ماه می جنگ با یک حمله ناگهانی قوت‌های افغانی آغاز گردید. این حمله آنقدر نیرومند و سریع بود که فضای ترس را در میان لشکر یان انگلیسی ایجاد کرد و انگلیس‌ها به عقب نشینی مجبور شدند. قوای افغانی در طی یک هفته جنگ قوای انگلیسی را از کنار ننگرهار تا پیشاور طوری عقب زد که توان بازگشت در آنها باقی نماند. در دهلی و لندن سیاست دانان و نظامیان انگلیس حملات ناگهانی، و فتوحات پی در پی افغانها را سرآغاز شکست بزرگ برای منافع انگلیسها در آسیا تلقی کردند، لذا حملات متقابل را آغاز نمودند آنها از تمام امکانات زمینی و هوایی خود استفاده کردند و به وسیله بمباردمان سنگین مورا ل قوای شکست خورده خود را بلند کردند و به این ترتیب جلو پیشروی قوای افغانی را گرفته و آنها را تا سرحد تورخم به عقب نشینی مجبور ساختند، انگلیس‌ها از یکطرف راه‌های لوژستیکی را مسدود ساخته و از طرف دیگر شهرهای جلال آباد و کابل را به گونه بمباردمان کردند که تعدادی زیادی از اطفال و سالخورده گان که در شهرها باقی مانده بودند به شهادت رسیدند. این بمباردمان آنقدر شدید و سنگین بود که یک‌کده از مامورین بلندرتبه دولت امانی درخواست نمودند تا پایتخت را از کابل به یک جای مصون انتقال داده شود، مگر اعلیحضرت امان الله خان این پیشنهاد را نپذیرفت و رهبری جنگ را تا مرحله پیروزی از کابل به عهده گرفت.

جبهه جنوب: سوقيات جبهه جنوب کشور تحت رهبری سپه سالار محمد نادر خان پیشبرده می شد، به اساس فیصله دولت امانی سپه سالار محمدنادر خان با قوای منظم در بیست و چهارم ماه اپریل به گردیز رسید. در گردیز جوانان داوطلب از اقوام مختلف به دور نادر خان جمع شدند. سپه سالار محمدنادر خان برای تنظیم و ترتیب قوای خود برای دو هفته در گردیز باقی ماند. در چهاردهم ماه می در تمام پکتیا نقاره استقلال بصدا درآمد و قوای افغانی به سنگرهای انگلیس حمله کردند. انگلیس ها به شکست مواجه شده مراکز نظامی خود را یکی پی دیگر از دست میدادند. قوت های افغانی قلعه تل، وانه و تمامی مراکز نظامی انگلیسی را تصرف کردند. مگر در اثر حمله قاطعی که در ۲۶ ماه می بوقوع پیوست، دشمن توان و امید خود را از دست داد، بنا بر آن انگلیس ها در سوم ماه جون از دولت امانی خواهان متارکه و آتش بس شدند.

جبهه جنوب غرب: در جنوب و غرب کشور سوقيات تحت رهبری اعتمادالدوله سردار عبدالقدوس خان پیش برده می شد و برای جنگ استقلال مردم مناطق مختلف حوزه جنوب غرب در حالت آماده باش و منتظر امر مرکز بودند. اعتمادالدوله برای تنظیم امور جنگ با انگلیسها از کابل به قندهار حرکت نمود. در زمان ترک کابل تعدادی محدودی با او همراه بودند مگر تا میدان وردک و غزنی تعداد لشکر مردمی اعتمادالدوله به هزاران نفر رسید. با ورود به قندهار، جوانان داوطلب با ایشان یکجا شدند و تعداد لشکر به ده ها هزار تن رسید. در قندهار هنوز ترتیب و تنظیم قوت ها تکمیل نبود که عساکر انگلیسی بر محافظین افغانی در سپین بولدک و پشین حمله ناگهانی نموده و در یک جنگ نابرابر محافظین افغانی به شهادت رسیدند. با شنیدن این خبر مردم قندهار به شمول جوانان داوطلب احساساتی شده و به سردار عبدالقدوس خان این موقع را ندادند تا قوت های خود را ترتیب و تنظیم کند بناءً بدون تأخیر در ۲۶ ماه می به مراکز نظامی دشمن هجوم بردند، مگر عساکر انگلیسی قبل از آنکه در مقابل شمشیر افغانان مقاومت کنند، پیش از این مراکز خود را تخلیه کرده بودند. قوت های افغانی متواتر سنگرهای مستحکم انگلیسها را تصرف کردند و تا شهر کویته تمام

منطقه را از موجودیت دشمن پاک سازی نمودند. وقتی که افغان‌های فاتح به شهر کویته رسیدند، انگلیس‌ها از دولت امانی درخواست متارکه و آتش بس نمودند و در سوم ماه جون آتش بس در بین دولتین برقرار شد و همزمان با آن روند دیپلماتیک پذیرفتن استقلال افغانستان آغاز گردید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به ضرورت ایجاد محاذ سه گانه و گروه دوم در مورد پالیسی انگلیس در قبال افغانستان معلومات حاصل نموده و آنرا در صنف ارایه نمایند.

سؤالات

۱. نقش نادرخان را در پیشرفت محاذ پکتیا چگونه ارزیابی می کنید؟
۲. صالح محمد خان در کدام جبهه توظیف گردیده بود و چه دستاورد داشت؟
۳. قلعه تل چگونه فتح شد؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان از روی منابع و مآخذ راجع به پیامدها و عواقب نبردهای جبهات سه گانه معلومات حاصل و در صنف ارایه نمایند.

اصلاحات (۱۹۲۱ - ۱۹۲۸ م)

محمود طرزی

اصلاحات و کارکردهای عمده دولت امیر امان الله خان مطالبی است که درین درس به آن آشنایی شوید.

از آنجایی که شاه امان الله خان از محبوبیت زیاد در بین اکثریت مردم برخوردار بود با پشتیبانی و حمایت آنها به آوردن یک سلسله اصلاحات اقدام نمود. این اصلاحات و تحولات شامل دو مرحله بود:

مرحله نخست که از سال ۱۹۱۹ الی ۱۹۲۴ دوام کرد. در این مرحله مردم افغانستان که خواهان پیشرفت بودند از اصلاحات جدید استقبال نمودند.

مرحله دوم اصلاحات که از ۱۹۲۴ الی ختم نظام امانی را در بر میگرفت بنا بر یک سلسله عوامل داخلی و خارجی جنبه عملی پیدا نکرد. شاه امان الله خان میخواست به زودترین فرصت برنامه‌های عمرانی و انکشافی مبنی بر داشتن شهرها، قصرها و عمارات، و تفریح گاه‌ها، فابریکات و مردم آراسته با تمدن و فرهنگ جدید داشته باشد، نامبرده در پرتو همین اهداف در راه رسیدن به آن بدون در نظر داشت واقعیت‌ها و وضعیت فرهنگی جامعه از عجله و شتابزده گی کار گرفت که عواقب ناگوار را در قبال داشت.

یکی از تحولات بسیار مهم مرحله اول اصلاحات، تصویب نخستین قانون اساسی افغانستان در سال ۱۹۲۳م در لویه جرگه (۸۸۲) نفری در جلال آباد بود که بعداً این قانون در لویه جرگه پغمان در سرطان سال ۱۹۲۴ تأیید و توشیح گردید.

قانون اساسی که نخستین قدم در برنامه اصلاحات امان الله خان شمرده می شد نظام شاهی مشروطه را تثبیت نمود. مهمترین اصلاحات دیگر در زمینه اقتصادی بود؛ چون در نتیجه جنگ در برابر انگلیسها به خاطر استقلال کشور در ۱۹۱۹م خزینه دولتی کشور کاملاً تخلیه گردیده بود. ضرور بود که ذخایر پولی، که بدون آن، عملی کردن هیچ یک از تحولات در کشور ممکن نبود، بوجود آید. روی همین منظور شاه امان الله خان ریفورم و برنامه های اصلاحات اداری و مالی را آغاز کرد.

امور مالی و اقتصادی

شاه امان الله خان در مرحله نخست تطبیق اصلاحات به موانع روبرو نگردید، موصوف فشار تحمیل مالیات را بر ملت تخفیف بخشید. مالیات اراضی را از جنس به نقد عوض نمود و تمام افراد مالیه دهنده مستقیماً و بدون وساطت خان و ملک با دفاتر مالی دولت در ارتباط شدند، برای مالیه مواشی قانونی به نام «محصول مواشی» وضع شد.

برای تنظیم امور مالی ادارات، در کابل مکتبی بنام «اصول دفتر داری» ساخته شد که فارغان آن به صفت مامورین مالیه کشور گماشته می شدند و به این ترتیب امور حسابی کهنه دولت به سیستم عصری تبدیل شد. مکتب حکام در مرکز تأسیس شده و فارغان آن به حکومت های محلی مقرر می شدند.

تجارت نیز وسعت یافت، تعدد تعرفه های گمرکی داخلی لغو شد و در نتیجه این ریفورم انکشاف سرمایه داری تسریع گردید، محاکم شرعی و معاملات تجارتي بوجود آمد و شرکت ها و کمپنی های تجارتي در کابل تأسیس گردید.

دولت امانیه در صدد ساختن فابریکه ها و تمديد خط آهن در افغانستان شد و با دو شرکت جرمنی و فرانسوی قراردادها صورت گرفت که طبق آن در مدت ده سال خط آهن از جنوب به شمال افغانستان امتداد می یافت.

تمديد لین تیلگراف و تلیفون از مرکز به ولایات کشور زیر دست گرفته شد، استیشن های در پغمان و جلال آباد و قندهار زیر کار قرار گرفت، کارخانه های ترمیم موتر و پرزه سازی، صابون، عطریات، نختابی، پارچه بافی، پنبه، روغن کشی و نجاری در قندهار، هرات و مزار

شریف تأسیس شد. پُسته هوایی داخلی بین کابل و مزارشریف، و پُسته خارجی بین اتحاد شوروی و افغانستان، ایران و ترکیه ایجاد گردید. بند غازی و بند سراج غزنی تکمیل شد، برای استخراج معادن لاجورد بدخشان، نفت هرات، زغال سنگ، گوگرد، سرب، ابرک، تباشیر و غیره پروگرامها روی دست گرفته شد؛ همچنان پلان تأسیس فابریکه ذوب آهن تحت بررسی قرار گرفت.

در نتیجه این ریفورم عایدات دولت نسبت به سابق بیشتر از دو چند بالا رفت و سالانه از ۸۰ به ۱۸۰ میلیون روپیه افزایش یافت؛ همچنان سیستم واحد اوزان متریک بوجود آمد و واحد پول از روپیه به افغانی عوض شد.

اداره

دولت از همه بیشتر متوجه تحکیم ثبات و وحدت ملی افغانستان گردید و این وحدت ملی بر محور برادری، تساوی حقوق مردم افغانستان استوار بود. مطابق ماده هشت قانون اساسی همه افرادی که در افغانستان زنده گی می کنند صرف نظر از مسایل دینی و مذهبی تبعه کشور گفته میشوند نظام سیاسی و دولت از آزادی شخصی افراد حمایت می کند. هیچ کس بدون امر شرعی و مجوز قانونی توقیف و مجازات نمی شود. تبعیض از نظر نژاد، مذهب و قبیله از بین رفته و به تمام ملت حق مساوی داده شد.

دستگاه دولت به سه قوای (قوه اجرائیه، مقننه و قضائیه) تقسیم گردید. دولت امانیه جهت دفاع از حریم کشور قوای هوایی را تشکیل داد که مشتمل بر ۱۱ فروند طیاره میگردد و ۶۵ نفر شاگرد برای تحصیل درین رشته به روسیه، فرانسه و ایتالیا اعزام گردیدند. یک عده دیگر برای تحصیل در رشته های نظامی به اتحاد شوروی و ترکیه فرستاده شدند. فابریکه حربی کابل تقویه گردید و مهمات جنگی وارد شده مانند توپ های دافع هوا و موترهای زره پوش داخل قوای نظامی شد.

در کابل اداره رادیو ساخته شد و شهر با برق تنویر گردید. از نظر صحی در کابل و ولایات شفاخانه های ملکی و نظامی ایجاد شد و در مرکز شفاخانه مستورات و در پغمان سناتوریم ساخته شد. ماشین های اکسیری به کابل وارد شد و جای برای رهائش بیماران روانی و دارالایتام تأسیس گردید.

معارف و امور فرهنگی

طبق ماده ۶۸ قانون اساسی، معارف رایگان و اجباری گردیده تعداد زیاد مکاتب در مرکز و ولایات کشور بنیاد گذاشته شد. در پایتخت بر علاوه مکتب حبیبیه، لیسه امانیه تأسیس

گردیده؛ اولی به کمک فرانسویها و دومی به همکاری آلمانی‌ها بوجود آمدن. همچنان در مرکز و ولایات کشور اضافه تر از ۳۲۲ باب مکتب و یک باب دارالمعلمین در هرات ساخته شد، تعداد متعلمین ابتدایی تا سال ۱۹۲۷م به ۵۱ هزار نفر رسید. در دورهٔ ثانوی و مسلکی سه هزار متعلم تحصیل میکردند. و صدها نفر محصل به کشورهای اتحاد شوروی، جرمنی، فرانسه، ایتالیا و ترکیه برای تحصیل فرستاده شدند.

همچنان یک کتابخانه ملی تأسیس شد که امروز به نام کتابخانهٔ عامه معروف است. در کنار این کارها یک سینما در شهر کابل و یک تیاتر در پغمان ایجاد شد و سیزده جریده و مجله به مصرف دولت در کابل و ولایات منتشر می‌شد؛ مانند: جریدهٔ ارشادالنسوان، جریدهٔ اتحاد مشرقی، روزنامهٔ افغان، مجلهٔ معارف، جریدهٔ امان افغان، جریدهٔ بیداری، روزنامهٔ حقیقت و غیره مطبوعات داخلی آزاد شد و برای نشر جریده و روزنامه‌های شخصی زمینه مساعد گردید که میتوان به گونهٔ مثال از جریدهٔ انیس، نسیم سحر و نوروز نام برد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به اصلاحات مالی و اقتصادی شاه امان الله خان و گروه دوم راجع به اصلاحات اداری نامبرده بین هم گفتگو نمایند.

سوالات

۱. اصلاحات امان الله خان شامل چند مرحله بود؟ هر مرحلهٔ آنها با تذکر تاریخ آن بیان دارید.
۲. شاه امان الله به کدام هدف اصلاحات را آغاز کرد؟
۳. نخستین قانون اساسی افغانستان در کدام سال و در کجا به تصویب رسید؟
۴. از نظر تشکل اداره، دولت امانی بر کدام قوا استوار بود؟
۵. در اصلاحات فرهنگی امان الله خان کدام کارها در عرصهٔ معارف صورت گرفت، مختصراً شرح دهید؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان راجع به اصلاحات فرهنگی زمان شاه امان الله خان معلومات حاصل و آنها در صنف ارائه نمایند.

سفر اروپایی شاه امان الله خان غازی (۱۹۲۷م)

ضرورت سفر شاه امان الله خان، دست آوردهای سفر، عکس العمل‌ها در رابطه به سفر، سؤ استفاده نیروهای فرصت طلب از غیابت طولانی شاه، مفاهیمی است که درین متن پیرامون آن معلومات ارائه شده است.

شاه امان الله غازی در سال (۱۳۰۵ هـ ش) در مجلس عالی وزرا و شورای دولت کمبود سامان آلات و وسایل پیشرفت، ترقی و عصری کردن افغانستان را مورد غور و بحث قرار داد که باید بزرگترین و بهترین سامان آلات برای پیشرفت معارف، مطبوعات، عمران‌ات، مخابرات جدید، صنعت و زراعت افغانستان از ممالک اروپایی خریداری و مهیا گردد و برای این کار اشخاص مسلکی و کار فهم انتخاب و در فرصت مناسب به جانب اروپا اعزام گردند.

مجلس وزرا تصویب نمود که برای برآورده ساختن این همه مقاصد علمی و فنی، خود شخص شاه ریاست هیأت را عهده دار شود؛ زیرا که نامبرده از جمله بزرگترین و منورترین افراد معارف خواه بود. و از طرف دیگر چون از سال (۱۳۰۱ هـ ش) به بعد دعوت نامه‌های رسمی از طرف چندین کشور مواسلت و خواهش شده بود که پادشاه افغانستان از کشورهایشان دیدن نماید همین بود که شاه امان الله خان همراه با ملکه ثریا و اعضای عالی رتبه دولت عازم اروپا گردیدند و در اوایل برج دسامبر سال ۱۹۲۷م مطابق ماه قوس (۱۳۰۶ هـ ش) بعد از مراسم وداعیه از کابل به جانب قندهار حرکت نمود و بعد از پذیرایی گرم مردم در قندهار به طرف چمن و بعداً از راه کویت به شهر کراچی مواسلت نمودند. در جریان اقامت در کراچی

از میدان هوایی و فابریکه ترمیم طیاره، دیدن به عمل آوردند. طبق پروگرام رسمی عازم بندر بمبئی گردیدند. چون شخص شاه با زبان‌های ترکی و فرانسوی آشنایی داشت تعداد ترجمان‌ها نیز با ایشان همراه بودند و همچنان سفرا و نماینده گان افغانی در خارج کشور مطابق پروگرام وظایف معین داشتند تا که از این لحاظ به کدام مشکل مواجه نگردند.

شاه امان الله خان بعد از رسیدن به بمبئی از طرف مسلمانان، افغان‌های مقیم هند و هندوها که به دو طرف جاده‌ها صف بسته بودند با صداهای بلند، (غازی پادشاه زنده باد) استقبال شد و مردم آنقدر جذبات از خود نشان دادند که انگلیسها را سخت پریشان ساخت بخاطری که شاه امان الله خان در جهان اسلام از محبوبیت خاص برخوردار بود. شاه غازی در تمام گفتارهای خود از آزادی مردم هند و سایر ملل محروم از استقلال صحبت می‌نمود. شاه امان الله خان در جریان اقامت شان در هند به مردم آن کشور چنین خطاب نمود: «آزادی بخشیده نمیشود، بلکه به نیرو و ضرب شمشیر به دست آورده می‌شود.»

شاه امان الله خان بعد از دیدار با زعماء و انجمن‌های هند، به عدن و از آنجا به مصر سفر نمود که از طرف فواد اول پادشاه مصر و مردم آن کشور استقبال گردید. بعد از دیدن و مشاهده آبادات تاریخی آن کشور به اسکندریه رفت و از طریق بحیره مدیترانه عازم ایتالیا شد، در روم پذیرایی خوبی از امان الله خان صورت گرفت و با ویکتور امانیول پادشاه، ملکه و ولیعهد ایتالیا ملاقات کاری نمود. پادشاه ایتالیا در نطق خود کارهای خستگی ناپذیر شاه امان الله خان را توصیف و تمجید کرد و خواستار روابط دوستانه با افغانستان شد و شاه امان الله بعد از ایتالیا جانب فرانسه را در پیش گرفت که از طرف رئیس جمهور فرانسه استقبال گرم شد و در آنجا پیرامون موضوعات مورد علاقه از قبیل خریداری طیارات، تفنگ، مهمات و پذیرفتن طلاب افغانی جهت فراگرفتن تحصیلات در فرانسه، اعزام معلمین لایق به مکتب استقلال و ادامه همکاری در قسمت حفريات باستان شناسی و سایر ضرورت‌های علمی و تخنیکي توافق صورت گرفت و هم از دولت فرانسه تقاضا گردید تا یک موزیم در کابل به سلیقه فرانسوی اعمار و تأسیس گردد. از بزرگترین افتخاراتی که شاه امان الله خان در سفر فرانسه حاصل کرد این بود که شاروال پاریس در مورد چنین اظهار نمود: «تحفه قابل شان شما را نداریم که تقدیم کنیم؛ لهذا شهر پاریس را در خدمت تان تقدیم میکنم» و دیگر اینکه چپرکت خواب ناپلیون را جهت استراحت شاه امان الله خان گذاشتند.

شاه امان الله خان از آنجا به بروکسل، بلژیک و سویس سفر نمود متعاقباً عازم آلمان شد و در آنجا از طرف رئیس جمهور آلمان (فون هنون بورگ) و اراکین دولت پذیرایی گردید. همچنان

در کشور آلمان از دهمین سالگرد استقلال افغانستان تجلیل به عمل آمد و یک فروند طیاره از طرف کشور آلمان به شاه امان الله خان هدیه داده شد.

شاه امان الله خان بعد از سفر آلمان به انگلستان رفت و در آنجا از طرف پادشاه انگلیس (جارج پنجم) و ملکه آن کشور استقبال و پذیرایی گردید و امان الله خان در لندن قوای هوایی انگلیس را مشاهده نمود همچنین از پوهنتون آکسفورد و بعضی محلات دیگر نیز دیدن نمودند که از طرف پوهنتون مذکور دکتورای افتخاری حقوق برای شاه اعطا گردید. این اولین شخصیت افغانی بود که به اخذ دکتورای افتخاری حقوق نایل آمد.

شاه امان الله خان به تعقیب سفر انگلستان به روسیه شوروی سفر نمود و انگلس‌ها با این سفر شاه مخالف بودند که نباید امان الله خان با روسیه مناسبات دوستی داشته باشد شاه امان الله خان در روسیه از طرف رئیس جمهور (کالنین) و دیگر اعضای عالی رتبه دولتی مورد استقبال گرم قرار گرفت و این اولین قهرمان افغان بود که در روسیه شوروی به گرمی استقبال شد. در نتیجه این سفر یک سلسله معاهدات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی عقد گردید.

شاه جوان در پایان سفر روسیه به طرف ترکیه حرکت کرد، در ترکیه از طرف مصطفی کمال (اتاترک) رئیس جمهور ترکیه و عصمت انونو صدراعظم و دیگر اراکین دولتی استقبال گردید. در این سفر هردو کشور خواهان استحکام دوستی، تحکیم روابط سیاسی، تجارتی و فرهنگی گردیدند.

شاه امان الله خان بعد از دیدار یازده کشور آسیایی و اروپایی اراده سفر به کشور ایران نمود، که بعد از مواصلت به تهران از طرف رضاه شاه پهلوی پذیرایی گرم شد. شاه و ملت ایران به کارنامه‌هایی که شاه امان الله خان که در مدت ۹ سال زمام داری انجام داده بود به دیده قدر می دیدند و همچنان در ایران معاهدات بین هردو کشور به امضا رسید. مشکلات سرحدی که بین ایران و ترکیه موجود بود به اثر سعی و کوشش او رفع گردید شاه بعد از سفر ایران دوباره به افغانستان عودت نمود.

دیدار شاه امان الله از دو کشور اسلامی (ترکیه و ایران) و کشورهای اروپایی برای افغانستان اهمیت زیاد داشت. در نتیجه موقف افغانستان مستحکم و اعتبار آن در عرصه بین‌المللی بلند رفت. تماس‌های نامبرده با رهبران دول اروپایی و آسیایی نشان دهنده آن بود که افغانستان به عنوان یک کشور مستقل می تواند با تمام کشورهای جهان رابطه دوستانه بر اساس برابری و احترام متقابل برقرار سازد.

دیدار شاه امان الله خان از اتحاد شوروی، عقد قراردادهای با ترکیه و ایران نشان داد که تلاش‌های انگلیس به منظور تأمین نفوذ مجدد آنها در افغانستان نقش بر آب گردید. او در این

سفر موفق شد توجه محافل برخی از کشورهای اروپایی را با امکانات وسیع همکاری اقتصادی به افغانستان جلب کند.

ملکه ثریا خانم امیر امان الله خان که یکی از زنان نامور افغانستان میباشد در این سفر اروپایی شاه جوان را همراهی نمود. ملکه ثریا سومین دختر محمود طرزی، زن فاضل، عالم، سخنور، علم پرور و مردم دوست بود. این زن سخنور در سال ۱۲۹۳ شمسی با شهزاده امان الله خان ازدواج نمود. ملکه ثریا یکی از مشوقین امیر امان الله در انتشار فرهنگ و تمدن جدید، تأمین حقوق و آزادی نسوان و اعتلا و ترقی کشور بوده است، چنانچه یکی از خبرنگاران و نماینده مجله (هوهلو) فرانسوی در جریان اقامت امیر امان الله خان و هیئت همراه او در فرانسه که با ملکه ثریا ملاقات و مصاحبه نموده بود چنین می‌نگارد:

«من با خیلی از ملکه‌ها و زنان درجه اول ملاقات و مصاحبه کرده‌ام، کمتر زنی را به متانت، ذهانت و معلومات ملکه افغانستان دیده‌ام. ازین ملاقات مرا یقین حاصل شد. محیط افغانستان که چنین ملکه می‌پروراند، مستعد و قابل همه گونه ترقی و همدوشی با ممالک مترقی دنیا می‌باشد.»

سفر شاه امان الله خان مدت شش ماه طول کشید. این سفر از یک طرف پیامدهای خوب برای افغانستان داشت از جانب دیگر از اثر غیبت طولانی شاه، امنیت کشور، اداره مملکت گسسته و زمینه خوب تطبیق پلان‌های مخالفین مساعد گردید. به همین علت بود که عواقب ناگوار و خسارات هنگفتی برای افغانستان بار آورد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به علل سفر شاه امان الله خان به اروپا و گروه دوم راجع به دست آوردها و نتایج آن سفر بین هم گفتگو نمایند.

سؤالات

۱. سفر اروپایی امان الله خان چند ماه طول کشید و به کدام کشورها سفر کرد.
۲. راجع به استقبال شاه امان الله خان در هند مختصراً معلومات دهید.
۳. علل دسایس علیه شاه امان الله خان چه بود.

فعالیت بیرون صنف

شاگردان از روی منابع و مآخذ راجع به پیامدهای سفر شاه امان الله خان به اروپا مطالبی تهیه و در صنف قرائت نمایند.

عکس العمل در برابر اصلاحات

چرا اصلاحات شاه امان الله خان به عکس العمل مواجه گردید، عوامل داخلی و خارجی تا کدام حد در آن نقش داشت؟ درین درس پاسخ این سؤال‌ها را درمی یابیم.

استرداد استقلال کشور که در نتیجه قربانی‌های مردم افغانستان تحت رهنمایی غازی امان الله خان حاصل گردید، پیروزی بزرگی علیه استعمارگران انگلیسی بود. افغانها توانستند دولت جوان و مستقل افغانستان را تشکیل دهند، کشور ما که از یوغ استعمار آزاد گردیده بود ضرورت به اصلاحات و تحول در همه عرصه‌ها (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره) داشت از اینرو شاه امان الله خان زمانی که امور مملکت را به دست آورد، دست به اصلاحات زد تا بتواند کشور را در قطار ممالک پیشرفته جهان قرار دهد. اصلاحات و ریفورم آغاز گردید و مورد قبول اکثریت افغانها قرار گرفت، ولی عده‌یی از مردم نظر به تحریک انگلیس‌ها در قبال اصلاحات عکس العمل‌های منفی نشان دادند.

انگلیس‌ها از سیاست (تفرقه انداز و حکومت کن) کار گرفت و در بعضی مناطق شبکه‌های جاسوسی آن بکار افتاد. قانون جزا با مخالفت مردم منگل مواجه شد. تصویب قانون جدید

عکس العمل‌های حلقه‌های مذهبی را در پی داشت.

شاه امان الله خان برای معرفی افغانستان و جلب کمک‌های خارجی سفر طولانی به آسیا و اروپا کرد که از اثر غیابت طولانی نامبرده دشمن خارجی استفاده نموده و زمینه خوب برای تطبیق پلان‌های شوم شان مساعد گردید.

زمانی که شاه امان الله خان از سفر اروپا برگشت علاقه ایشان به اصلاحات و ترقی بیشتر شد و در پروسه اصلاحات و ریفرم دچار شتابزده گی گردید.

امان الله خان از یکطرف کشورهای متمدن و مرفی جهان را دیده بود، میخواست افغانستان نیز به چنان انکشاف و ترقی نایل آید و از احتیاج کشورهای دیگر فارغ گردد و از جانب دیگر تعدادی از حلقات معین یکجا با دشمن بزرگ خارجی (انگلیس) علیه تطبیق این تحولات قرار گرفتند.

برخلاف دولت مستقل امانی طرح توطئه بزرگی ریخته شد، دسته‌های پراکنده مخالفین تمرکز یافتند و عملیات نظامی آغاز گردید، مخالفین دولت در دو جبهه (شرق و شمال) مصروف فعالیت گردیدند. طرح این پلان طوری بود که اغتشاش نخست از جبهه شرق آغاز شود تا دولت مجبور به سوقیات سپاه گردیده و پایتخت از عساکر تخلیه شود و بعداً از جبهه شمال شهر کابل شورشیان (کوهدامن و کوهستان) بر پایتخت بی دفاع بریزند و بسرعت دولت را سقوط دهند باید گفت که البته تعدادی از مامورین عالی رتبه دولت شاه امان الله نیز با شورشیان کمک کردند.

در روزهایی که در شرق، مردم شینوار بغاوت کردند و شورش در آن منطقه بر پا شد، در شمال راه کابل توسط حبیب الله کلکانی که مشهور به بچه سقاو بود مسدود گردید.

حبیب الله (بچه سقاو) روابط خویش را با علی احمد خان والی کابل که از طرف دولت آن

وقت بخاطر حل معضلات به کوهدامن مامور شده بود، داخل مذاکره شد هیئات اعزامی عوض اینکه به سود دولت کار نماید برعکس بخاطر نفع شخصی خویش با گروپ کلکانی در خفا روابط قایم ساخت؛ همچنان اشخاص دیگر فرصت طلب نیز با حبیب الله کلکانی همکاری نمودند.

حبیب الله کلکانی با همکاری عده یی از مامورین عالی رتبه دولتی که در خفا به خاطر منافع شخصی خود بر ضد دولت قرار گرفته بودند، در اخیر دسامبر سال ۱۹۲۸ بر کابل حمله نمود. چون شاه امان الله نخواست خونریزی صورت بگیرد در اوایل جنوری ۱۹۲۹ میلادی از پادشاهی استعفا داد و به قندهار رفت از آنجا به کشور ایتالیا سفر نموده و تا پایان عمر در همانجا مسکن گزین شد.

برادر امان الله خان سردار عنایت الله خان مدت سه روز اقتدار را در دست گرفت و بعداً حبیب الله (بچه سقاو) ارگ را محاصره نموده و سردار عنایت الله به قندهار عقب نشینی کرد. به این ترتیب حبیب الله کلکانی بر شهر کابل حاکم گردیده و با به دست آوردن قدرت اعلان پادشاهی کرد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به عوامل عکس العمل در برابر اصلاحات امان الله خان و گروه دوم راجع به تحریکات انگلیس بر ضد افغانستان بین هم گفتگو نمایند.

سؤالات

۱. کدام عوامل باعث شد تا یکتعداد مردم از اصلاحات دولت امانی ناراض شدند؟
۲. اولین شورش ضد دولتی در کجا بوجود آمد، نتیجه آن چه شد مختصراً شرح دهید؟
۳. راجع به سقوط کابل توسط حبیب الله کلکانی هرچه میدانید بنویسید.

فعالیت بیرون صنف

شاگردان به کمک دانشمندان، معلمان و منابع دست داشته خود راجع به عوامل ضدیت یکعده مردم افغانستان علیه اصلاحات امانی مطلب تهیه و چند شاگرد آنرا در صنف به دیگر همصنفان قرائت نمایند.

ختم بحران و تحکیم قدرت (۱۹۲۹م)

سردار محمد نادر شاه

سردار محمد نادر خان چگونه به قدرت رسید، دست بکدام اصلاحات زد، شورش‌ها را چگونه خاموش ساخت؟ در مبحث زیر با این مفاهیم آشنا می‌شوید.

حکمروایی نه (۹) ماهه حبیب الله کلکانی کابل را از هر حیث خساره مند ساخت. قبل از نادر شاه کشور نه ماه در هرج و مرج بسر برد، از اینکه مردم افغانستان از این حالت ناراض شده کاملاً برای تحول آماده بودند درین زمان محمد نادر خان که یکی از فاتحین جبهه جنوبی و سپاه سالار دوره امانی بود، به کمک و همکاری مردم در ۱۵ اکتوبر ۱۹۲۹م وارد کابل شد. و به قصر سلام خانه رفت، در آنجا یکتعداد زیاد از معززین کابل، سران و بزرگان قبایل حضور داشتند. محمد نادر خان در یک خطابه به آنها چنین گفت: «به فضل خداوند جلّ من به آرمان خود

رسیدم، آرزوی من نجات وطن بود و اینک امروز این آرمان من برآورده شد، من علاقه مند قدرت نیستم یک لویه جرگه را دایر میکنم تا آنها زعیم خود را انتخاب نمایند». در این هنگام حاضرین گفتند که به لویه جرگه ضرورت نیست شما پادشاه ما هستید و همچنان اعضای مجلس اظهار نمودند که «در مجلس فعلی اکثریت اعضای لویه جرگه سابقه حضور دارند. بعد از آن حضرت مجددی (نورالمشایخ) بر سر محمد نادرخان دستار را به شکل تاج و جوغه گذاشت و به این ترتیب محمدنادر خان پادشاه افغانستان شد.

محمدنادر شاه در کابل به سلطنت رسید، نامبرده با چالش‌های جدی روبرو بود. مخالفت طرفداران امان الله خان از یکطرف، دست اندازی انگلیس‌ها به کشور و بقایای حکومت حبیب الله کلکانی از طرف دیگر باعث مشکلات گردید.

محمدنادرشاه یک شخص هوشیار، با تدبیر و آگاه بود موصوف در رأس دولت قرار گرفت و برادرش سردار محمدهاشم خان که شخص بسیار با انضباط بود (به صفت صدراعظم) توظیف گردید. بقیه اراکین دولتی از جمله اشخاص صاحب تدبیر در چوکات حکومت صاحب صلاحیت بودند، اگرچه او حکومت و صدارت را به برادر خود محمدهاشم سپرد ولی کلید کارهای اساسی را نزد خود نگهداشته بود.

در زمان سلطنت محمد نادرشاه برخی اصلاحات زیر بنایی به میان آمد، پوهنتون کابل تأسیس گردید، اساس بانک ملی گذاشته شد، انجمن ادبی بوجود آمد، سالنامه که از ابتکارات شخص شاه بود طبع شد و خود شاه کارهای مطبوعه را از نزدیک نظارت و کنترل مینمود، به همین شکل کارهای زیادی بنیادی در آن زمان عملی گردید.

از نقطه نظر امنیت مشکلات زیادی در دوره نادرخان موجود بود، بعد از شکست حبیب الله کلکانی موضوع به این ساده گی خاتمه نیافت بلکه عکس العمل‌هایی وجود داشت؛ چنانچه در

ماه جون سال ۱۹۳۰م آن‌عه از اقوام شمال که در حکم روایی حبیب الله کلکانی منافع شان تأمین بود، با قوت عظیم دست به شورش زدند که در ابتدا از طرف نادرخان به آنان توصیه گردیده تا از قیام دست بردارند؛ ولی از طرف آنان قبول نشد بعداً محمدنادر شاه مجبور به اقدام شده و امنیت را تأمین نمود.

در سال ۱۹۳۲م در خوست ملا لیونی بر ضد حکومت بغاوت نمود و نادرخان به سرعت جلو آنرا گرفت. از طرف دیگر یکتعداد طرفداران دوره امانی نیز بر ضد حکومت جدید مشکلات خلق میکردند. نادرخان در راه تأمین قدرت دولتی شورش‌ها را خاموش و اشخاص مخالف خود را از صحنه بیرون ساخت.

محمدنادرشاه و صدراعظم محمدهاشم خان متوجه داشتن روابط نیک با علمای دین بوده و علما از احترام خاص برخوردار بودند. نادرشاه شخص با فرهنگ بود به همین سبب خواست صدماتی را که به فرهنگ رسیده بود جبره کند یکی از کارهای فرهنگی او نصب مدال به سینه محصلین و شاگردان بوده؛ زیرا او شاگردان را به درس و تحصیل تشویق می‌نمود. محمد نادرشاه در مدت ۴ سال سلطنت خود توانست بحرانی را که در سراسر افغانستان بوجود آمده بود پایان داده و قدرت دولتی را تحکیم بخشید و مرکزیت واحد را بوجود آورد.

محمد نادرشاه در ۸ نوامبر سال ۱۹۳۳م در حالی که مصروف توزیع مدال‌ها برای شاگردان در چمن قصر دلکشا بود، با ضرب تفنگچه یک تن متعلم بنام عبدالخالق به قتل رسید و به این ترتیب دوره چهار ساله موصوف به پایان رسید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به شخصیت نادرشاه و عوامل به قدرت رسیدن و گروه دوم راجع به کارنامه‌های نامبرده بین هم بحث نمایند.

سؤالات

۱. زمانی که محمد نادرشاه اقتدار را به دست گرفت با کدام چالش‌ها روبرو بود؟
۲. اقدامات مهم سلطنت محمد نادر شاه را توضیح نمایید.
۳. محمد نادرشاه بعد از چند سال سلطنت و به چه شکل به قتل رسید؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان راجع به سیاست و پالیسی محمد نادرشاه در امور دولت داری به همکاری استادان و منابع دست داشته مطلب تهیه نموده و آنرا در صنف قرائت نمایند.

ترتیب و تدوین اصولنامه

سردار محمد هاشم خان

ضرورت اصولنامه، ترتیب و تدوین آن، بحران‌های اقتصادی و تدابیر رفع آن مطالبی است که درین درس راجع به آن معلومات داده می‌شود.

کشور بدون قانون در حالت خلا واقع بود، بناءً نادر شاه به فکر آوردن قانونیت در کشور گردید. وی میدانست تا زمانی که یک دولت بر بنیاد قانون متکی نباشد، آن دولت نه تنها بقای خود را نیافته بلکه موجودیت وطن را در مخاطره می‌اندازد.

محمدنادر شاه توسط یک هیأت با صلاحیت، اصولنامه (قانون اساسی) را تدوین کرد، این همان نظامنامه اساسی بود که حیثیت مادر قوانین را دارا بود.

در اصولنامه اساسی فصل حقوق شاه تعدیل و در آن بجای امان الله خان نام محمدنادر شاه آورده شد، بجای شورای دولتی شورای ملی و مجلس اعیان داخل اصولنامه گردید.

همچنان اصولنامه انتخابات شورای ملی را ترتیب، و این هردو به اجلاس لویه جرگه ۲۸ سنبله ۱۳۰۹ هـ ش تقدیم نموده تصویب شد. بر اساس همین قانون انتخابات جلسه شورای ملی در ۱۴ سرطان سال ۱۳۱۰ در مقر سلامخانه از طرف پادشاه افتتاح گردید و کشور به یک مرحله قانونی داخل شد. این اصولنامه اساسی تا سال ۱۳۴۳ هـ ش نافذ بود و در مطابقت با آن تعدادی از لوایح و مقرره‌ها ترتیب و مورد تطبیق قرار گرفت.

محمدنادر شاه از اینکه خواستار روابط نیک با علمای دین بود، خواست که به موقف علمای دین ارج بگذارد، لذا امر نمود که در تدوین تمام اصولنامه‌ها مشوره علمای دینی گرفته شود تا قوانین مطابق شریعت اسلامی تدوین گردد. درین مورد از قبل با ایشان مشوره صورت می گرفت. به خاطر پیشبرد هر چه بهتر امور دینی، مجلس (جمعیت العلما) را تأسیس نمود از خزانه شاهی یک سلسله امتیازات برای علمای دین پرداخته می شد.

به تعقیب آن دارالعلوم عربی را در کابل تأسیس کرد و ملاهای مجرب و علمای دین را به حیث مدرس مقرر نمود و عبدالرحمن خان را بحیث رئیس آن دارالعلوم توظیف ساخت. محمدنادر شاه میخواست تا یک سیستم قانونی را در ساحة اقتصاد در پیش گیرد که به اساس آن برخی از مردمان آگاه و لایق را که دارای تجارب کافی و مسلکی بودند در دولت سهیم سازد، شاهراه کابل مزار شریف، هرات و قندهار را تأسیس نمود، همچنان برخی از شرکت‌های تجارتی تأسیس و اجازه فعالیت یافتند.

سرمایه داران بر دولت اعتماد نمودند و به همین سبب پول‌های را کد شده را به کار انداختند که در این کار نقش عبدالمجید زابلی قابل ذکر است به همین سبب نامبرده مدت زیادی در دوره پادشاهی محمد ظاهر شاه وزیر تجارت و اقتصاد بود؛ چنانچه در صنعتی ساختن کشور نقش فعال و مهم داشت، موصوف فابریکه‌های زیادی را به کار انداخت و برای افغانستان خدمات شایانی انجام داد. در اثر توجه زیاد محمدنادر شاه و سردار محمد هاشم خان اکثریت تخریبات ترمیم و اقتصاد کشور رو به انکشاف نهاد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به تدوین اصولنامه و گروه دوم راجع به برنامه‌های اقتصادی محمدنادر شاه بین هم گفتگو نمایند.

سوالات

۱. اصولنامه زمان محمد نادر شاه را مختصراً توضیح نمایید.
۲. روابط محمدنادر شاه با علمای دین از چه قرار بود؟ آنرا شرح دهید.
۳. محمدنادر شاه در عرصه اقتصادی چه کارهایی را انجام داد آنرا مختصراً شرح دهید.

فعالیت بیرون صنف

شاگردان در رابطه به اصولنامه و قوانین دوره محمدنادر شاه با استفاده از منابع دست داشته و پرسش از بزرگان و دانشمندان مطلب تهیه نموده و آنرا در صنف قرائت نمایند.

سلطنت محمد ظاهر شاه

شهزاده محمد ظاهر چگونه به اریکه قدرت رسید؟ سال‌های بحران و جنگ دوم جهانی، تأثیرات آن بالای افغانستان، نقش محمد هاشم خان صدر اعظم در رفع بحران موضوعاتی است که در متن ذیل به آن آشنا می‌شوید.

بعد از آنکه محمد نادر شاه به قتل رسید جلسه اراکین بلند پایه دولت دایر و مطابق ماده (۵) اصول اساسی محمد ظاهر شاه فرزند محمد نادر شاه را که ۱۹ سال عمر داشت به پادشاهی برگزید، مطابق اصولنامه اساسی همه ملت به وی بیعت نمودند، نام اعلیحضرت محمد ظاهر شاه در خطبه خوانده شده و سکه بنامش ضرب زده شد و محمد ظاهر شاه لقب المتوکل علی الله را نیز اختیار نمود که بیش از چهل سال ضمیمه نام او بود.

از اینکه محمد ظاهر شاه نوجوان بود و به تجربه کاری زیاد نیاز بود. فشار تمام کارها بر دوش کاکای بزرگ او سردار محمد هاشم خان قرار گرفت. زمانی که محمد ظاهر شاه پادشاه گردید او فوراً کاکای خود سردار محمد هاشم خان صدر اعظم سابقه را یکبار دیگر مامور تشکیل کابینه نمود و او هم کابینه خود را به پادشاه معرفی نموده و به کار آغاز کرد.

در اوایل سلطنت محمد ظاهر شاه واقعه بزرگ تاریخی (جنگ دوم جهانی) بوقوع پیوست. جنگ دوم جهانی که در سال ۱۹۳۹ آغاز تا ۱۹۴۵ میلادی ادامه داشت، شعله‌های آن جنگ از اروپا بلند شده بسیار زود به آسیا و دیگر قسمت‌های جهان سرایت نمود.

در دوران این جنگ روسیه شوروی در شمال، ایران در غرب و هند برتانوی در جنوب افغانستان خساره مند شدند. محمد ظاهر شاه و سردار محمد هاشم خان صدر اعظم وقت طی فرمان بی طرفی

افغانستان را اعلان کردند. سردار محمد هاشم خان با تدبیر بزرگ نه تنها افغانستان را از شعله‌های جنگ جهانی نجات داده و وطن را از خسارات و زیان‌های احتمالی محفوظ ساخت بلکه با وجود مشکلات اقتصادی اسعار زیاد نیز ذخیره نموده که بعدها در پروژه‌های انکشافی از آن کار گرفته شد. هنگامی که جنگ شدت یافت نیروهای محور از راه اروپای شرقی به خاک روسیه داخل شدند. از اینکه یکتعداد انجیران آلمانی و ایتالوی در برخی از پروژه‌های افغانستان مصروف کار بودند. روسیه شوروی و هند برتانوی در مورد آنان اظهار تشویش و نگرانی میکردند و به افغانستان یادداشت‌های دادند تا آلمانی‌ها و ایتالیوی‌ها را از خاک خود خارج سازند، افغانستان با قبول برخی شرایط به این پیشنهاد اظهار رضایت نموده و کارمندان مذکور را باعزت از افغانستان خارج نمودند. بیطرفی افغانستان باعث شد تا کشور مورد هجوم نیروهای متفقین قرار نگیرد، این کار به ذات خویش استحکام استقلال افغانستان تقویه امنیت در منطقه شرق میانه و شرق نزدیک گردید. جنگ دوم جهانی در عرصه اقتصادی نیز بر افغانستان تأثیر منفی وارد کرد، حمله آلمان بر اتحاد شوروی و در نتیجه تجاوز جاپان در منطقه بحرالکاھل، تجارت افغانستان با کشورهای محور و یک تعداد کشورهای اروپایی و آسیایی که در ساحه جنگ واقع بودند قطع شد، تجارت بین افغانستان و اتحاد شوروی نیز به سطح پایین قرار گرفت و تنها با هندوستان (هند برتانوی) روابط تجارتی برقرار بود. در اثر کمبود مواد و اجناس وارداتی به کشور، قیمت مواد غذایی بالا رفت، نرخ اجناس بین سال (۱۹۳۹-۱۹۴۵م) چهار الی پنج چند بلند رفت. حکومت برای جلوگیری از گران فروشی و تنظیم قیمت‌ها در زمینه محصولات غذایی و اجناس صنعتی تدابیر جدی را اتخاذ نمود.

فعالیت داخل صنف

شاگردان در رابطه به بیطرفی افغانستان در جنگ دوم جهانی و پیامدهای آن بین هم بحث نمایند.

سوالات

۱. چگونگی به قدرت رسیدن محمد ظاهر شاه را بیان دارید؟
۲. نیروهای جنگی طرفین در جنگ دوم جهانی به چه ترتیب تقسیم بندی شده بودند؟
۳. سردار محمد هاشم خان شخصیت بزرگ و صدراعظم وقت برای رفاه افغانستان در زمان جنگ دوم جهانی چه اقدامات و کارهایی نمود؟
۴. بیطرفی افغانستان در جنگ دوم جهانی در عرصه سیاسی چه رول را بازی کرد؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان از بزرگان خویش در رابطه به شخصیت محمد ظاهر شاه معلومات گرفته آنرا در صنف قرائت نمایند.

اولین پلان پنج ساله (۱۹۵۶م) (۱۳۳۵ هـ ش)

سردار محمد داوود خان

ضرورت پلان پنج ساله اول، نقش سردار محمد داوود خان صدراعظم در تکمیل و عملی کردن پلان مذکور، دستاوردهای پلان پنج ساله اول مفاهیمی است که درین درس پیرامون آن معلومات ارائه گردیده است.

محمد داوود خان فرزند سردار محمد عزیز خان و پسر کاکای اعلیحضرت محمد ظاهر شاه بود. محمد داوود خان میخواست که افغانستان از لحاظ سیاسی، اقتصادی و اجتماعی یک کشور متکی به خود باشد و مطابق یک پلان منظم اقتصادی مراحل رشد و انکشاف خویش را آغاز نماید. موصوف کابینه خویش را از اشخاص تحصیل کرده و دانشمند تشکیل کرده و در سیاست خارجی بیطرفی فعال و مثبت را اختیار نمود که پایه آن بر اساس منافع ملی و قضاوت آزاد مردم افغانستان استوار بود و این امر سبب شد که کشورهای جهان حاضر به دادن کمک‌های بلا قید و شرط به افغانستان گردند. یکی از کارهای برجسته در این دوره حفظ موازنه سیاست بین ابر قدرت‌ها (ایالات متحده امریکا و اتحاد شوروی) بود که به درستی صورت گرفت. سردار محمد داوود خان شخصیت ترقی خواه و وطن دوست بود، این را خوب درک می کرد که یک کشور به چه ترتیب می تواند بر مشکلات فایق آید. او بخاطر رشد و انکشاف مؤسسات تولیدی و اقتصادی تلاش میورزید، و به همین اساس بود که کارهای خویش را در

چوکات یک پلان منظم تنظيم نمود پلان پنج ساله اول را در سال (۱۹۵۶م) آغاز و به پایه اکمال رسانید. پلان دوم را در سال ۱۹۶۱م زیر کار گرفت.

در پلان اقتصادی اول بودجه انکشافی در امور زیربنایی به کار افتاد که ذریعه آن کار اعمار سرک‌ها و تولید برق بسیار پیش رفت. طی این مدت خطوط مواصلاتی بین کابل - قندهار و سپین بولدک - کابل - تورخم، کابل - قزل قلعه - تونل سالنگ، قندهار، هرات و کشک نخود اعمار گردید. ظرفیت بندهای برق نغلو به ۶۶ هزار، ماهیپر به ۱۰ هزار، درونته به ۱۱ هزار و برق مزار شریف به ۱۰ هزار کیلووات بلند برده شد.

استخراج نفت و گاز در شمال کشور آغاز یافت، زغال سنگ به اندازه کافی استخراج شده، تولیدات فابریکه کود کیمیاوی مزار شریف سالانه به صد هزار تن رسید فابریکه سمنت غوری و دستگاه‌های متعدد ترمیم موتر در نقاط مختلف کشور ایجاد شد، در ضمن آن فابریکه جنگلک کابل به یک کمپلکس تبدیل شد که بعدها ماشین‌های بزرگ را نه تنها ترمیم بلکه کارهای مونتاژ آنرا نیز انجام میداد.

همچنان به پروژه‌های انکشاف وادی ننگرهار و هلمند توجه بیشتر معطوف گردید تا سطح تولیدات آنها بلند برده شود و به همین اساس بود که در ایام زمستان میوه جات و سبزیجات تولید شده به اکثر نقاط کشور عرضه می گردید.

پلان انکشاف اقتصادی دوم سردار محمد داوود خان به نسبت کمبود وقت و یک سلسله مشکلات دیگر عملی نگردید بعداً محمد داوود خان مستعفی شد. و به این ترتیب دوره صدارت وی به پایان رسید.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروپ تقسیم شوند. گروپ اول راجع به شخصیت سردار محمد داوود خان و سیاست خارجی، و گروپ دوم راجع به پلان پنج ساله موصوف، بین هم گفتگو نمایند.

سؤالات

۱. سردار محمد داوود خان چگونه مقام صدارت را به عهده گرفت؟
۲. سیاست خارجی محمد داوود خان را مختصراً بیان دارید؟
۳. کارهایی که در اولین پلان پنج ساله در بخش زیربنایی صورت گرفت چه بود؟
۴. دومین پلان انکشافی سردار محمد داوود خان چرا عملی نشد؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان با مطالعه منابع مربوط و بدست آوردن معلومات از بزرگان و شخصیت‌های فرهنگی در رابطه به شخصیت سردار محمد داوود خان و پلان پنج ساله وی معلومات حاصل و آنرا در صنف ارائه نمایند.

دهه دموکراسی (۱۳۴۳ - ۱۳۵۲ هـ ش)

داکتر محمد یوسف

آیا می‌دانید که تصویب قانون اساسی دهه دیموکراسی چه پیامدهای را برای کشور در قبال داشت؟ درین درس به این موضوع آشنا می‌شوید.

ده سال اخیر سلطنت محمد ظاهر شاه را به نام دهه دیموکراسی (قانون اساسی) یا شاهی مشروطه یاد میکنند. دوره دیموکراسی در افغانستان بعد از استعفا سردار محمد داؤد خان با انفاذ قانون اساسی سال ۱۳۴۳ هـ ش آغاز میگردد که برای ده سال ادامه پیدا کرد. قبل از این در دوره صدارت شاه محمود خان نیز در کشور زمینه‌های دیموکراسی ایجاد گردیده بود. در قانون اساسی جدید فیصله شد که اعضای خانواده شاهی در احزاب سیاسی اشتراک نمی‌ورزند و مسؤولیت و وظایف زیر را بدوش نمی‌گیرند: ۱- مقام صدارت. ۲- عضویت در

شورا. ۳- عضویت در ستره محکمه. که نظر به همین فیصله در دههٔ دیمو کراسی پنج صدر اعظم خارج از خاندان شاهی (داکتر محمد یوسف، محمد هاشم میوندوال، نوراحمد اعتمادی، داکتر عبدالظاهر و محمد موسی شفیق) ایفای وظیفه نمودند.

بعد از آنکه سردار محمد داؤد خان از مقام صدارت مستعفی گردید، محمد ظاهر شاه داکتر محمد یوسف را به مقام صدارت مامور ساخت، موصوف کابینه خود را در ۱۳ مارچ ۱۹۶۳م تشکیل داد.

داکتر محمد یوسف تحصیل کرده آلمان در رشتهٔ فزیک بود که به یک طبقه متوسط منسوب بود، وظیفهٔ عمده و اساسی حکومت داکتر محمد یوسف تدوین قانون اساسی جدید و طی نمودن مراحل قانونی آن بود، بناءً اعلیحضرت محمد ظاهر شاه به این منظور لویه جرگه را دعوت نمود و قانون اساسی تدوین شده را توشیح کرد. این نهضت جدید دیمو کراسی که بر مبنای قانون اساسی جدید بوجود آمده بود با عکس العمل‌های گوناگون در جامعه افغانی روبرو شد، بسیاری از افغان‌ها خصوصاً جوانان از آن استقبال گرم کردند، ولی در بسیاری از شهرهای بزرگ کشور تظاهرات شدید رخ داد.

در دههٔ دیمو کراسی قانون مطبوعات با فرمان تقنینی نافذ شد و بر اساس این قانون در حدود سی جریده در کابل منتشر شد که به طور مثال جراید و روز نامه مشهور آن قرار ذیل است:

جریدهٔ افغان، مساوات، روزگار، افغان ملت، ملت، کاروان، خلق، پرچم، شعله جاوید، گهیخ، ترجمان، مردم و غیره.

در دههٔ دیمو کراسی قانون احزاب سیاسی در شورای ملی تصویب گردید و برای توشیح حضور

شاه فرستاده شد ولی شاه این قانون را معطل نمود و تا پایان پادشاهی آنرا توشیح نکرد. با وجود این فعالین سیاسی آشکارا فعالیت‌های خود را آغاز نمودند و هر جریان سیاسی برای خود یک ارگان نشراتی هم داشت که نظریات سیاسی خود را در آن نشر می‌کرد. گروه‌های سیاسی با تعقیب خطوط فکری چپ (احزاب چپی) و راست (احزاب اسلامی) فعالیت می‌نمودند. برخی از احزاب و جریانهای که درین دهه فعالیت داشتند عبارت بودند از:

۱- حزب دموکراتیک خلق که بعداً به دو گروه خلق و پرچم تقسیم شد.

۲- شعله جاوید.

۳- نهضت اسلامی یا جریان جوانان مسلمان.

۴- افغان ملت.

۵- مترقی دموکرات.

۶- ستم ملی.

۷- اتحاد ملی.

هم چنان جمعیت‌های خورد و بزرگی دیگر نیز وجود داشتند که مصروف فعالیت‌های سیاسی بودند. به صورت عموم در دهه دیموکراسی فعالیت‌های سیاسی احزاب با استفاده از نام دموکراسی زیاد گردید. در عرصه فرهنگی و عمرانی نیز اقدامات صورت گرفت. در دهه قانون اساسی که کار پنج صدراعظم را در برداشت در ساحات ملکی و نظامی کارهای مهم صورت گرفته است. بنیاد برخی ازین فعالیت‌ها در وقت صدارت سردار محمد داؤد خان نهاد شده بود و در دهه دیموکراسی به پایه اکمال رسید.

در دهه دیموکراسی مطابق قانون اساسی تفکیک قوا بوجود آمد و دولت بر سه قوه (اجرائیه، مقننه و قضائیه) مثل گذشته تقسیم گردید و برای دوره‌های دوازدهم و سیزدهم شورای ملی در کشور انتخابات آزاد به راه افتاد، که مردم افغانستان نماینده گان خویش را به شورا فرستادند. درین دوره پنج حکومت از ولسی جرگه رأی اعتماد گرفتند.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به قانون احزاب دهه دیموکراسی و گروه دوم راجع به تفکیک قوا در دهه دیموکراسی بین هم بحث نمایند.

سؤالات

- ۱- دهه دیموکراسی در افغانستان چگونه به میان آمد؟
- ۲- کدام صدراعظمان در دوره دیموکراسی اجرای وظیفه نموده اند؟
- ۳- جراید و روزنامه‌های که در دهه دیموکراسی به نشر رسیدند کدام‌ها بودند؟ آنرا نام ببرید.

فعالیت بیرون صنف

شاگردان راجع به کارها و برنامه‌هایی که در دهه دیموکراسی صورت گرفته مطالبی تهیه و در صنف ارائه نمایند.

کودتای ۲۶ سرطان (۱۳۵۲ هـ ش)

با عوامل کودتای در درس قبلی آشنایی حاصل نمودید درین درس با مجریان کودتا، سیاست دولت جدید، و پیامدهای کودتاہ معلومات حاصل می کنید.

بعد از آنکه سردار محمد داؤد خان از پست صدارت کنار رفت، ده سال را در انزوا سپری کرد. از اینکه وی به پیشرفت و ترقی کشور در دورۀ صدارت خویش مساعی زیاد به خرج داده بود، علاقه داشت تا افغانستان در قطار ممالک پیشرفته جهان قرار گیرد. همین بود که در (۱۷ جولای سال ۱۹۷۳ م) ۲۶ سرطان ۱۳۵۲ هـ ش) یک کودتای را بسر رسانید. به این ترتیب، نظام شاهی در افغانستان ملغا و جمهوریت اعلان گردید.

کودتای ۲۶ سرطان به دهۀ دیموکراسی و قانون اساسی ۱۹۶۴ م خاتمه بخشید، گرچه پنج حکومت در سالهای اخیر نظام شاهی دعوای دموکراسی می نمودند ولی در حقیقت خصلت انارشی بر آنها غالب بود. کودتاہ ۲۶ سرطان به این نابسامانی ها خاتمه داد و به جای نظام سلطنتی نظام جمهوری استقرار یافت و سردار محمد داؤد خان منحیث رهبر ملی ظاهر شد. نامبرده از نگاه شخصیت بسیار پاک و از سجایای اخلاقی عالی برخوردار و شیفته آبادی وطن بود. بعد از انجام کودتاہ محمد داؤد خان بیانیه تاریخی خویش را «خطاب به مردم» اعلام نمود که حاوی خط و مشی دولت جدید بود.

محمد داؤد خان مبنی بر مشی دولت جمهوری افغانستان را کشور علاقه مند به صلح، عضو کشورهای غیر منسلک و همچنان حمایت از منشور سازمان ملل متحد اعلام نمود. موصوف تنها موضوع اختلاف با پاکستان را بر سر معضله پشتونستان یاد آوری کرد و خواهان حل مسالمت آمیز آن گردید.

مشی دولت جدید از طرف مردم کشور در مرکز و ولایات استقبال شد محمد ظاهر شاه که در شهر ناپل ایتالیا مشغول تداوی و استراحت بود. از سرنگونی نظام شاهی در افغانستان مطلع گردید فوراً به روم آمد و بعد از مدتی استعفايش را از طریق سفارت افغانستان عنوانی مؤسس جمهوریت به کابل فرستاد. با رسیدن استعفا نامه اعضای خانواده شاهی که در کودتاہ زندانی شده بودند آزاد و به ایتالیا انتقال یافتند.

یکروز پس از پیروزی کودتا اولین جلسه کمیته مرکزی نظام جدید تشکیل گردید محمد داؤد خان به صفت رئیس دولت، صدراعظم، وزیر خارجه و وزیر دفاع تعیین شد و موصوف کابینه جدید را معرفی کرد. به اساس فرمان محمد داؤد خان قانون اساسی سال ۱۳۴۳ هـ ش ملغا و برای تصویب قانون اساسی جدید لویه جرگه را دعوت نمود که با داشتن ۳۴۹ تن اعضا به ریاست

عزیز الله واصفی در ۱۴ مارچ سال ۱۹۷۷م قانون اساسی جدید به تصویب رسید و از طرف محمد داؤد خان توشیح و نافذ شد.

در ساحة اجتماعی و اقتصادی نیز یک سلسله اقدامات عملی گردید از طریق ازدیاد مالیات مترقی به اصلاحات اراضی زمین توجه صورت گرفت، قانون اراضی به تصویب رسید و مطابق آن زمین‌های اضافی مالکان به دهقانان کم زمین و بی زمین توزیع شد. قانون جزا و مدنی نافذ، سرود ملی ترتیب و در نشان بیرق نیز تغییرات بوجود آمد. از جمله کارهای بسیار مهم دولت جمهوری افغانستان طرح و تدوین پلان اقتصادی هفت ساله بود. این پلان در سال ۱۹۷۶ شروع و در سال ۱۹۸۳ که باید به پایه اکمال میرسید. در زمان جمهوریت کار ترمیم و مراقبت سرک‌ها در تمام کشور دوباره آغاز شد.

کار سروی خط آهن از هرات الی قندهار و سپس به سپین بولدک، سروی معادن مس عینک لوگر، و حاجی گکک نیز روی دست گرفته شد. محمد داؤد در زمان حاکمیت خویش حزب غورخنگ ملی را تأسیس نمود.

پلان‌ها و پروگرام‌های رئیس جمهور محمد داؤد خان بسیار زیاد و وسیع بود اما تمام آن تطبیق نگردید. تا اینکه به تاریخ هفت ثور ۱۳۵۷ ه. ش. توسط یک کودتای نظامی رژیم جمهوری محمد داؤد سرنگون شد.

فعالیت داخل صنف

شاگردان به دو گروه تقسیم شوند. گروه اول راجع به شخصیت رئیس جمهور محمد داؤد خان و گروه دوم راجع به پلان‌های اقتصادی وی بین هم صحبت نمایند.

سؤالات

۱. محمد داؤد خان در کدام سال کودتا نمود؟
۲. کدام اشخاص در کودتای محمد داؤد خان نقش عمده داشتند؟
۳. به اساس مواد قانون اساسی ۱۳۴۳ ه. ش چه اقدامات صورت گرفت موضوع را مختصراً شرح دهید؟
۴. کدام پروژه‌ها در پلان اقتصادی هفت ساله داؤد خان به پایه اکمال رسید؟

فعالیت بیرون صنف

شاگردان از بزرگان و دانشمندان در رابطه به چگونگی دوره جمهوریت داؤد خان مطالبی تهیه و آنرا در صنف ارائه نمایند.